

LAUREA
AMMATTIKORKEAKOULU

Uuden edellä

Päiväkodin tädit tulostuussa - uusliberalismin ilmentymät varhaiskasvatuksessa

Mäntynen, Laura

2013 Hyvinkää

Laurea-ammattikorkeakoulu
Hyvinkää

Päiväkodin tädit tulosvastuussa
- uusliberalismin ilmentymät varhaiskasvatuksessa

Mäntynen, Laura
YAMK Sosiaalian koulutusohjelma
Perhekeskeisen varhaiskasvatuksen
kehittäminen ja johtaminen,
Opinnäytetyö
Kesäkuu 2013

Laura Mäntynen

Päiväkodin tädit tulosvastuussa - uusliberalismin ilmentymät varhaiskasvatuksessa

Vuosi 2013 Sivumäärä 112

Tutkimuksen lähtökohtana oli kiinnostus uusliberalismiin, jota ei ole Suomessa aiemmin tutkittu varhaiskasvatuksen näkökulmasta. Tutkimus taustoitettiin määrittelemällä uusliberalismi hyvinvointi- ja talouspoliittisena käsitteenä. Hyvinvointipalveluiden tuottamisen näkökulmasta uusliberalismi ilmenee julkisen sektorin pienentämisenä, tuottavuuden ja tehokkuuden maksimoimisena sekä ulkoistamisen ja yksityistämisen suosimisena. Lisäksi se tarkoittaa arvioinnin, mittauksen ja kehittämisen lisääntymistä työtehtävissä, kilpailukykyyn maksimoimista sekä yksilöllisen toimintakulttuurin edistämistä. Johtamisen kehittämistyön keskeisenä elementtinä on uusi julkisjohtaminen, New public management.

Tutkimustehtävänä oli tarkastella uusliberalismin ilmentymiä varhaiskasvatuksen kentällä. Tutkimusnäkökulmaksi valittiin varhaiskasvatuksen työntekijöiden kokema arki. Tutkimus edustaa tutkimusstrategisesti kriittistä laadullista tutkimusta, jonka aineistonkeruumenetelmänä on käytetty puolistrukturoitua teemahaastattelua. Analyysimenetelmänä on teorialähtöinen laadullinen sisällönanalyysi.

Varhaiskasvatuksessa uusliberalismi on ilmennyt ulkoistamalla päivähoiton palveluita, säättämällä henkilöstökustannuksista, kasvattamalla lapsiryhmien kokoa, vähentämällä erityisen tuen tarpeessa olevien lasten tukitoimia sekä valvomalla tiukasti päiväkotien tehokkuutta käyttö- ja täyttöprosentteilla. Vähemmällä henkilökunnalla hoidetaan yhä enemmän lapsia. Päiväkoteja on yhdistetty yhä isommiksi toimintayksiköiksi, jolloin johtajien henkilöstömäärät ovat moninkertaistuneet. Tuottavuutta ja tehokkuutta kehitetään monissa hankkeissa ja projekteissa, ja kehittymistä mitataan ja arvioidaan säännöllisesti. Kehittämistyöllä on suuri rooli varhaiskasvattajien työssä. Tutkimus herättää kysymyksen siitä, mitä arvoja priorisoiden suomalaista päivähoitoa ja varhaiskasvatusta on kehitetty, ja millaisia vaikutuksia sillä on ollut.

Varhaiskasvatukseen kohdistuneet säästötoimet ovat vaikuttaneet myös palvelun laatuun, sillä kiire, kasvaneet tehokkuusvaateet ja jatkuva riittämättömyyden tunne perheiden ja lasten ongelmien lisääntyessä uuvuttavat varhaiskasvattajia. Varhaiskasvattajien mukaan työn keskiössä pitäisi olla lapsi sekä laadukas pedagogiikka, prosenttien tuijottelun sijaan. Vaikka Suomi on hyvinvointivaltio, myös täällä esiintyy syrjäytymistä ja yhteiskunnan polarisaatiota. Laadukas varhaiskasvatus nähdään jokaisen lapsen oikeutena hyvään hoitoon, kasvatukseen ja opetukseen. Päiväkodissa lapsilla tulee olla tutut, pysyvät ja koulutetut hoitajat, joilla on riittävästi resursseja ja aikaa tukea lapsen kokonaisvaltaista kehitystä. Varhaiskasvattajat toivovat lisää resursseja myös perheiden kanssa tehtävään yhteistyöhön, yhteisökasvatukseen, varhaiseen puuttumiseen ja siten myös syrjäytymisen ehkäisyyn. Laadukkaaseen varhaiskasvatukseen panostamalla taataan hyvät mahdollisuudet edistää lasten ja perheiden tasa-arvoa ja hyvinvointia, millä on myös sosiaalipoliittista vaikutusta tulevaisuudessa.

Asiasanat: Uusliberalismi, uusi julkisjohtaminen, New public management, varhaiskasvatus, päivähoito, säästötoimet, johtaminen, kehittäminen

Laura Mäntynen

Early childhood educators bearing profit responsibility - Manifestations of Neoliberalism in Early Childhood Education

Year 2013 Pages 112

The starting point for the research was an interest in neoliberalism, which has not been studied before in Finland from the early childhood education's point of view. The background for the study was explained by defining neoliberalism as a welfare political and economical concept. From the welfare services production point of view, neoliberalism shows as reduction of the public sector, favoring productivity and effectiveness, as well as outsourcing and privatization. It also appears in the increasing of evaluation, measuring and development in their assignments, maximizing competitiveness and promoting individual operating culture. A central element of the management development is New Public Management.

The research problem was to examine the manifestations of neoliberalism in the field of early childhood education. The everyday work experienced by the early childhood educators provided the research perspective. Methodologically the research represents a critical qualitative study. Research material was collected through semi-structured theme interviews. Analysis method was theory based qualitative content analysis.

In the early childhood education neoliberalism has appeared by outsourcing day care services, by saving from the personnel costs, by expanding the sizes of child groups and reducing the support services for children with special needs. Also the effectiveness of the day care centers is being tightly controlled with utilization rates and occupancies. Less staff are taking care of more and more children. The day care centers have been increasingly merged into bigger functional units, which has multiplied the number of staff for the day care managers. The productivity and effectiveness are being developed in various projects, and the development is being measured and estimated regularly. Development has a big role in the early childhood educators' work. The research raises a question: which are the prioritized values forming the basis for the development of Finnish day care services and early childhood education, and what impacts the development has had.

The financial savings regarding early childhood education have also affected the quality of the services. The constant rush, strong demands on effectivity and a feeling of inadequacy due to the increasing problems of the families and children exhaust the early childhood educators. According to the interviewed, the core of the early childhood education should be the child and high-quality pedagogics, instead of staring at the percentages. Even though Finland is a welfare state, exclusion and polarization of the society appear here as well. The high-quality early childhood education is seen as every child's right to good care, education and teaching. In day care centre the child needs to have familiar, lasting and educated early childhood educators, who have enough resources and time to support the child's growth and development. The early childhood educators hope for more resources for co-operating with families, communal up-bringing and early intervening, which all contribute to preventing exclusion. Investment in high-quality early childhood education secures good chance for promoting the equality and welfare of the children and families, which will also have social political effects in the future.

Keywords: Neoliberalism, New public management, Early childhood education, Day care, Financial savings, Management, Developing

Sisällys

1	Johdanto	6
2	Uusliberalismi	7
2.1	Julkisen sektorin reformi	11
2.2	Uusi julkisjohtaminen, New Public Management	14
2.3	Tuottavuus ja tehokkuus	18
2.4	Yksityistäminen, ulkoistaminen ja ostopalveluiden lisääminen	20
2.5	Arviointi, mittaaminen ja kehittäminen	22
2.6	Kilpailukyvyn ja yksilöllisen toimintakulttuurin edistäminen	25
3	Hyvinvointivaltiossa kaikki hyvin?	28
3.1	Syrjäytymistä ja polarisaatiota	32
3.2	Laadukas varhaiskasvatus on lapsen oikeus	34
3.3	Varhaiskasvatuksen kehittäminen syrjäytymistä ehkäisevänä palveluna	36
4	Tutkimuksen kohteena uusliberalismi varhaiskasvatuksessa	39
4.1	Tutkimushankkeen lähtökohdat	39
4.2	Tutkimustehtävä	40
4.3	Tutkimusympäristö	41
4.4	Kriittinen tutkimus tutkimusstrategiana laadullisessa tutkimuksessa	41
4.5	Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus	45
4.6	Haastattelu tutkimusaineiston kerääjänä	46
4.7	Haastatteluaineiston analysointi sisällönanalyysillä	49
5	Uusliberalismin ilmentymät varhaiskasvatuksessa	53
5.1	Laadukasta varhaiskasvatusta	54
5.1.1	Ulkoistamisella säästöjä laadun kustannuksella	58
5.1.2	Sijaisista säästäminen ja ryhmäkokojen suurentuminen	61
5.1.3	Uusi julkisjohtaminen varhaiskasvatuksessa	63
5.2	Päiväkodin tädit tulosvastuussa	68
5.2.1	Prosenttien hoitajat	69
5.2.2	Haasteena varhaiserityiskasvatus vähillä resursseilla	72
5.2.3	Vanhemmuus kateissa	75
5.3	Kehittämistyö varhaiskasvatuksessa	79
5.3.1	"Kaikesta pitää olla joku paperi"	83
5.3.2	Yhteisöllisyyden vastaisku yksilöllistämislle	85
5.3.3	Varhaiskasvatuksen tulevaisuusnäkömät	89
6	Yhteenveto	94
7	Pohdinta ja jatkoasteet	97
	Lähteet	102
	Liitteet	112

1 Johdanto

Yhteiskunnassa on keskusteltu viime aikoina lasten hyvinvoinnista, syrjäytymisestä ja lapsiperheiden eriarvoisuudesta. Perheet kohtaavat myös erilaisia haasteita työelämän ja perheen yhteensovittamisessa. Päivähoito kohtaa joka päivä lapsia ja heidän vanhempiaan, jotka elävät erilaisten työelämälähtöisten paineiden, kilpailun ja vaatimusten ympäröiminä. Yhteiskunta on koventunut, ja lapset toimivat sijaiskärsijöinä monissa tilanteissa. Viime aikoina varhaiskasvatukseen liittyvien säästötoimenpiteiden vaikutuksista on keskusteltu mediassa erittäin vilkkaasti. Helsingin Sanomissa ja Keski-suomalaisessa uutiskynnyksen ovat ylittäneet muun muassa epäpätevät kasvattajat, subjektiivisen päivähoito-oikeuden rajaaminen ja päiväkotien tikittävät turvallisuuspommit suurten lapsiryhmien ja henkilökunnan vähyden yhdistyessä (Punkka 2012a, 2012b; Savolainen 2013; Savolainen & Vihavainen 2013.) Varhaiskasvatuksen henkilöstö miettii, kuinka pitkälle säästötoimia voidaan vielä viedä niiden vaikuttaessa koko ajan oleellisesti myös palvelun laatuun, lasten hyvinvointiin sekä työntekijöiden työssä jaksamiseen (Yle Uutiset 2011; Helsingin Sanomat 2013d; Keski-suomalainen 2013.)

Opinnäytetyöni tarkoituksena oli tutkia, miten uusliberalismi ilmenee varhaiskasvattajien työkentällä. Tutkimusnäkökulmana toimi työntekijöiden kokema arki. Aihe kiinnostaa minua myös varhaiskasvatuksen tulevaisuusnäkökulmaksi, jossa päivähoitoon ja varhaiskasvatuksen erottaminen toisistaan on keskustelun alla. Varhaiskasvatuksen siirtyminen sosiaali- ja terveysministeriöltä opetus- ja kulttuuriministeriöön vuoden 2013 alusta tarvitsee paljon resursseja ja vaikuttanee myös työn painopisteisiin. Tutkimuksessani selvitin, millaisia ovat uusliberalismin ilmentymät varhaiskasvatuksessa sekä millaisia ovat työn tehostamisen vaateet ja miten ne ovat vaikuttaneet työn tekemiseen ja arkeen päiväkodeissa. Haastattelujen tavoitteena oli hakea kokemustietoa uusliberalismin vaikutuksista ja seurauksista. Tulosluvussa on nähtävissä varhaiskasvatuksen nykytila, sen kokemat muutokset, haasteet ja tulevaisuuden näkökulmat.

Työni tavoitteena on kriittinen tarkastelu varhaiskasvatusta kohdanneisiin säästötoimenpiteisiin, joiden syitä olen etsinyt ensin teoriasta ja sitten haastatteleamalla varhaiskasvatuksen työntekijöitä. Tutkimukseni avulla voisi saada arvokasta tietoa siitä, miten varhaiskasvatus on onnistunut toteuttamaan palveluntuottamista pienentyneillä resursseilla ja miten tuottavuus- ja tehokkuusajattelu ovat vaikuttaneet työntekijöiden työn tekemiseen, työn painopisteisiin sekä lapsen ja perheen kohtaamiseen. Tutkimuksen tuloksia voisi hyödyntää varhaiskasvatuksen kehittämisessä ja johtamisessa sekä resurssien mahdollisessa uudelleen ohjaamisessa.

Keskeisenä käsitteenä opinnäytetyölleni toimii uusliberalismi, jota tutkin tässä työssäni varhaiskasvatuksen näkökulmasta. Kirjallisuudessa termi uusliberalismi yhdistetään usein kriittiseen keskusteluun ja kriittinen tutkimusstrategia ohjaakin tutkimukseni tutkimusmetodologi-

sia valintoja. Kriittisen tutkimuksen avulla olen pyrkinyt osoittamaan uusliberalismin vaikutuksia varhaiskasvatukseen sekä näkemään syvempiä ilmiöitä sen taustalla.

2 Uusliberalismi

Friedrich Hayek (1899-1992) ja Milton Friedman (1912-2006) olivat uusliberalismin tärkeimpiä ideologeja ja he käyttivät itsestään nimitystä liberaali. Hayekin ja Friedmanin poliittinen filosofia ja talusteoria olivat reaktioita 1900-luvun puolivälin keynesiläisiä, vasemmistolaisia ja sosialistisia ajatuksia vastaan. Ennen kääntymistään liberaaleiksi he olivat itse sosialisteja (Hayek) ja keynesiläisiä (Friedman). Hayek puolsi avoimesti paluuta 1800-luvun talousliberalismin ihanteisiin, ja Friedman elvytti monia keskeisiä ideoita klassisesta ja oikeaoppisesta talusteoriasta. Silti uusliberalismin katsotaan olevan 1900-luvun oppi. Pää tavoitteena on vaalia yksilöiden vapautta päättää, mitä omaisuudellaan tekevät sekä yksityisen omistusoikeuden suojeleminen. Mikäli rajoittamaton omistusoikeus on uhattuna, myös autoritääriäinen valtio on hyväksyttävää monien uusliberalistien mielestä. (Patomäki 2007, 27-28.)

Julkisessa keskustelussa liberalismista erottautuvat omiksi osa-alueikseen talousliberalismi ja arvoliberalismi. Myös Julkusen (2001, 48-49) mukaan poliittinen ja taloudellinen puoli on syytä erottaa toisistaan liberalismissa. Poliittinen liberalismi syntyi 1600-luvulla, mikä tarkoitti yksilön suvereenisuutta hallitsijaan nähden. Taloudellinen liberalismi muotoutui opiksi 1700-luvulla, jolloin se pyrki irrottamaan taloutta merkantilismin ahtaista säännöistä. Samalla luotiin edellytykset kapitalismin kehittymiselle. Modernin ajan peruspilareina ovat toimineet sekä yksilön oikeudet että vapaa talous, jotka eivät kuitenkaan ole niin yksinkertaisia kuin ensi ajattelemalta voisi tuntua. Julkusen (2001, 48) mukaan voitaisiinkin kysyä, milloin yksilö sitten on vapaa ja mitä oikeuksia hän tarvitsee ollakseen vapaa ja mitä rajoituksia sosiaalinen elämä asettaa yksilön vapaudelle. Millaisia institutionaalisia sääntöjä, rajoituksia tai valtion interventioita "vapaa talous" tarvitsee toimiakseen yhteiseksi hyväksi, on Julkusen mukaan vähintään yhtä suuri kysymys.

Pitkä taloudellisen kasvun vaihe kiihdytti toisen maailmansodan jälkeistä kehitystä OECD-maissa 1950-luvulta 1970-luvulle. Aikakautta leimasi niin sanottu talouden hyvä kehä, jossa taloudellista kasvua ruokkiva kulutuskysyntä kasvoi, kun noudatettiin keynesiläisyyden mukaista täystyöllisyyspolitiikkaa laajentamalla julkisia palveluita. Tuolloin suurin osa OECD-maista rakensikin hyvinvointivaltion ja muuttui samalla teollisuusyhteiskunnasta jälkit teolliseksi yhteiskunnaksi, jossa julkishallinnossa ja palveluissa työskentelee suurempi osa työvoimaa kuin teollisuudessa. (Bell 1973; Heiskala 2006, 15.)

Vasta 1970-luvulla sosiaalisen valtion vastainen liberalismi sai laajempaa vastakaikua, jolloin liberalismi nousikin monella rintamalla niin tieteissä kuin poliittisina ohjelmina. Tätä palannutta liberalismia alettiin kutsua uusliberalismiksi. Yksilön ja taloudellisen toiminnan vapaus suhteessa valtioon oli yhdistävänä sisältönä. Margaret Thatcherin uusoikeistolainen hallinto edusti puhdasoppisinta yritystä siirtää uusliberalismi politiikaksi. Pääomien liikkuvuuden helpottaminen olivat avainasemassa Reaganin ja Thatcherin hallinnoissa, jolloin näiden ratkaisujen myötä syntyivät edellytykset yhä käynnissä olevalle maailmantalouden globalisoitumiselle. (Julkunen 2001, 49; Heiskala 2006, 22.)

1980- ja 1990-lukujen taitteessa Suomen yhteiskunnallinen toimintamalli muuttui jyrkästi, kun suunnittelutaloudellinen ajattelu korvattiin kilpailukykytaloudellisilla periaatteilla. Toisen maailmansodan jälkeinen kasvukausi ja suomalaisen hyvinvointivaltion rakennuskausi olivat näiden muutosten taustalla. (Heiskala 2006, 14, 24.) Vuosina 1980–2005 Suomi muuttuikin läpikotaisin. Aiemmin kansallisessa mittakaavassa toiminut pääoma menetti globalisoitumisen myötä syynsä isänmaallisuuteen. Julkishallinnosta otettiin ”löysät pois” ja hallintoa alettiin johtaa uuden julkishallinnon oppien mukaisesti kuin liikelaitosta. Työelämän lisääntyneet paineet jännittivät perheiden kestokyvyn äärimilleen, ja työttömyys tuli jäädäkseen. Kulttuurisesti muutos johti siihen, että holhousta suosinut, sääntelyn ja suunnittelun nimiin vannonut ajattelu- ja puhetapa vaihtui kaikilla elämänalueilla kilpailua korostavaksi. Taloudellisesti muutokseen liittyy asukasta kohti lasketun bruttokansantuotteen kasvu, taloudellinen menestys sekä yhteiskunnallisten ryhmien ja alueiden välisen eriarvoisuuden lisääntyminen. Suomi on suuren murroksen jälkeen kyllä vauraampi, avoimempi ja tehokkaampi mutta myös eriarvoisempi. Vapaus on lisääntynyt, mutta onko elämän laatu parantunut kaikilla samassa suhteessa. (Heiskala & Luhtakallio 2006, 7.)

Heiskalan ja Luhtakallion (2006) mukaan ilmapiiri yhteiskunnassamme on koventunut. Poliittika lupaa kansalaisille vauraampaa, tehostetumpaa ja kilpailuhenkisempää elämää, jossa ihmisiltä odotetaan vastineeksi entistä suurempia uhrauksia niin henkilökohtaisesti kuin sosiaalisestikin. Tällaisen politiikan seurauksena Suomesta on tullut rikkaampi mutta myös julmempi maa, jossa väestöryhmien välinen eriarvoisuus koetaan aiempaa hyväksytympänä ja sen ajatellaan olevan jossain määrin jopa tavoiteltava asia.

Valtaväestö uskoo yhä hyvinvointivaltion periaatteisiin, eikä Suomessa juuri kukaan tunnustaudukaan uusliberalistiksi. Silti Suomea on uudistettu 1980-luvun loppupuolelta lähtien Ronald Reaganin ja Margaret Thatcherin oppien mukaisesti. Suomi on nähty pääsääntöisesti sääntöjen ja periaatteiden omaksujana, ei niiden luojana. Suomen viimeaikainen historia voitaisiin nähdä vain yhtenä muunnelmana maailmanlaajuisesta uusliberalisaatiosta, joka on ollut niin ikään itse itseään vahvistava tapahtumaketju. Uusliberalismin ideat ovat rantautuneet Suomeen kansainvälisten järjestöjen kautta, joista tärkeimpiä ovat olleet OECD (Organisation

for Economic Co-operation and Development), Kansainvälinen valuuttarahasto IMF ja Euroopan unioni (EU). (Patomäki 2007, 11-12.)

Suomessa valtion ja kuntien hallintoa on yksityistetty, ulkoistettu ja viety mahdollisimman paljon yksityisten markkinoiden kaltaiseksi samaan aikaan, kun yksityisen markkinatalouden aikajänne on lyhentynyt ja toiminta tullut hermostuneemmaksi. Kansainväliset komiteat, joihin on osallistunut vain pieni joukko valtionvarainministeriön virkamiehiä sekä liiketaloustieteen ja hallinnon asiantuntijoita ovat syöttäneet Suomessa käyttöön otettuja uusliberalistisia ideoita. Angloamerikkalainen maailma on toiminut uudistamisten esimerkkinä. Suomi seurasi Ruotsin mallia ja vapautti rahoitusmarkkinat ja pääomaliikkeet 1980-luvulla. Harri Holkerin hallitus (1987-91) alkoi vähitellen liikelaitostaa valtionhallintoa. Erityisesti 1990-luvun alun syvän laman jälkeen Suomessa siirryttiin nopeasti markkinoiden toimintaa jäljittelevään julkishallintoon sekä kvartaalitalouteen, jossa pörssisijoittajille neljännes- tai puolivuositain annettava informaatio ohjailee liikkeenjohdon päätöksiä. Kotimaisten ja poikkikansallisten sijoittajien käsityksiin vaikuttaminen on ollut tavoitteena, jotta yhtiön osakkeiden arvo nousisi mahdollisimman paljon tai laskisi mahdollisimman vähän. (Patomäki 2007, 12-13.)

Uusliberalistinen "vallankumous" on Patomäen (2007, 13-14) mukaan toteutettu Suomessa teknokraattisesti. Teknokratia on oppi vallasta, jonka mukaan hallitsevan aseman yhteiskunnassa tulisi olla tekniikan osaajilla. Teknokraattisessa yhteiskunnassa valtaa käyttävät asiantuntijat, kuten virkamiehet, tutkijat ja konsultit. Mitä kansainvälisempiä asiantuntijat ovat, sitä nöyremmin asiantuntijoiden auktoriteettiin suhtaudutaan Suomessa. Uusliberaali sanasto sekä uusliberalismin käsitteet ja ideat tulevat virkamiesten ja työntekijöiden tietoon erilaisissa koulutustilaisuuksissa. Asetelma on Patomäen (2007, 13-14) mukaan "vastaansanomaton". Suomen uudet kehityspoliittiset linjaukset kirjoitetaan kansainvälisten asiantuntijoiden kertoman totuuden pohjalta. Poliitikot taas ihailevat virkamiesten hyvää työtä, koska se perustuu kansainväliseen ja täten parhaimpaan mahdolliseen asiantuntemukseen. Kysymyksiä kriittisesti esittävät saavat "hankalan" tai "vastahankaisen" maineen. Patomäen (2007, 14) mukaan "systeemi onkin aukoton, koska kenenkään ei ole tarvinnut puhua julkisilla areenoilla sanaakaan uusliberalismin tai Milton Friedmanin tai Washington-konsensuksen puolesta, mutta silti niiden pohjalta Suomen kehityspoliittikka rakennetaan uusiksi". Näin ollen modernisaatio voidaan toteuttaa teknisesti asiantuntijoiden valmistelun pohjalta. Jako vanhaan ja uuteen tuntuu olevan ainoa erottelu, jota poliittisessa retoriikassa tarvitaan, koska vanha on huonoa ja uusi on hyvää, kuvailee Patomäki.

Uusliberalistisessa tematiikassa yleiset yhteiskunnan organisointiperiaatteet kuten markkinat, yrittäjäyys, voitto, kilpailu ja tehokkuuden ihannointi täydentyvät sosiaalipoliittisilla periaatteilla, jotka korostavat yksilön omaa vastuuta, mutta myös yhteisöjä, vapaaehtoisjärjestöjä ja keskinäisapua. Sosiaalisen vastuun sisäistäminen pieniin yhteisöihin ja omaehtoiisiin vakuutus-kassoihin on uusliberalismin yksiä johtajatuksia. (Schmidtz & Goodin 1998; Julkunen 2001,

163-164.) Uusliberalististen sosiaaliturvan arvostelijoiden mukaan sosiaaliturva, erityisesti työttömyysturva ja verotus, murentavat työkannustimet ja demoralisoivat kansalaisia. Talouskasvun hidastuminen on juuri tämän asian seurausta. (Bonoli, Vic & Taylor-Gooby 2000.) Bonoli ym. (2000) pyrkivät analysoimaan näiden väitteiden paikkansapitävyyttä. He jakavat tutkimusnäytön kahteen tyyppiin, ensiksi analyysiin, joka koskee yksilöiden käyttäytymistä ja toiseksi makrotasoiseen analyysiin, jossa talouskasvua ja sosiaaliturvan tasoa ja rakenteita vertaillaan. Edellinen ei puhu passivoivan vaikutuksen olemassaolosta, ja jälkimmäinen antaa ristiriitaista näyttöä. Uusliberalistinen kritiikki nojaakin enemmän tiettyyn kuvaan yksilöiden motivaation ja instituutioiden suhteesta kuin empiiriseen näyttöön (ks. myös Jäntti 1995; Julkunen 2001, 164.)

Uusliberaalinen käänne on tapahtunut Julkusen (2001, 291-300) mukaan "hiljaisesti tai hiipivästi". Julkunen ei halua ottaa kantaa siihen, onko tämä muutos tarkoittanut samalla hyvinvointivaltion alasajoa, vaan käyttää termiä jälkiekspansiivinen hyvinvointivaltio. Jälkiekspansiivisella hän haluaa korostaa syvempiä muutoksia kuin laman aikaansaamat, pakottamat tai oikeuttamat vaikutukset. Jälkiekspansiivinen viittaa hyvinvointivaltion kasvun ja laajenemisen jälkeiseen toiminta- ja hallintatapaan. Tämä ei koske vain Suomea, vaan yleisesti 1980-luvulta lähtien toteutetut hallinnan rakenteiden muutokset eivät ole enää tähänneet hyvinvointijärjestelmien ja sosiaalietuuksien laajentamiseen vaan julkisten menojen kontrolliin ja rajoittamiseen. Nyt pitäisi kiinnittää huomiota muuhunkin kuin sosiaalietuuksiin tai palveluihin sinänsä, koska sosiaaliturvaetuksien leikkaamista olennaisempaa olisi sellaisten hallinnan mekanismien ja mentaalisten mallien omaksuminen, joilla luodaan pohja jatkuvalla menokontrollille.

Eräsaaren (2007, 97) mukaan hyvinvointivaltion alas ajaminen on kuitenkin tapahtunut "epädemokraattisesti ja tietoisesti salaa". Hänen mukaansa valtaa tässä uudessa yhteiskuntajärjestyksessä on keskitetty eduskunnalta hallitukselle, hallituksen sisällä valtionvarainministeriölle ja kauppa- ja teollisuusministeriölle. Erityisesti yhteiskuntatieteilijöillä voi olla tunne vallan keskittymisestä, koska heidän vaikutusvaltansa uudistuksissa on ollut olematonta. Galupeissa ilmenevä hyvinvointivaltion kannatus ei kuitenkaan muutu paremmiksi palveluiksi, vaan palveluita on vähennetty ja vähennetään edelleen jatkuvasti, tämä on Eräsaaren mukaan tosiasia. Tärkeimpänä syynä sille, että kansalaisten palveluiden kannatus ei muutu palveluiksi, Eräsaari pitää juuri vallan keskittymistä muualle kuin eduskuntaan tai kunnallisille luottamusmiehille. Tästä kehityskulusta vaikuttaa kuitenkin olevan vain vähän tutkittua tietoa. Eräsaaren (2007, 98) mukaan samaan aikaan, kun suomalainen poliittinen, taloudellinen ja virkamieseliitti kumartaa globalisaation ja uusliberalismin suuntaan, se tulee "pyllistäneeksi joidenkin omien kansalaistensa suuntaan".

Kiljusen (2008, 116-117) mukaan globalisaatio saattaa todellakin johtaa talouden keskittymiseen ja tuloerojen kasvuun, jolloin vähenevät myös poliittisen demokratian vaikutusmahdollisuudet. Globalisaation poliittisena käynnistäjänä toimii uusliberalismi ja globalisaatio pelkistyy ideologiseksi myytiksi, jonka mukaan kansantalouden kansainvälinen kilpailukyky riippuu valmiudesta sulautua maailmanmarkkinoihin. Kiljusen mukaan yksityistämistä tulisi edistää, veroastetta alentaa, markkinasäätelyä purkaa sekä rajoittaa ammattiyhdistysten toimintavapautta. Pärjätäksemme vapaassa maailmanlaajuisessa kilpailussa, hyvinvointipalveluja olisi leikattava. Harjoitettu politiikka kääntyy vastakohdakseen. Talouden tehokkuutta ja elintasoja piti lisätä markkinavapauksilla, mutta lopputuloksena onkin uhka hyvinvoinnin supistumisesta ja epätasaisesta jaosta. Talouden globalisaatio nähdään uusliberalistien silmin vääjäämättömänä kehityskulkuna. Se on kuin luonnonlaki, johon tulee sopeutua. Tämä hinta on Kiljusen mukaan kuitenkin maksettava kilpailukykyisen ja tehokkaan talouden aikaansaamiseksi.

Castells ja Himanen (2002) ovat tulleet tulokseen, että Suomi on kuitenkin pysynyt suhteellisen tasa-arvoisena ja osallistuvana yhteiskuntana rajuista muutoksistaan huolimatta. Suomesa valtiolla on edelleen tärkeä rooli taloudellisen kehityksen edistäjänä. Suomi on yhtä kilpailukykyinen kuin Yhdysvallat, mutta tasa-arvoisempi, osallistuvampi ja rauhanomaisempi yhteiskunta, jossa perusrakenteet, kuten koulutus, terveydenhuolto ja energiantuotanto toimivat. Yhdysvaltain mallille on siis vaihtoehtoja, sillä tietoyhteiskunta ja demokraattinen hyvinvointivaltio eivät sulje toisiaan pois, vaan ne voivat tukea ja edesauttaa toisiaan.

2.1 Julkisen sektorin reformi

Kansainvälisten teemojen näkyminen Suomen hyvinvointipolitiikassa voidaan kuvata esimerkiksi pohjoismaisen hyvinvointivaltion kehittymisen ja siinä tapahtuneiden muutosten pohjalta. Julkisen sektorin taloutta ja hallintoa uudistettiin uuden julkisjohtamisen oppien mukaan. Jotta uusliberalismia voitaisiin ymmärtää varhaiskasvatuksen näkökulmasta käsin, on ymmärrettävä varhaiskasvatuksen merkitys hyvinvointipalveluissa. Varhaiskasvatusta tuotetaan Suomessa niin kunnallisesti kuin yksityisestikin. Julkisen sektorin tarjoamissa päivähoitopalveluissa on valtaosa, noin 92 % päivähoitolapsista, yksityisen sektorin osuus on vain noin 8 % (Kuokkanen 2013).

OECD-maiden ohjaamana käynnistyi parikymmentä vuotta sitten kaikki teollisuusmaat lävistänyt reformiaalto, jota kutsutaan yleisesti julkisen sektorin reformiksi (Harrinvirta 2000; Pollit & Bouckaert 2000; Julkunen 2006.) Reformilla on sekä yhteisiä että kansallisia painotuksia, joskin eroja on ollut myös siinä kansallisessa innostuksessa, jolla sitä on viety läpi. Julkisen sektorin reformilla on tavoiteltu ajanmukaisempaa ilmettä niin valtiolle kuin hallituksellekin. Tavoitteena on ollut vastata 1980- ja 1990-luvun markkinoita, individualismia, aktiivisuutta, yrittäjyyttä ja kansalaisosallistumista korostavaan ajanhenkeen sekä hyvinvointivaltion kus-

tannus-, tehottomuus- ja byrokratiakritiikkeihin. Keskeisinä tavoitteina ovat olleet julkisen sektorin kasvun rajoittaminen ja markkinoiden alueen laajentaminen. Keinoina on käytetty julkisen sektorin menokuria, markkinasektorille ominaisten ohjaus- ja johtamismekanismien käyttöönottoa julkisella sektorilla sekä julkisten toimintojen markkinoistamista ja yksityistämistä. Julkisen (2006, 77-78) mukaan reformi on puettu vietteleväksi kertomukseksi, joka lupaa siirtymää tuottajakeskeisyydestä käyttäjakeskeisyyteen. Lisäksi pakosta ja monopolista siirrytään valintaan, yhdenmukaisuudesta erilaisuuteen, riippuvuudesta itsenäisyyteen sekä alamaisuudesta valtaistumiseen (ks. myös Clarke & Newman 1997.)

Patomäen (2007, 28) mukaan hyvinvointivaltio tarkoittaa laajaa julkista sektoria. Julkisen sektorin purkaminen on käytännössä kuitenkin vaikeaa ja monimutkaista. Merkittävää on ensinnäkin kuitenkin se, että yksityisomistusta ja markkinoita voidaan laajentaa myös julkisorganisaatioiden sisään uuden julkisjohtamisen oppien avulla. Toiseksi muuttamalla päätöksenteko- ja johtamisperiaatteita valtaa siirretään niille, jotka kontrolloivat budjetteja. Kolmanneksi uusliberalismi on luopunut klassisen talousliberalismin patriarkalisuudesta ja hyväksyy näin ollen sekä miesten että naisten yhtäläiset oikeudet omistaa, solmia sopimuksia ja osallistua politiikkaan. Neljänneksi talousteoria on muuttunut, sillä se on yhä teknisempi ja abstraktimpi systeemi ja sen väitetään olevan politiikan ulkopuolella. Asiantuntijavalta, jonka varassa uusliberaaleja uudistuksia on toteutettu muuallakin kuin Suomessa, perustuu uusklassiseen taloustieteen teknisille malleille enemmän kuin Hayekin ja Friedmanin poliittisille filosofioille.

Verovaroin kustannettu hyvinvointipalvelujärjestelmä on pohjoismaisen mallin yksi ominaispiirre. Kuntien tuottamat julkisesti tuetut hyvinvointipalvelut ja tulonsiirrot ovat perinteisesti toimineet laaja-alaisen hyvinvointivaltion pääasiallisina keinoina eriarvoisuuden vähentämisessä. Hyvinvointipalvelujen luokittelu voidaan toteuttaa usealla tavalla. Suppeammassa mielessä hyvinvointipalveluilla viitataan vain sosiaali- ja terveyspalveluihin. Kattavammin hyvinvointipalveluilla viitataan palveluihin, joita ihmiset tarvitsevat perustarpeidensa tyydyttämiseen, kuten koulutukseen ja työvoimahallinnon palveluihin. Kansainvälistä vertailua palvelujärjestelmistä on tehty verraten vähän, mutta se on kuitenkin lisääntynyt 1980-luvun loppupuolelta lähtien. Syynä tähän ovat eurooppalaistuminen ja yleisemmin kansainvälistyminen. (Forma, Kuivalainen, Niemelä & Saarinen 2007, 8.) Kiljusen (2008, 116) mukaan globaaliin markkinakilpailuun ei kuitenkaan sovi nykymuotoinen hyvinvointivaltio, koska se nähdään rasitteena sille.

Hyvinvointipalvelut eivät toimi institutionaalisessa tyhjiössä, kuten eivät muutkaan hyvinvointi-instituutiot. Muutoksetkaan eivät ala hetkessä, vaan ne ovat aina pidempien ajallisten prosessien jatkumoa. Hyvinvointipalvelut ovat olleet toiminnassa vuosikymmeniä ja ne ovat kohdanneet ajan saatossa sekä pieniä että suurempia muutoksia. Olemassa olevat instituutiot

muokkaavat poliittisten toimijoiden preferenssejä ja mielipiteitä samaan aikaan, kun ne vaikuttavat olemassa oleviin muutosmahdollisuuksiin luoden samalla jatkuvuutta. Huomattaviin systeemimuutoksiin voidaan kuitenkin päästä useiden pienten, monesti yksinään merkitykseltömiltä tuntuvien, muutosten tai uudistusten kumuloitumisen kautta. Tutkimusasetelman tulee pohjautua pidemmän aikajänteen tarkasteluun, jotta institutionaalisen muutoksen luonnetta voitaisiin tutkia. (Forma ym. 2007, 10.)

Yhteenvedona voitaisiin todeta, että Suomessa osalta vastuuta rahoituksesta on siirretty pois julkiselta sektorilta, samalla kun yksityisen sektorin rahoituksen osuudet ovat kasvaneet. Eri-tyisesti 1990-luvun alun Suomessa oli esillä hyvinvointipalvelujen uudistaminen markkinoistamisen muodossa. Vaikka rakenteellisia muutoksia on tehtykin, käytännössä aitoja tilaaja-tuottaja-malleja ei juuri ole otettu käyttöön vaan yksityinen on tullut yhä enemmän paikkaamaan julkisen sektorin puutteita. Tässä mielessä muihin Pohjoismaihin verrattuna Suomi näyttää maana, jossa yhteinen linja uudistustarpeista on edelleen löytämättä ja palveluihin suunnataan resursseja keskimäärin vähemmän kuin muissa Pohjoismaissa. Pohjoismaiden vertailussa markkinareformi on ollut 1990-luvulla voimakkainta Ruotsissa. (Forma ym. 2007, 49.)

Pohjoismaisena universaalien hyvinvointivaltiomallin maana on usein pidetty Suomea. Suomen hyvinvointivaltiokehityksen myöhäisyyteen, valtion tarjoaman turvan tasoon ja turvajärjestelmien ammatti- tai ansiosidonnaisuuteen on viime aikoina kuitenkin kiinnitetty huomiota. Näiden pohjalta Suomea ei voida täysin pitää pohjoismaisen mallin edustajana. Olisikin luontevinta sanoa, että Suomessa yhdistyvät ”pohjoismainen universaali hyvinvointivaltio ja keski-eurooppalainen konservatiivis-korporatistinen hyvinvointivaltio.” (Heiskala 2006, 21.) Yleisesti ajatellaan kuitenkin, että Suomi edustaa pohjoismaista hyvinvointimallia. Julkisen sektorin reformia toteutettaessa tulisi muistaa kuitenkin se, ettei jäljelle jäisi vain köyhiä palveluita, köyhille ihmiselle, ”poor services for poor people” (Spolander 2012).

2000-luvulla on käyty yhä voimakkaampaa keskustelua entistä suuremmista kunta- ja aluerakenteiden uudistuksista kaikissa Pohjoismaissa. Julkisen palvelutuotannon markkinoistamisen merkittävimpana keinona on ollut vastuun siirto paikalliselle tasolle. Hallinnon hajauttaminen ja desentralisaatiokehitys on voimakkaasti yhteydessä markkinoitumiskehitykseen. Desentralisaatio eli hajautuspolitiikka merkitsee päätöksenteon ja hallinnon hajottamista lähemmäksi kansalaisia. Sillä tarkoitetaan myös valtion laitosten hajasijoittamista eri puolelle maata. Kaikista viidestä Pohjoismaasta on löydettävissä tällaista kehitystä 1980- ja 1990-luvuilta alkaen. Radikaali kuntien ja aluehallinnon määrän vähentäminen pantiin toimeen Tanskassa vuoden 2007 alusta. Myös Norjassa, Suomessa ja Ruotsissa on tehty ja ollaan edelleen tekemässä merkittäviä esityksiä alueiden vastuiden muutoksesta. (Sandberg 2007, 178; Forma ym. 2007, 48-49.)

Globalisaation vaikutuksesta Pohjoismaat ovat joutuneet uudenlaisten toimenpiteiden toteuttajiksi. Useissa maissa julkisen sektorin reformin ensimmäinen askel oli pyrkimys julkisen kulutuksen rajoittamiseen. (Harrinvirta 2000, 26-27.) Jo kasvun pysäyttämiseen vaadittiin uusia menettelyjä ja mentaalaisia malleja. Ylhäältä alaspäin suuntautuvan budjettikurin pystyttämisen ja alhaalta ylöspäin virtaavien poliittisten aloitteiden tai paineiden puskurointi oli yksi 1980-luvun keskeisiä tendenssejä. Samalla lisättiin valtionvarainministeriöiden valtaa ja siirrettiin budjettien jäädyttämiseen. Hallitukset sitoutuivat tiettyihin menorajoihin, veroasteisiin, tasapainoisiin budjetteihin sekä budjettikehyksiin, jotka määriteltiin useiksi vuosiksi kerrallaan. Julkisen vallan uudeksi talouspoliittiseksi tehtäväksi onkin noussut julkisten menojen rajoittaminen uudessa globaalissa järjestyksessä. Sosiaalidemokraattiset hallitukset ovat joutuneet omaksuma julkisten menojen rajoittamisen entisten prioriteettien, työllisyyden ja taloudellisen tasa-arvon rinnalle, mikä tekeekin kahden entisen tavoitteen saavuttamisen aikaisempaa vaikeammaksi. (Julkunen 2001, 54.)

Eksklusiosta eli syrjäytymisestä ja ulosajautumisesta ja inklusiosta eli mukaan ottamisesta ja osallisuudesta, on käyty vilkasta ja kiinnostavaa keskustelua muun muassa Englannissa. Inklusio tarkoittaa osallisuutta ja mukanaoloa yhteisessä sosiaalisessa maailmassa ja todellisuudessa. Sekä hyväosaisten tarkoituksellinen jättäytyminen että huono-osaisten tahaton syrjäytyminen ”yhteisen yhteiskunnan”, esimerkiksi julkisten palvelujen tai yhteisten asuinalueiden ulkopuolelle uhkaavat inklusiota. Sosiaalinen yhteenkuuluvuus on kummassakin uhatuna, joten inklusiopolitiikan tulisi vetää mukaan kumpaakin sosiaalista laitaa. Poliitiikan tulisi estää hyvätulaisia jäämästä julkisten palvelujen ulkopuolelle. Kummassakin sosiaalisen hierarkian laidassa osallistamisen tulisi tavoitella vanhan tasa-arvoideologian vastaisia keinoja, niin houkuteltaessa rikkaita pysymään julkisissa kouluissa ja sairaaloissa kuin pakotettaessa syrjäytyneitä elättämään itse itseään. Perimmäisimpänä kritiikkinä Julkunen näkee kuitenkin sen, ettei mukaan ottamisen tavoite sisällä yhteiskuntakritiikkiä tai pyrkimystä rakenteiden muuttamiseen vaan yksilöiden sulauttamisen epäoikeudenmukaiseen ja eriarvoiseen yhteiskuntaan. (Julkunen 2001, 168-169; ks. myös Giddens 1998.)

2.2 Uusi julkisjohtaminen, New Public Management

Julkisen sektorin reformin taustalla on vaikuttanut New Public Managementiksi (NPM) kutsuttu oppi, joka suomennetaan yleisimmin uudeksi julkisjohtamiseksi. Kunkin maan institutionaaliset rakenteet ja hallintokulttuurit ovat suodattaneet opin vaikutukset omalla tavallaan. Uuden julkisjohtamisen taustalla on niin sanottu julkisen valinnan teoria, joka on saman taustaideologian, uusklassisen taloustieteen ja Washington-konsensuksen soveltamista julkiseen toimintaan, kuin ekonomismi on makrotalouteen. Julkisen valinnan teorian lähtökohtana on ajatus, että julkiset ja poliittiset valinnat ohjaavat resurssien käyttöä markkinavalintoja huonommin. Taloudelliset resurssit ovat tehokkaammassa käytössä markkinoilla vastatessaan ta-

loussubjektien budjettirajoitteen alaisia valintoja. Julkusen mukaan Suomi on tässäkin suhteessa ollut ilmeisen määrätietoinen, joskin hiukan jäljessä liikkeelle lähtenyt oppilas. Suomessa on omaksuttu aktiivisesti NPM-henkisiä uudistuksia ja toteutettu niitä tehokkaasti. (Julkunen 2006, 78-79.)

Maailmanlaajuisesti kaikkialle yhteiskuntaan levinnyttä liikkeenjohdollista New Public Management-diskurssia voidaan kutsua myös manageriseksi. Peruseriaatteena siinä on, että yksityinen on parempaa kuin julkinen. (Eräsaari 2007, 90-91.) Keskeisiä ajatuksia ovat tehokkuus, suoritusten arviointi, tulospalkkaus, kustannusten alentaminen, yksityiseltä sektorilta peräisin olevien johtamismenetelmien suosiminen, managerismi ja selkeät ja mittavat johtamistavoitteet (Oinonen 2005, 143). New Public Management-ideologialla kaikkein arkisimmatkin julkiset palvelut on tuotteistettu ja nimetty uudelleen sekä työntekijöille että asiakkaille oudoiksi ja eksyttäväksi areenoiksi. Esimerkiksi enää emme löydä siivoojia, vaan laitoshuoltajia ja instituutti-isäntiä vahtimestarien paikoilta. Työmme koostuu kompetenssien hallitsemisesta prosesseissa sekä ydinosaamisesta avaintehtävissä, olemme talenteja ja tosiosajia visioinemme ja missioinemme. Nykyolot hämmentävät tajua omasta työstä ja sen tulevaisuudesta ja moni kokee työnsä mielekkyyden uhatuksi. Päiväkodin pihalla saattaa seistä sijainen, joka jakaa lapsia nimilistan kanssa toivottavasti oikeille hakijoille. (Räsänen & Trux 2012, 11, 14, 18.)

Uusi julkisjohtaminen voidaan liittää taustaltaan vahvasti uusioikeistolaiseen, uusliberalistiseen valtioajatteluun, jonka juuret ovat Iso-Britanniassa ja Yhdysvalloissa. 1980-luvun alkupuolella käynnistyneet hallintoreformit tunnettiin siihen aikaan paremmin käynnistäjiensä nimien perusteella, thatcherismi ja reaganismi. Uuden julkisjohtamisen oppien mukaan julkista hallintoa sekä taloutta tulisi tarkastella enemmänkin taloudellisuuden, tehokkuuden ja vaikuttavuuden kriteerein, jotka on nimetty myös tehokkuuseriaatteiksi. Johtamisen periaatteet ja tekniikat soveltuvat sekä yksityiselle että julkiselle sektorille, mikä tarkoittaa johtamisen yleistettävyyttä. Opin mukaan yksityisen sektorin toimintamalleja tulisi siirtää voimakkaasti julkiselle sektorille. Uuteen julkisjohtamiseen kuuluvat yksityiseltä sektorilta lainatut johtamismallit uusine toimintatapoineen ja organisointimuotoineen sekä virkamiesten toimitusjohtajamaiset ominaisuudet, joilla korostetaan julkisen sektorin yrittäjämäisyyttä. Julkisen sektorin toiminnan tehostamiseen pyritään julkisten menojen radikaalilla supistamisella ja yleisesti julkisen sektorin koon pienentämisellä. (Lähdesmäki 2003, 48, 62, 69, 156, 232; ks. myös Patomäki 2007, 29.)

Johtaminen ja sen yleistettävyyttä nähdään uuden julkisjohtamisen peruseriaatteina. Johtajan riittävää johtamisosaamista pidetään tärkeänä, mutta pelkkä professiosta käsin johtaminen ei enää riitä tuottamaan palveluja riittävän tehokkaasti. Hallinnon suorituskyvyn parantaminen ja päätösvastuun siirtäminen johtajille korostuu uudessa julkisjohtamisessa. Ajattelussa käy ilmi myös vastuun antaminen kansalaisille hyvästä talouden pidosta, koska kuluttaja nähdään

tämän ajattelun mukaan valintoja tekevänä, veroja maksava rahoittajana. Tehokkuutta tavoitellaan tuomalla yksityisen sektorin yritysjohtamisen ajattelua kuntajohtamiseen. Ammattimainen johtajuus nähdään tärkeänä, ja muuttamalla johtajuutta yrittäjämäisemmäksi tavoitellaan säästöjä kuntien palvelumenoissa. Johtamisen tehokkuuden parantaminen on lääke julkisen talouden säästötarpeeseen, ja tehokkuuteen pyritään johtajien tulostuullisuudella ja innovatiivisuudella. Yhdellä johtajalla on isompia yksiköitä johdettavanaan ja johtaja kiinnittää aiempaa enemmän huomiota niin taloudellisuuteen kuin tehokkuuteenkin. (Lähdesmäki 2003, 58.)

Rantalan ja Sulkusen (2007, 8) mukaan uusi julkishallintoajattelu (New Public Management) on ilmaisu, jota käytetään yleisesti puhuttaessa viime vuosien hallinnollisista muutoksista. Sekavuutta aiheuttaa se, minkä hallinnosta tai johtamisesta puhutaan? Valtiosta käsitteenä on tullut epämääräinen, monimutkaisesti kansainväliseen talouteen, valtajärjestelmiin sekä verkostoihin kietoutuva organisaatio. Valtiota kohtaan koetaan välinpitämättömyyttä niin julkishallinnon että yhteiskuntatieteiden asiantuntijoiden suunnalta. Keskeinen ajatus on siinä, että valtio ja politiikka eivät ole enää niin tärkeitä yritettäessä ymmärtää yhteiskunnan toimintaa, valta on kaikkialla, eikä siksi missään. Lisäksi julkinen hallinto tai johtaminen (public management) koetaan usein käsitteenä harhaanjohtavaksi, miten opetus tai postin jakaminen liitetään hallintoon? Poliitikkojen henkilökohtainen elämä herättää tiedotusvälineissä enemmän huomiota kuin heidän säätämänsä lait, joten mikä lopulta on julkista ja mikä sen vastakohtaa eli yksityistä?

Kuntien sosiaalihuollon eri tasoilla toimivat johtajat pitävät tärkeänä strategista johtamista, kun heiltä on kysytty eri selvityksissä ja tutkimuksissa näkemyksiä johtamisen haasteista ja johtamisosaamisesta. Tuloksellisuushaasteet muodostuvat johdon näkemysten mukaan talouspainotteisista vaatimuksista, laadun ja tuloksellisuuden osoittamisesta ja kokonaisvaltaisesta kehittämisestä sekä toiminnan elinvoimaisuuden ja innovatiivisuuden osoittamisesta. Johtamisosaamisen vahvistamista, erityisesti laaja-alaista visiointia ja kunnalliseen päätöksentekoon vaikuttamista on pidetty tulevaisuuden osaamishaasteina. Tärkeimpinä oppimista edellyttävinä tehtäväalueina nousevat esille erityisesti talouden haasteisiin vastaaminen, strateginen johtaminen kokonaisuutena sekä muutosjohtaminen. (Kananaja, Lähteinen & Marjamäki 2010, 340-341.)

Uusi julkisjohtaminen on tuonut mukanaan johtamisen kehittämisen, ja sillä erityisesti on hyvät puolensa. Nykypäivän työ sosiaali- ja terveys- niin kuin varhaiskasvatuksenkin alalla on varsin hektistä, kiireen tuntuista ja pienillä resursseilla selviytymistä. Hyvällä johtamisella on merkittävä vaikutus yksilön työhyvinvointiin sekä koko työyhteisön hyvään ilmapiiriin ja yhdessä toimimiseen. Tällä taas on suuri merkitys kehitettäessä työelämän laatua ja myös työn tuottavuutta. Hyvällä johtamisella voidaan vaikuttaa osaltaan myös työurien pidentymiseen.

Näihin asioihin, kuten kokonaisvaltaiseen työhyvinvointiin, on alettu kiinnittää entistä enemmän huomiota myös johtamisen ammatillisessa kehittämisessä. Johtaminen on jatkuvassa muutostilassa elävä ja kehittyvä prosessi, jossa työntekijän huomioon ottaminen on tärkeää eheän toiminnan kannalta.

Varhaiskasvatuksen esimiesten työmäärät ovat kasvaneet jopa puolella kahden tai useamman päiväkodin yhdistyessä yhdelle esimiehelle. Työmäärän kasvaminen näkyy myös johtamistyössä sekä asiakaspalvelussa. Johtajuus on niin sanottua jaettua, koska esimies ei ole aina paikalla omassa työyksikössä. Tilanteessa, jossa johtaminen on jaettua, korostuu johtajan sekä vastaavan työntekijän tai varajohtajan työnjako sekä työntekijätaidot että koko työyhteisön alaistaidot. Johtamisella on merkityksensä myös työssä jaksamisessa, itsensä kehittämisessä, osaamisen ylläpitämisessä sekä työntekijän osaamisen oikein kohdentamisessa ja arvostamisessa.

Hyviä johtamisen käytäntöjä kootaan, kehitetään ja jaetaan muun muassa johtamisen kehittämisverkostossa, jota on ollut kehittämässä sosiaali- ja terveystieteiden ministeri Paula Risikko. Johtamisverkoston avoin kohtauspaikka löytyy internetissä. (Johtamisen kehittämisverkosto 2012.) Kuntatyöntekijöihin kohdistuneessa tutkimuksessa todettiin henkilöstön arvion esimiesten toiminnasta parantuneen 2000-luvun kyselyissä (Työterveyslaitos 2009). Esimiehiltä saatu tuki, rohkaisu ja kannustus ovat lisääntyneet. Työntekijät kokevat aiempaa enemmän, että esimiehet tiedottavat riittävän ajoissa tehdyistä päätöksistä ja myös kuuntelevat työntekijöiden mielipiteitä tärkeissä asioissa. Henkilöstön arvioissa myös johtamisen oikeudenmukaisuus on parantunut selvästi sekä lähiesimiehen toiminnassa että koko organisaation päätöksenteossa. (Risikko 2009, 26.) Tämä positiivinen parannus esimiesten toiminnassa liittyy tehokkaisiin johtamiskoulutuksiin sekä lisääntyneeseen huomioon henkilöstövoimavarojen johtamisessa.

Uudet johtamiskäytännöt turhauttavat kuitenkin suomalaisia työntekijöitä. Muutosvimma antaa viestin, ettei tähän saakka ole osattu mitään. Epäluottamuksesta viestivät muun muassa uudet läpinäkyvyyden ja kontrollin tekniikat, sillä johtamisen kieli ei kosketa hyvinvointityön arkea ja realiteetteja. "Strategioiden, missioiden, visioiden, vaikuttavuuden ja laadun kaltaiset plastiset sanat eivät yhdistä käsitteitä, eivätkä liioin elettyä todellisuutta." Edes laatujohtamisen opit eivät anna mahdollisuutta puhua työn sisällöstä, mitä hyvinvointityön ammattilaiset nimenomaan kaipaivat. (Siltala 2004, 311; Julkunen 2006, 102.)

Organisaation jäsenten hyvinvoinnilla on kiistaton yhteys organisaation tuloksellisuuteen. Henkilöstötyytyväisyydellä on kiinteät yhteydet asiakastyytyväisyyteen, johtamiseen, osaamisen kehittämiseen ja tuottavuuteen yhdessä esimiestoiminnan kanssa. Yhteinen visio, strategiat ja yhdessä työstetyt arvot, organisaation joustava, verkostoituva rakenne, uudistumisen

kyky, jatkuva kehittyminen ja oppimisen johtaminen sekä muutoksen johtamisen taito ja avoin vuorovaikutus ennakoivat kaikki sekä organisaation menestymistä että hyvinvointia. (Manka 2010, 75-77.)

Hakasen (2004, 27, 292) mukaan työhyvinvointi ei synny itsestään, mutta kehittäminen olisi kannattavaa. Kehittämistyö olisi suunnattava siihen, mikä työntekijöissä on hyvää ja vahvaa. Olisikin tutkittava tarkemmin, miten työpaikoille saataisiin olosuhteet, joissa työntekijä saisi tunnustusta ja arvostusta ja kokisi sitä kautta onnistumisia työhön sijoittamiensa voimavarojen vastineeksi. Henkilöstövoimavarojen johtamisen tulisi olla visioiden ja strategioiden tukena sekä olla niiden kanssa sopusoinnussa eikä alisteisessa asemassa. Koko yritys hyötyy, kun luodaan edellytykset henkilöstön jatkuvalle oppimiselle ja osaamisen kehittämiseksi. Mankan (2010, 11-13, 80) mukaan vaikuttamalla johtamiseen ja henkilöstön osaamiseen voidaan myös kehittää työhyvinvointia. Hyvinvointi työpaikoilla on kuitenkin tällä hetkellä uhattuna kiireen, aikapaineiden, uupumuksen ja työn epävarmuuden vuoksi. Tutkimukset kuitenkin osoittavat, että tuloksia syntyy, jos henkilöstö on tyytyväinen.

2.3 Tuottavuus ja tehokkuus

Julkisessa hallinnossa tavoitellaan nyt lisää vaikuttavuutta ja tuottavuutta etsimällä kustannustehokkaita ratkaisuja. Joskus puhutaan "makaaberisti kustannus-tehokkaasta hyvinvointiyhteiskunnasta". Valtiovarainministeriön tuottavuusohjelmaan sekä käynnistettyyn kunta- ja palvelurakennemuutokseen kiteytyvät valtionhallinnon taloudellistamisyritykset. Koska nykyinen kuntarakenne ei selviä kunnallisista peruspalveluista väestön ikääntymisen oloissa, taloudellistamisen keskiössä kamppailevat talous- ja rahoitusvaikeuksissa olevat kunnat. Suomi ei ole yksin kuntarakennemuutoksessa, vaan kaikissa Pohjoismaissa on haettu ja haetaan edelleen toimivaa mallia kuntien lukumäärälle sekä eri aluetasojen yhdistämiselle. (Julkunen 2006, 87.) Siitola (2004, 300-301) kuvaa tulosjohtamista seurantajärjestelmineen termillä "management by numbers", numeroilla johtamista.

Heiskalan ja Luhtakallion (2006, 9) mukaan voimavarojen jako on eriarvoistunut sekä alueellisesti että yhteiskunnallisten ryhmien välillä Suomessa. Vaikka taloudellisten resurssien kasvua ja niiden oikeudenmukaista jakoa koskevia kysymyksiä ei tulisi erottaa toisistaan, niin kuitenkin valitettavan usein tehdään. Taloudellisen kasvun aikaansaaminen kiinnostaa usein taloustieteilijöitä. Sosiaalitieteilijöitä taas kiinnostaa yleensä ensisijaisesti se, kuinka yhteiskunnan eri intressiryhmien väliset suhteet rikkauden jakautumisessa kehittyvät. Siksi taloustieteilijät ovat kiinnostuneita innovaatioista, kun taas yhteiskuntatieteilijöitä kiinnostaa hegemonisten mallien eli vallanjaon muutokset.

Tehokkuus ja tuottavuus ovat avainasemassa uuden julkisen sektorin johtamisajattelun yleistyessä myös kuntapoliittisesti. Hallitusohjelmassa lupailaan erilaisia parannuksia hyvinvointipalveluihin ja kunnat ovat siis edelleen velvollisia palveluiden järjestämiseen, mutta samalla kuitenkin supistaen ja säästäen. Miten siis tulevaisuudessa turvaamme kaikki lakisääteiset peruspalvelut kuntalaisille? Entä muut kuntalaisten toivomat hyvinvointipalvelut? Ja kenellä on oikeus jo karsittuihin palveluihin? Kuntauudistuksen myötä useat pikkukunnat yhdistyvät, ja palveluita keskitetään yhteen paikkaan. Ratkaisuksi hallitusohjelma esittää palveluiden koostamisen riittävän suuriksi kokonaisuuksiksi tukeutuen vahvojen peruskuntien palvelurakenteeseen vastuu- eli isäntäkuntamallilla (Kuntaliiton hallitus 2011, 2; Hallitusohjelma 2011, 75).

Siltalan (2004, 305) mukaan muutosvimma on parhaimmillaankin tuloksetonta, pahimmillaan se jopa sabotoi työtä. Kaikilla aloilla pantiin toimeen muutoksia 1990-luvun puolessa perinteisistä ja kahdessa kolmesta proaktiivisesta työpaikasta. Muutokset saivat alkunsa tehostamis- paineista eivätkä työntekijöiden tarpeista ja johtajat arvioivat niitä aina työntekijöitä myönteisempään sävyyn. Osa työelämäntutkijoista näkee, että ”työn tekemisen olot ovat kehnontuneet globaalikapitalismin aikakaudella ja aina vain pahenee” (Räsänen & Trux 2012, 13).

Uusliberaaleilla on ollut taipumus kirjata valtion menot pelkiksi tappioiksi. He ovat kieltäytyneet näkemästä niiden avulla luotua varallisuutta. Kiitosta on voinut saada ainoastaan julkisen sektorin alijäämä. Kansainvälinen valuuttarahasto IMF moitti Suomea vuonna 2000 tuottavuuden hitaasta kasvusta juuri suuren julkisen sektorin vuoksi. Terveystieteiden leikkauksista ja opetusryhmien suurentamisesta huolimatta julkisen sektorin tuottavuus kirjataan kansantalouden tilinpidossa nolllaksi. Tuottavuus on valtion taloudellisen tutkimuskeskuksen mukaan kuitenkin noussut, koska supistettu henkilöstö käsittelee yhä enemmän asiakkaita (Järviö 1998). Julkisen organisaation täytyy käyntikerroilla, opetustunneilla ja lupapäätöksillä todistaa pääomankäyttönsä tehokkuus puoltaakseen paikkaansa. Tämä on johtanut auttamatta siihen, että maksimaaliset suoritteet minimoiduilla voimavaroilla on alkanut tarkoittaa samaa kuin hyvä tuottavuus. (Siltala 2004, 295.)

Julkisen sektorin tuottavuuden kohentamisyrittämisille ovat antaneet pontta käytettävissä olevat havainnot siitä, että etenkin kuntasektorilla julkisen toiminnan tuottavuus on kehittynyt varsin vaatimattomasti, varsinkin kun trendi on ollut selkeästi negatiivinen suhteessa koko talouden keskimääräiseen tuottavuuteen. Havaintoihin varauksellisesti suhtautuvat ovat muistuttaneet ongelmista, jotka liittyvät julkisen toiminnan tuottavuustilastointiin. On myös korostettu tarvetta ottaa paremmin huomioon kehitys, joka on tapahtunut palveluiden laadussa ja vaikuttavuudessa. Kestävyyslaskelmien tulokset toimivat osaltaan kimmokkeena sille, että julkisten palveluiden tuottavuus nousi yhdeksi keskeiseksi teemaksi hallituksen ja työmarkkinajärjestöjen vuonna 2010 laatimassa Kestävän kasvun ja työllisyyden-ohjelmassa. Ohjelman

loppuraportissa tuottavuuden, laadun ja vaikuttavuuden mittaamisen ja arvioinnin menetelmiä sekä tietopohjia todettiin tarpeelliseksi kehittää. (Pursiainen, Pääkkönen & Seppälä 2011, 7.)

Kestävyysvaje luo julkistalouteen pitkällä tähtäyksellä suuria säästöpaineita. Tilanne on pahentunut entisestään vuonna 2008 alkaneen taloudellisen taantuman myötä. Julkisten palvelujen tuottavuuden kasvattaminen on yksi tapa hillitä julkisen sektorin menojen kasvua. Kesäkuussa 2011 julkistetussa uuden hallituksen hallitusohjelmassa tuottavuus ja vaikuttavuus ovatkin keskeisessä asemassa. Sosiaalipalveluiden tuottavuustutkimus on kuitenkin vasta alkamassa ja suuntaa haetaan vähitellen. Vanhusten palveluasumisen ja päivähoiton tuottavuustutkimukset ovat jatkokehittelyssä kuten myös lastensuojelun kustannusvaikuttavuustutkimukset. (Pursiainen ym. 2011, 12, 25.)

2.4 Yksityistäminen, ulkoistaminen ja ostopalveluiden lisääminen

Elämme tilanteessa, jossa Euroopan talouskriisi vaikuttaa niin maailman kuin Suomenkin talouteen. Kestävyysvaje on huolestuttavasti kasvussa ja sitä tulisi hoitaa monin erin tavoin, kuten verotuksella. Samalla myös paine työurien pidentämiseen kasvaa entisestään. Paineet julkisen sektorin tuottavuuden ja tehokkuuden lisäämiseen vaikuttavat palveluiden tuottamiseen. Tämä näkyy uuden julkisjohtamisen mukaisesti yksityistämisenä sekä yksityisten yritysten johtamismallien ihannoimisena. Yksityistäminen ja julkisen sektorin supistaminen näkyvät niin hallitusohjelmassa kuin Uusi Kunta 2017-hankkeessa. Julkista sektoria kuvaavat nykypäivänä erilaiset kehittämishankkeet, joissa julkisen sektorin supistaminen näkyy erilaisten palveluiden yhdistelynä ja karsimisena. Myös päivähoiton palveluita on karsittu yhdistämällä usean yksikön lapset ja aikuiset esimerkiksi loma-aikoina, henkilökuntaa myös siirretään tarpeessa olevaan päiväkotiin muun muassa sairastapauksissa.

Patomäen (2007, 29) mukaan osa julkisen sektorin toiminnoista voidaan hoitaa yksityisten markkinoiden kautta yksityistämällä tai ulkoistamalla. Julkiset organisaatiot täytyy uudistaa yksityisten yhtiöiden johtamismallien mukaan, koska oletetaan, että yksityiset markkinat ovat tehokkaampia kuin perinteinen valtio. Yksiköille täytyy luoda omat budjetit, niiden käytävissä olevat varat sidotaan määrällisiin tuotoksiin, laadullisiin arviointeihin ja ulkoiseen rahoitukseen, josta pieni osa tulee yksiköiden omaan budjettiin. Työstä tulee näin ollen suoritusperusteista, koska heikosti menestyviltä voidaan viedä rahat ja toimintaedellytykset, kun taas menestyksekkäitä yksiköitä johtajineen palkitaan. Silti yksityistämisen jälkeenkin jäljelle jää vielä suuri määrä toimintoja, jotka täytyisi tuottaa kansalaisille, kuten terveys-, sosiaali-, vanhus-, päihde-, mielenterveys- ja päivähoitopalvelut. Julkisen (2006, 90) mukaan onkin kysyttävä, mistä yksityisen tuotannon edullisuus koostuu tai mistä syntyy kilpailutuksen tuoma tehokkuuslisäys, kun yritysten on kuitenkin tuotettava voittoa. Miksi yksityinen palveluntuot-

taja voisi tarjota esimerkiksi kouluruokaa julkista sektoria halvemmalla? Voisi kuvitella, että olisi laskettava joko ruoan laatua tai työvoimakustannuksia eli palkattava halvempaa työvoimaa ja kiristettävä työtahtia, mikäli haluttaisiin laskea kouluruoan hintaa ja saada liikevoitto päälle.

Julkusen (2006, 98) mukaan on vaikea sanoa, millä tavalla NPM-henkinen hallintomurros ja yksityistäminen ovat vaikuttaneet kansalaisten hyvinvointiin tai heidän saamiinsa palveluihin tai apuun. Ehkä voidaan arvioida paremmin sitä, mitä reformi on saanut aikaan hyvinvointipalvelujen yleisessä eetoksessa, kuten hyvinvointiammattilaisten työssä ja siinä professionalismissa, jonka varaan hyvinvointivaltio on laskenut. Myös kansainvälisiä tutkimustuloksia, artikkeleja ja analyyseja alkaa kertyä vähitellen. Suomalainen tutkimustoiminta on painottunut lähinnä työsuojelu- ja hyvinvointinäkökulmaan. Kuntien työolojen kovenemisesta ja kuormittuvuudesta 1990-luvulla on sen sijaan paljon tietoa (Vahtera, Kivimäki & Virtanen 2002; Silta-la 2004; Koivumäki 2005). Tämä on tärkeä perspektiivi, sillä keskeisiä hyvinvointityön realiteetteja ovat koettu kuormittavuus ja kiire, joista seuraa myös vastuuta koskevia eettisiä risiirittoja, sillä työtä ei pysty enää tekemään niin hyvin kuin haluaisi (Julkunen 2006, 98).

Kooimanin (1993) mukaan valtiollisten ja ei-valtiollisten toimijoiden välillä jaettu ihanteellinen vastuu voimistaa sellaista hallintajärjestelmää (societal governance), jossa julkisen, yksityisen ja kolmannen sektorin toimijat toimivat toisiaan täydentäen. Sjöblomin (2007, 76) mukaan päätöksenteko mutkistuu kuitenkin samalla, koska valtion on löydettävä ”synergiaetuja ja tehokkuutta palvelevia yhteistyö- ja koordinoitimekanismeja”, jotta voitaisiin hallita asiakokonaisuuksia, jotka yhdistävät eri sektoreita ja toimijoita. Taloudellisia kustannusetuja voidaan saavuttaa löytämällä samankaltaisia eri sektoreita leikkaavia toimintoja ja yhdistelemällä niitä.

Yhteiskunnallinen eriarvoisuus näkyy enenevässä määrin esimerkiksi sosiaali- ja terveyspalveluissa palvelujen yksityistämisinä. Yksityistäminen ei ole ongelma niille, jotka pystyvät maksamaan palvelusta enemmän, mutta kunnallisten palvelujen alasajo tai supistaminen heikentää vähempiossaisten palvelujen saantia ja palveluihin pääsyä ylipäättään. Mikäli kunnat ylikuormitetaan alueellisella laajentamisella ilman, että valtio antaisi lisää taloudellisia resursseja palvelujen ylläpitämiseksi, tulee sillä olemaan omat vaikutuksensa myös tulevaisuuden palvelun tarjontaan esimerkiksi vanhuspalveluissa tai lastensuojelussa.

Yhtenä ohjaavana ajatuksena on, että yhteiskunnalliset toimijat täydentävät toisiaan riippumatta siitä, millä yhteiskunta-alueella muutosta halutaan tarkastella. Poliittisten, hallinnollisten ja kansalaisyhteiskunnallisten toimijoiden yhteistyö korostuu ja ne työskentelevät yhä enemmän vahvistuvassa riippuvuussuhteessa. Vastuussa ovat myös edelleen valtiolliset instituutiot, mutta niiden toimintakyky heikkenee vähitellen. Tarve poikki-

hallinnollisten, sektoreita ylittävien ja eri hallintotasoja leikkaavien palvelujen ja koordinoituneiden mekanismien kehittämisessä kasvaa, kuten myös tilapäis- ja projektiorganisaatioiden merkitys yhteen sovittavina mekanismeina. Projektiorganisaatioiden määrän kasvun taustalla on tekijöitä, esimerkiksi tehokkuuden ja joustavuuden tavoittelu, jotka liittyvät unelmaan tehokkaasta hallinnosta. Siksi projektiorganisaatioiden lisääntyminen julkisessa hallinnossa liittyy kiinteästi ohjaus- ja hallintajärjestelmien yleiseen muutokseen. (Sjöblom 2007, 72-73.)

Kaikki toiminnot ja kaikenlainen tuotanto kannattaa siirtää markkinoille kansantuotteen maksimoimisen kannalta, koska mitä enemmän arkisia asioita muutetaan myytäviksi ja ostettaviksi tavaroiksi, sitä enemmän myös bruttokansantuote kasvaa. Julkisen sektorin tuotanto näyttää kuitenkin kovin ongelmalliselta kansantuotemittarin näkökulmasta, koska julkisen sektorin palkat kasvavat vain hitaasti, niin tuotantokaan ei näytä nousevan. Julkisia toimintoja ulkoistamalla ja yksityistämällä luodaan markkina-arvoja ja siten kansantuotteen kasvua, riippumatta siitä, tuotetaanko mitään hyvää yhtään paremmin tai enemmän kuin aiemmin. (Patomäki 2007, 128.)

Moninaiset sosiaaliset ongelmat voivat aiheutua myös poliittisen talouden kehityksestä. Avioerot, mielenterveysongelmat sekä päihteiden käyttö voivat lisääntyä yhteiskunnan atomisoituessa. Patomäen mukaan avioerot työllistävät sosiaaliviranomaisia ja lakimiehiä, mielenterveysongelmat alan ammattilaisia, päihteiden käyttö poliisia ja sairaaloita sekä sosiaaliviranomaisia, jolloin kaikki tämä näkyy kansantuotteen kasvuna. Koko bruttokansantuotteen kasvua ei voida kuitenkaan selittää hyödykkeistämällä, ulkoistamisella, yksityistämällä ja haitakkeiden tuotannolla. Aitoa työn tuottavuuden kasvua tapahtuu myös teknologisen kehityksen ja energian käytön lisääntyessä. Organisaatiot voivat myös kehittyä tehokkaammiksi ilman sisäisten arvojen tuhoamista. Ihmiset voivat saada käyttöönsä enemmän hyvinvointia lisääviä palveluja, tavaroita ja käyttöomaisuutta tai laadullisesti uusia hyödykkeitä, esimerkiksi kännyköitä ja tietokoneita. Olennainen kysymys liittyykin siihen, mikä on kokonaisvaikutus. Vaikka henkeä kohti laskettu kansantuote kasvaa, on mahdollista, että samaan aikaan yhteiskunnallisesti tuotettujen oikeasti arvokkaiden asioiden määrä vähenee. (Patomäki 2007, 130.)

2.5 Arviointi, mittaaminen ja kehittäminen

Keskeinen osatekijä kansallisen kilpailukyvyyn edistämässä ja ylläpitämässä on julkisen palvelutoiminnan kehittäminen ja sen arviointi. Julkisten palvelujen arvioinnin tulisi tuottaa tietoa päätöksentekijöille, palvelujen tuottajille, kansalaisille sekä ympäröivälle yhteiskunnalle siitä, miten on onnistuttu tai edistytty julkisessa palveluntuotantotehtävässä. Tällä hetkellä julkisten palvelujen arviointitoiminnan kenttä on hyvin pirstaleinen. Syitä tähän on monia ja arviointi on käsitteenä lisäksi epäselvä ja vaikeasti hallittavissa. Viimeaikaiset lainsäädännön

uudistukset ovat lisänneet julkiseen palvelutuotannon arviointitarvetta. Pyrkimys julkisen sektorin toiminnan entistä suurempaan avoimuuteen ja läpinäkyvyyteen sekä normiohjauksen purku ovat lisänneet kiinnostusta ja tarvetta arviointiin. (Alanen, Kilpi & Turunen 2001, 8-11.)

Kiinnostus tuloksen monipuoliseen tarkasteluun ja taloudelliseen ohjaukseen on lisääntynyt. Horisontaalista arviointia vaativat julkiselle palvelutoiminnalle tyypilliset hallinnon- ja organisaatorajat ylittävät tehtäväkokonaisuudet, toimintapolitiikat ja ohjelmat. Julkisiin palveluihin kohdistuvaa arviointia tehdään eri tahojen toimesta erilaisin menetelmin, riippuen arvioinnin kohteista ja tavoitteista. Julkisen palvelutoiminnan eri sektorit ja eri tasojen toimijat ovat kehittäneet arviointia omista ja sektoriensa näkökulmista. Erityisen tärkeää ja ajankohdasta olisi ratkaista arviointiin liittyvä työnjako. Julkisten palvelujen arvioinnin kokonaisuuden kannalta yhteistyö arvioinnin toteutumisessa olisi kaikkien julkisten palvelujen sidosryhmien etujen mukaista. (Alanen ym. 2001, 8-11.)

Valtionneuvoston raportti (2011) sisältää ehdotuksia tiedonkeruun kehittamisestä ja kartoittaa julkisen sektorin tuottavuuskehityksen seurantaan soveltuvia aineistoja. Keskeisenä ongelmana tuottavuusseurannan näkökulmasta näyttäytyy toimipaikka- ja asiakaskohtaisen tiedon saatavuus. Tuotos- ja vaikuttavuustiedon laadussa on huomattavia eroja eri palvelusektorien välillä. Erikoissairaanhoidossa tuotetaan paljon korkealaatuista potilastason tietoa, mutta sitä ei hyödynnetä täysimääräisesti tuottavuusseurannassa. Perusterveydenhuollossa ja sosiaalipalveluissa aineistotilanne on paranemassa, kun otetaan käyttöön uusia rekistereitä. Koulutuspalveluissa tilanne vaihtelee koulutusalaista riippuen, eikä oppimistuloksista ole kattavia tietoja. Toimipaikka- ja asiakaskohtaisen tiedon saatavuuden parantaminen, Tilastokeskuksen tuottavuustilaston kehittäminen, laatu- ja vaikuttavuusindikaattoreiden kytkeminen tuottavuustutkimukseen sekä koulutuspalveluita koskevien tuottavuusaineistojen kehittäminen ovat keskeisiä kehityskohteita. (Pursiainen ym. 2011, 5.)

Julkisten palvelujen arvioinnin tulee perustua jatkuvaan toimintaympäristössä tapahtuvien muutosten seurantaan, muutosten syiden analysointiin sekä tulevien kehitystrendien ennakointiin. Arviointia ja kehittämistä ei voida erottaa toisistaan ja arviointi kuuluu kaikkeen suunnitelmalliseen toimintaan. Arvioinnilla voidaan vahvistaa myös demokratian ja kansalaisyhteiskunnan toimivuutta. Arviointi liittyy kiinteästi käytettävissä olevien voimavarojen riittävyyteen sekä niiden kohdentamiseen ja siten myös toimintaprosesseihin. Toiminnan ohjaus ja johtaminen vaativat tietoja toiminnan tuloksista ja vaikutuksista eli siitä, miten asetetut päämäärät ja tavoitteet toteutuvat. Toiminnan onnistumisista tai epäonnistumisista tarvitaan tietoa toiminnan kehittämiseen ja uudistamiseen. Jotta pystytään vastaamaan tulevaisuuden tarpeisiin ja antamaan lisäarvoa julkisen palvelutoiminnan suunnitteluun, arvioinnin tulee olla myös ennakoivaa. Johtamista ja strategioiden asettamista ja toimeenpanoa ei voi korvata hyvälläkään arvioinnilla. (Alanen ym. 2001, 8-11.)

Kunta- ja palvelurakenneuudistusta koskeva lainsäädäntö tuli voimaan 2007. Laki velvoittaa kunnat järjestämään koko väestön sosiaali- ja terveysterveyst, jotka ovat kuntien toimialaa; tähän liittyy sosiaali- ja terveydenhuollon kansallinen kehittämissuohjelma (KASTE). Voimakkaasti ikääntyvä väestö, väestön monikulttuurisuuden lisääntyminen ja uhkaava työvoimapula monilla yhteiskunnan ja teollisuuden toimialoilla muodostavat suuren haasteen niin terveydenhuollolle kuin yhteiskunnan päättäjillekin. Uusimpia kansallisia kehittämissuohjeita terveydenhuollossa ja sosiaalihuollossa on koottu kunta- ja palvelurakenneuudistukseen PARAS-hankkeessa. (Heikkilä, Jokinen & Nurmela 2008, 14; Laki kunta- ja palvelurakenneuudistuksesta 169/2007.) Keskustelu hyvinvointivaltion kriisistä liittyy hyvin pitkälti siihen, pystyykö julkinen valta huolehtimaan kansalaisten hyvinvoinnin perusedellytyksistä totutulla tai odotuksia vastaavalla tavalla. Etupäässä uhkana on julkisten vastuiden aiheuttaman rahoitustaa-kan ja rahoitusmahdollisuuksien ristiriita. (Heikkilä, Kautto & Teperi 2005.)

Siltalan (2004, 303, 317) mukaan johtamismuodit osoittavat kritiikin kohteena olleen pahan ja tarjoutuvat sitten häätämään sen pois. Laatuhankeilla, kompensoidaan julkisten palveluiden huonontumista, mutta samalla maanisesti kielletään menetykset. Vaikka tapahtuu taantumista, puhutaan kehittämisestä, koska kehittäminen pannaan alulle muodikkaasta menetelmästä, ei niinkään työpaikan ongelmista käsin. Aliresursoinnin haitat korvautuvat puhtailla kehittämismalleilla. Kehittämistyön tuloksena saatu muutos nähdään valmiin ratkaisun ”valuttamisena” hierarkian tasolta toiselle, ottamatta huomioon vuorovaikutteisuuata, takaisinkytkentöjä ja uudelleenmäärittelyjä. 1990-luvulla työn kehittäminen eriytyi omaksi alueekseen ja sitä toteutettiin ydintyön kustannuksella sen sijaan, että uuden oppiminen olisi nähty ydintyön yhtenä osa-alueena.

Kilpailullisten markkinoiden matkiminen julkisorganisaatioissa tarkoittaa sitä, että tarkkailun, valvonnan ja arvioinnin byrokratiaa pitäisi lisätä. Tämän byrokratian lisäämisen kustannukset ovat helposti paljon suuremmat kuin ne tehokkuushyödyt, mitä toimintojen järkiperaistamisestä ehkä saadaan. Arvostelijoiden mukaan esimerkiksi terveyskeskuksissa, kouluissa tai ministerioissa liukuhihnamekaniikoiden ja liikkeenjohdon periaatteiden soveltaminen murentavat niiden ammattietiikan ja johtavat pääsääntöisesti lopputuloksiin, jotka ovat täysin järjettömiä. (Patomäki 2007, 29-30.)

Julkisten palvelujen arvon mittaaminen oikein on vaikuttavuuden ja laadun huomioimisen kannalta on tärkeää. Palvelutuotos täytyy arvottaa jollakin muullakin tavalla, kun pelkästään kustannusten perusteella. Eräs menetelmällisesti oikea tapa tehdä tämä on määrittellä yhteiskunnalliset arvostukset niin sanottujen yhteiskunnallisten preferenssien avulla. Yhteiskunnalliset preferenssit kuvaavat sitä, miten yhteiskunnallinen päätöksentekijä arvostaa erilaisia julkisen tuotannon tuloksia. Pursiaisen ym. (2011, 40) ehdotuksena onkin, että testataan pi-

lottitutkimusten avulla kuinka politiikkatavoitteet tai palvelukäyttäjien preferenssit voidaan eksplisiittisesti huomioida tuottavuusmittauksessa.

2.6 Kilpailukyvyyn ja yksilöllisen toimintakulttuurin edistäminen

Hallitusohjelmien ehkä menestyksekkäin käsite on kilpailukyky (Kantola 2006, 165). Vanhasen hallitusohjelmassa (2003) sanat kilpailukyky ja kasvu esiintyivät kolmisenkymmentä kertaa kumpikin. Hyvinvointivaltio-sanaa sen sijaan käytettiin kerran. Kilpailukyky-sana tunnettiin politiikassa pitkään hintakilpailukyvyyn nimellä. Sen käyttö laajeni 1990-luvulla ja sitä ryhdyttiin käyttämään luovemmin hyvin erilaisissa merkityksissä ja yhteyksissä. Vähitellen yritysmaailmaan kuulunut kilpailukyvyyn käsite lähti vaeltamaan muun muassa politiikkaan, samalla irrottautuen alkuperäisestä merkityksestään. Vaatimukset kilpailukyvyyn parantamisesta alkoivat kohdistua Suomen kansalliseen politiikkaan, kun yritysten kilpailukyvyyn sijasta aloitettiin puhe Suomen teollisuuden kilpailukyvyistä. Kansalliseen politiikkaan vaikutettiin vetoamalla kansalliseen kilpailukykyyn. Näin ollen kilpailukyvyistä tuli sävyiltään poliittisempi käsite. Osaaminen, innovaatiot ja teknologia liittyvät kiinteästi kilpailukyvyyn käsitteistöön. (Kantola 2006, 165-168, 175; Helne & Laatu 2007, 10-11.)

Kun kyse on henkilökohtaisesta kilpailukyvyistä, koska myös yksilöiden odotetaan olevan valmiita alituisen muutokseen, kouluttautumiseen ja joustamiseen (Helne & Laatu 2007, 16). Toimijoiden vastuun lisääntyminen liittyy kiistatta myös työtehtävien ja ammattiurien yksilöllistymiseen. Työntekijän omalle vastuulle jää tilanteiden kohtaaminen, sopeutuminen muutokseen ja itsestään huolehtiminen. Tietyissä mielessä "toimija" vapautuu kollektiivisista pakkoista, jotka saattavat toisinaan olla musertavia. Tavallaan hänet kuitenkin pakotetaan vapautteen vaatimalla tehokkuutta, samalla kun hänet pääosin jätetään oman onnensa nojaan. Kaikilla ei kuitenkaan ole samanlaisia edellytyksiä kohdata työelämän erilaisia vaatimuksia. Tästä individualistisesta päivityksestä hyötyvät varmasti jotkin työntekijäryhmät. He maksimoivat omat mahdollisuutensa, kehittävät kykyjään ja itsestään tavoilla, joita byrokraattiset rajoitukset ja jäykät säädökset ovat saattaneet tukahduttaa. Jotakin saattaa kuitenkin jäädä kertomatta. Ei pitäisi unohtaa sosiologisesta näkökulmasta kaikkein alkeellisinta seikkaa, nimittäin sitä, että liikkuvuuden maksimointi synnyttää työelämässä ja sosiaalisella alueella uusia eroja. Muutos synnyttää voittajia, jotka tarttuvat uusiin tilaisuuksiin ja toteuttavat itseään niiden kautta niin ammatillisesti kuin henkilökohtaisestikin. Jäljelle jäävät ne ihmiset, jotka eivät kykene selviytymään pakan sekoittamisesta ja joista uusi suhdanne tekee epäpäteviä. (Castel 2007, 32.)

Patomäen (2007, 140) mukaan poliitikot ja media rakastavat tarinoita "huippu-Suomesta" tai "Suomen mallista". Tulokset Suomen esimerkillisyydestä on saatu kyseenalaisin mittaustavoin, koska kilpailukykyymittaukset eivät mittaa mitään erityistä kykyä vaan ylikansallisen lii-

kemaailman ihanneyhteiskuntaa. Patomäen mukaan "tärkeimpänä yksittäisenä illuusioiden lähteenä ovat bruttokansantuotemittaukset ja -vertailut, koska ne suosivat sellaisia maita, jossa kaikki mahdollinen on hyödykkeistetty ja yksityistetty. Mittaukset ovat myös globaalia poliittista retoriikkaa, jolla yritetään vakuuttaa kansalaisia ja poliitikkoja esimerkiksi ihanne-amerikkalaistumisen siunauksellisuudesta". Absoluuttisia kasvulukuja laskettaessa suositaan maita, joissa väestö on kasvamassa. Laskettaessa keskimääräisiä kasvulukuja henkeä kohti ei tuoda esiin sitä kuka lisääntyvän markkina-arvon todellisuudessa saa.

Kehittämisen keskiössä ovat nyt osaaminen, luovuus, innovatiivisuus ja yksilöllisyys ja siten erottautuminen muista. Nämä käsitteet liittyvät osaltaan myös kilpailukyvyn käsitteistöön (Kantola, 2006, 168). Osaamisella työntekijä erottautuu yksilönä, samoin kuin organisaatio tai yhteisö erottautuu erityisosaamisellaan muista. Yksilöllisten ja räätälöityjen palvelujen trendi myy kaikkea varhaiskasvatuspalveluista kuntosaliohjelmiin ja sisustussuunnitelmiin. Innovaatioilla erotutaan kilpailukyky-yhteiskunnassa. Kantolan (2006, 171) mukaan osaamisen ja innovatiivisuuden kehittäminen tuo politiikkaan "valmentajavaltion" kielen, jossa kansalaisten tiedon tason ja osaamisen kohottaminen nähdään valtion tärkeimpänä tehtävänä. Lähtökohdana on yhtenäinen kilpailuvaltio, jossa jokaisen on kohdistettava arvioiva katse omaan osaamiseensa ja sen parantamiseen yhteisen hyvän nimissä. Kansallisen politiikan tehtäväksi täsmentyy ennen kaikkea osaavan henkilöstön valmentaminen, jotta se pystyisi tuottamaan uusia teknisiä ratkaisuja ja kannattavia innovaatioita. Waltersin (1997, 230) mukaan yksilöt ovat entistä väljemmin sitein yhteiskuntaan kiinnittyneitä, laskelmoivat omaa etuaan ajatellen ja toimivat itsellisinä oman "inhimillisen pääomansa omistajana" (human capitalist). Hyvinvointivaltiossa yksilön kilpailukykyä vähennetään holhoamalla hänet avuttomaksi (Helne & Laatu 2007, 13-14).

1980-luvulta lähtien yhteiskuntapolitiikkaa suunnanneen uuden julkishallintoajattelun (New Public Management) sanotaan tekevän tilaa sopimuksellisuudelle. Sopimuksellisuus liittyy tässä tapauksessa talouden ja taloustieteen korostuneeseen positioon julkisen hallinnon järjestämisessä, ajatukseen kilpailun hyödyllisyydestä ja markkinaohjautuvuutta korostavaan kulttuuriin. Sopimuksellisuus on entistäkin käyttökelpoisempi väline, kun taloustieteellä on käytännössä entistä enemmän sananvaltaa asioiden järjestämiseen. Sopimusten kautta uudenlainen hyvinvointipalvelujärjestelmä tunkeutuu kansalaisten yksityiselämään kohdentamalla kontrollia ja valvontaa kaikille palvelujen parissa oleville. Sopimusmenettelyllä pyritään usein informaation jakamiseen ja sen kautta tehdään mahdolliseksi muun muassa lakeihin, kunnan käytäntöihin tai koulun sääntöihin tutustuminen. (Määttä & Kalliomaa-Puha 2007, 189-190.)

Sopimus edellyttää ainakin periaatteessa kahta erillistä kumppania, joten sopimuksellisuus liittyy yksilöllistymiseen sekä yksilöiden vastuuttamiseen. Samalla kansalaisia tuetaan aktiiviseksi vastuunottajiksi. Asiakkailta edellytetään pitkälti sitä, että he kykenevät hoitamaan

omat asiansa, joten vastuuttamisella tarkoitetaan myös asiakkuuden korostamista. Tähän pyritään esimerkiksi vanhempien verkostosopimuksessa, jolla vanhempia halutaan rohkaista ottamaan vastuu omista ja naapurinkin lapsista. Samoin jokaisen omaa vastuuta sääntöjen noudattamisesta korostetaan koululaisten järjestyssääntösopimuksessa. Kansalaisilta edellytetään kuitenkin erityisiä taitoja, jotta aidosti osallistuminen neuvotteleviin sopimusmenettelyihin olisi edes mahdollista. Kuka tahansa ei osaa tai halua osallistua täysivaltaisesti neuvotteluihin esimerkiksi koulun tai vanhempien verkoston sääntöjen luomista ja niiden noudattamista. (Määttä & Kalliomaa-Puha 2007, 190-191.)

Rantala ja Sulkunen (2007, 8-10) käyttävät nimitystä projektiyhteiskunta, jossa projekti organisaatiomuotona näyttäytyy uudenlaisena valtajärjestelmän ytimenä. Siihen liittyvät muun muassa ohjelmapohjainen suunnittelu, turvautuminen puitelainsäädäntöön, ministeriöiden vallankasvu, tulosjohtaminen, yksityisen ja julkisen sektorin uudenlainen yhteen kietoutuminen, byrokraattisten hierarkioiden korvautuminen verkostoilla, kansalaisten lisääntyvä vastuu elämänsä järjestelyistä sekä työelämän joustot. Kansalaisten tarpeisiin on pyritty vastaamaan nimittämällä heitä milloin asiakkaiksi ja milloin palvelun tarvitsijoiksi. Pääasiassa on haluttu saada aikaan vähemmällä enemmän, kun on toivottu vaikutuksia ja tavoiteltu innovaatioita. Näin ollen sosiaali-, nuoriso- ja kasvatustyössä kansalainen ja projektiyhteiskunta kohtaavat ja koettelevat keskinäisiä oikeuksiaan ja velvollisuuksiaan saada apua ja tukea, olla rajoitusten kohteena, kehittyä, tietää, osallistua tai olla osallistumatta.

Helne ja Laatu (2007, 12) kuvaavat muuttunutta mentaalimallia eli skeemaa sosiaalipolitiikasta, sosiaaliturvasta, hyvinvointivaltiosta ja sosiaalisesta vastuusta, mikä on kaikki pitkälti seurausta yhteiskunnallisen ilmapiirin talouspainotteisuudesta. Muuallakin läntisessä maailmassa meneillään olevan "moraalisen uudelleen järjestäytymisen" kanssa linjassa on ollut myös mentaliteetin ja eetoksen muutos (Williams 1999, 667; ks. myös Julkunen 2004). Hyvinvointivaltion historian aikana sen taloudellinen tilivelvollisuus ei ole koskaan ollut suurempi kuin nyt. Sosiaalipolitiikka onkin ansioitunut siinä, että se täyttää taloudellisen rationaalisuuden kriteerit. Sosiaalimenoja voidaan kuitenkin puolustaa vain silloin, jos ne nähdään sijoituksena tulevaisuuden tuottavuuteen, ikään kuin etumaksuna tulevasta kilpailukyvystä. (Hay 2005, 197.)

Sosiaalityö paikantuu aikamme ilmiöiden valossa markkinoistumista, nopeatempoisuutta, yksilöiden vastuuttamista sekä kansalaisten ja lähiyhteisöjen keskinäisvastuuta aina vain enemmän korostavaan yhteiskuntaan. Yhteiskunnassa, jossa arvostetaan taloudellista tehokkuutta, ihannekansalainen näyttää omillaan toimeentulevana ja hyvän suorituskyvyn omaavana yksilönä, joka väsymättä taistelee taloudellisen kilpailukyvyn ja oman korkean elintasonsa eteen. Vastavoimana tälle ihanteelle voidaan kuitenkin havaita signaaleja henkisten ja pehmeämpien arvojen kaipuusta. Varsinkin nyt, kun talouskasvu kaikesta kovasta työstämme huo-

limatta on kiittämättömästi pysähtynyt ja osoittanut täten jälleen (talous)elämän haavoittuvuuden. (Raitakari 2009.)

3 Hyvinvointivaltiossa kaikki hyvin?

Millaisia seuraamuksia järjestelmämuutoksilla ja toimintakäytäntöjen muuttumisella on? Jos inhimillinen ja sosiaalinen näkökulma uhkaa sosiaalipolitiikan taloudellistumisen myötä huveta kokonaan sosiaalipolitiikasta, miten käy erityisesti marginaaleissa elävien ihmisten? Mikä on muutosten inhimillinen hinta? kysyvät Helne ja Laatu (2006, 26–27.) Uusliberalismin vaikutuksia on asiakkaan oman valinnan korostaminen, jolloin asiakas on myös itse vastuussa omasta kuntoutumisestaan. Puhutaan myös asiakkaan valtaistamisesta ja voimaannuttamisesta. Jokaiselta on löydettävä riittävästi voimia etsiä itse tarvitsemansa palvelu sekä vakuuttaa olevansa palvelun tarpeessa. Kaikissa tilanteissa tämä ei onnistu, ja siksi muun muassa päivähoidon henkilökunta on tärkeässä asemassa näitä interventioita toteuttaessa ja palveluihin ohjaamisessa.

Kansalaisten lisääntyvällä vastuuttamisella ja valtaistamisella tavoitellaan eräänlaista sisäistettyä itsehallintaa, josta on tullut viime vuosikymmenien yhteiskuntakehityksessä keskeinen trendi teollistuneissa maissa (Dean 1999; Sjöblom 2007, 75). Raja yksityisen ja julkisen välillä sekoittuu ja hämärtyy tässä uudessa hallintatavassa, koska julkinen hallinta nojautuu enemmän yksityiseen elämänhallintaan kuin valtioinstituutioiden toimintaan. Tämän kehityksen myötä esimerkiksi vanhemmuudesta ja perhe-elämästä on tullut aiempaa julkisempi. (Määttä & Kalliomaa-Puha 2007, 181.)

Wreden (2007, 104) mukaan vaikeuksissa olevien kansalaisten tulisi pystyä auttamaan itse itseään erityishankkeiden avulla, kun niukat resurssit ajavat järjestöjä toteuttamaan perustehävänsä toinen toistaan hienommalta kuulostavissa hankkeissa. Samalla monet sosiaalisina pidetyt ongelmat, kuten työttömyys ja köyhyys, on enemmän tai vähemmän desosialisoitu. Niiden ei enää nähdä olevan juurtuneita yhteiskunnan rakenteeseen tai talouteen. Tavallaan hyvinvointi tai sitä kohti pyrkiminen on muuttunut enemmän yksilölliseksi kuin sosiaaliseksi huolenaiheeksi. (Walters 1997, 227–228, 230; Hay 2005; Palola 2005, 16; Helne & Laatu 2007, 13.) Onko itse asiassa tässä tarvehankinnanvaraisessa sosiaalipolitiikassa niin, että asiakkaan tulee vain toivoa pääsevänsä mukaan johonkin hankkeeseen tai projektiin, jotta saisi apua ja tulisi kohdatuksi?

Suomessa oli aiemmin tavallista puhua resurssien uudelleenjaosta ja pyrkimyksestä yhteiskunnalliseen tasoittamiseen. Tällä hetkellä yhteiskunnallisia keskusteluja hallitsee ajatus kannustamisesta. Jakopolitiikasta onkin tullut kielteisesti latautunut luonnehdinta. (Kantola 2002, 149; Kiander & Lönnqvist 2002, 13; Kortteinen & Elovainio 2006, 329; Helne & Laatu 2007,

13.) Kilpailuvalltion eräänlaiseksi vastakäsitteeksi tuntuukin nyt kehittyneen hyvinvointivaltio. Hyvinvointivaltio on itsessään projekti, jota vastaan kilpailuvaltiollinen markkina-ajattelu usein positioi itseään. Rakenteellisesti hyvinvointivaltiota pidetään liian vähäisen kilpailun jäykistämänä. Onko valtiolla enää varaa tai mahdollisuuksia ylläpitää hyvinvointimalliamme, joka perustuu ennen kaikkea verotuksen avulla rahoitetuille, julkisille palveluille sekä etuuk-sille. Tämä lieneekin kilpailuvalltion retoriikan olennainen ja usein toistuva kysymys. (Mingley 1997 134-135; Kosonen 1998; Julkunen 2001; Castells & Himanen 2002; Kantola & Kautto 2002; Kantola 2006.)

Suomalaisesta väestöstä valtaosa voi hyvin, tulee kohtuullisesti toimeen ja elää terveenä ilman merkittäviä hyvinvoinnin vajeita. Suomalaisten hyvinvoinnin koheneminen on itse asiassa jatkunut verrattuna aikaisempaan tietoon. Käytettävissä olevat tulot ja varallisuus ovat lisääntyneet, keskimääräinen koulutustaso on noussut, ja asumisen varustelutaso ja väljyys parantuneet. Suotuisaan suuntaan ovat kehittyneet myös terveys ja toimintakyky. Vaikka monien vanhusten selviytymistä palvelujärjestelmä auttaakin, osa vanhusväestöstä ei voi kovin hyvin. Palvelujärjestelmämme ei näytä riittävän hyvin vastaavan vanhusten tarpeisiin, koska suurin vanhuspalvelujen tuottaja ei ole julkinen sektori vaan sukulaiset ja läheiset. Nuorem-mankaan aikuisväestön, olivat he sitten lapsettomia tai perheellisiä, hyvinvointi ei ole kehitynyt hyvin. Markkinaehtoinen toiminta ja markkinoiden tuottamat tulokset ovat kirikkaasti ensisijainen hyvinvoinnin perusta kasvamassa olevalle uudelle sukupolvelle. Hyvinvointivaltio ja sen lupaukset näyttävät paljon aikaisempaa vaatimattomammilta tälle sukupolvelle. (Kautto 2006, 347-348.) Kaikilta osin Suomen menestys tai suomalaisten hyvinvointi ei ole näköharhaa. Suomi on edistynyt paikka maailmanhistoriallisestakin näkökulmasta, sillä yhteis-kuntamme on rauhanomainen, sangen moniarvoinen, joissakin suhteissa demokraattinen ja keskimäärin vauras. Suurin osa 1800-luvun suomalaisista tuskin osasi edes unelmoida niistä asioista, joista suurin osa kansalaisista, vähävaraisistakin, saavat nauttia nykypäivänä. (Patomäki 2007, 140.)

Kainulaisen (2007, 77, 83) mukaan hyvinvointivaltio ei kuitenkaan turvaa hyvinvointia kaikille. Hänen teettämänsä tutkimus osoittaa, että lapset tuntuvat jäävän aikuisten jalkoihin. Joka kymmenes vastaaja hänen tutkimuksessaan nosti esiin lasten sivuuttamisen sellaisena epäkohtana, johon päättäjien tulisi puuttua. Puute ja hyvinvoinnin vajeet iskevät tai vaikuttavat sitä vahvemmin, mitä enemmän on avun tarvetta ja riippuvuutta jo ennen ongelmatilannetta. Lapsia koskeissa vastauksissa korostuivat perheiden ongelmat, ja erityisesti vanhempien kykenemättömyys huolehtia lapsistaan tuli tutkimuksessa usein esiin. Lapsen keskeinen tarve on hoivatuksi tuleminen, mutta se ei usein toteudukaan. Kainulaisen tutkimuksessa nousee esiin myös se yleisesti tiedossa oleva seikka, että lapsiperheiden taloudellinen asema on heikko ja heikentynyt koko sen ajan, jolloin Suomi on "noussut" 1990-

luvun lamasta. Myös nuorten mielenterveysongelmista kärsivien määrä ja asema ovat korostuneet.

Suomessa kansainvälisesti korkealla tasolla ovat sosiaalinen liikkuvuus sekä mahdollisuuksien tasa-arvo, vaikka vanhempien sosiaalisella asemalla onkin taipumus periytyä myös Suomessa. Suurimpana selittäjänä Suomen hyvälle tilanteelle on kattava hyvinvointivaltio. Sosiaalipoliittisilla tulonsiirroilla ja koulutusmahdollisuuksia tasaamalla on mahdollistettu se, että pienituloisten ja vähän koulutettujen perheiden lapsilla on samat mahdollisuudet tavoitella sosiaalista nousua kuin heitä parempiosaisten perheiden lapsilla. 1990-luvun laman lopullisia vaikutuksia sosiaaliseen liikkuvuuteen Suomessa ei tosin vielä tiedetä, sillä lama-ajan lapset ovat vasta nyt siirtyneet työelämään. Sosiaalisen periytyvyyden lisääntyminen on kuitenkin edelleen pelättävissä, koska 1990-luvulla kasvaneet tuloerot heijastuvat viiveellä sosiaaliseen liikkuvuuteen. (Moisio 2006, 280.)

Julkusen (2007, 55) mukaan ei ehkä voida kuitenkaan välttää sitä, että jotkut kansalaiset kohtaavat akuutin kolmoisepäonnistumisen, sillä yksikään hyvinvointiregiimi, olipa se kuinka kunnianhimoinen tahansa, ei voi luoda turvaa kaikkea epäonnistumista vastaan. Huolta herättää kuitenkin se, että tämän päivän yhteiskunnissa kolmoisepäonnistuminen näyttäisi koskevan yhä suurempaa kansalaisten joukkoa. Siksi olisikin tärkeää kiinnittää huomiota ennaltaehkäisevään työhön, kuten varhaiskasvatukseen ja perheiden palveluihin. Ongelmien kasautuessa ja moninaistuessa tarvitaan jo useampia palveluja, mikä taas tarkoittaa suurempia summia. Esping-Andersen, Gallie, Hemerijck ja Myles (2003, 12) käyttävät ilmaisua kolmoisepäonnistuminen, kun markkinat, valtio ja perhe pettävät samanaikaisesti.

Moision (2006, 280) mukaan hyvinvointivaltio tulee nähdä keskeisellä sijalla mahdollisuuksien tasa-arvon edistäjänä. Esping-Andersen (2004) puolestaan nostaa esiin hyvinvointivaltioiden perus- ja esiopetuksen merkityksen mahdollisuuksien tasa-arvon edistäjänä. Hänen mukaansa pohjoismaiden korkean sosiaalisen liikkuvuuden selittäjä on ennen kaikkea ilmainen ja korkeatasoinen päivähoido ja esiopetus. Tätä hän perustelee sillä, että pohjoismaissa yleisen ja ilmaisen päivähoidon myötä on pystytty tasaamaan lasten sosiaaliluokkien välisiä eroja koulumenestyksessä. Sixten Korkman korostaa myös tasokasta koulutusta sekä päivähoidoa investointina inhimilliseen pääomaan, jotka ovat Korkmanin mielestä suomalaisen hyvinvointiyhteiskunnan ydintä (Lassila 2012).

Osa hyvinvointivaltion ongelmadiskursseista on ehkä tietoisestikin tarkoitettu synnyttämään julkista taloutta koskevaa kriisitietoisuutta, jonka avulla on ollut helpompi perustella esimerkiksi hyvinvointivaltion palveluiden leikkaamista (Puuronen 2004a, 432; Puuronen 2004b, 17, 14; Oinonen 2005, 143-144; Helne & Laatu 2007, 14). Ikääntyvän väestön sosiaali- ja terveyspalvelut tulee tarjota tulevaisuudessa yhä kasvavalle väestön osalle, jonka myötä julkinen

sektori muuttuu palvelun tarjoajana. Suomessa kuntauudistuksen tavoitteena on vähentää kuntien määriä roimasti tukeutumalla vahvoihin ja elinvoimaisiin peruskuntiin. Uusliberalismin myötä myös yksilön vastuuta korostetaan. Onko vaarana lopulta vanhuuden tai lapsuuden tuotteistaminen?

Yhdysvalloissa uusliberalismin tunnuspiirre on ollut kulttuurivallankumous opettajia vastaan. Opettajan ja oppilaan yksilölliseltä vuorovaikutukselta on heikennetty edellytyksiä. Toisaalta oppilaat ja vanhemmat on yllytetty asiakkaina syyttämään koulutuksen puutteista palvelujen tuottajia eli kouluja ja opettajia, kun samanaikaisesti koulujen luokittelua on lisätty. (Siltala 2004, 351.) Suomessakin mediassa on keskusteltu koulujen Pisa-tuloksista sekä vanhempien oikeudesta valita lapsensa koulu lähikoulun sijaan. Lähikoulujen suosimisesta luopuminen saataisi tutkijoiden mukaan johtaa kuitenkin epätasa-arvoon. Lähikoulut ovat lapsen kasvuympäristölle tärkeä kodin jatke. Berneliuksen mukaan riskinä on, että vanhempien valintapaineen kasvu tuottaa lisää eriytymistä, jollei lähikouluja tueta lisäresurssein. Oppimispohjien eriytyminen uhkaa koko järjestelmän tasa-arvoa. (Kuokkanen 2012.)

Ahosen (2003, 204) mukaan yli sadan viime vuoden ajan väestön koulutustaso ja sosiaalinen liikkuvuus ovat kasvaneet jatkuvasti, mikä on antanut omalta osaltaan uskottavuutta yhteiselle koululle. Uusien keskiluokkien etuja ajava ja tasa-arvohankkeelle vastakkainen poliittinen tahto veti lopulta pitemmän korren vasta viime vaiheessa 1990-luvulla. Silloinkaan tasa-arvon hanke ei kuitenkaan hävinnyt taistelua kokonaan, vaan se kykeni jarruttamaan muutosta kohti koululaitoksen täydellistä markkinoistamista.

Hallitusohjelma (2011) lupaa erilaisia parannuksia usealle taholle: lapsille ja nuorille, lapsiperheille, syrjäytyneille, työttömille, ikäihmisille ja niin edelleen. Mistä sitten leikataan, jotta säästöjä saataisiin aikaiseksi? Nykyisin palveluja tuotetaan sekä kunnallisesti että yksityisesti, joten palvelujen tuottamisessakin näkyvät uudistukselliset ajatukset tehokkuudesta ja tuottavuudesta kuntien tehdessä palveluntuottajille tarjouspyyntöjä painottaen halvimman tarjouksen korkeammalle. Tässä on kuitenkin kaksi asiaa jopa vastakkain, kuntien valvomisvelvollisuus sekä palvelun laadukas tuottaminen. Palvelun laatu on riippuvainen myös resursseista osaamisen ja johtamisen lisäksi. Jos yksityisellä palveluntuottajalla ei ole resursseja tuottaa laadukasta, kuntalaisten perustarpeisiin vastaavaa palvelua, ei se ole kunnankaan etu. Sillä ehkä voidaan mennä muutama vuosi eteenpäin, mutta markkinoiden sanellessa hintaa esimerkiksi päivähoitolle, tulee eteen se aika, jolloin kunnan on pakko maksaa ostamastaan palvelusta enemmän saadakseen myös laatua. Tässä voisi olla yksityiselle sektorille oiva, tarpeesta kohoava yritysidea.

Hyvinvointiyhteiskunnasta keskusteltaessa uusliberalistisin merkityksin ensisijaisen sosiaalisen vastuun toivotaankin siirtyvän kunnilta enenevässä määrin yritysille, yhteisöille ja vapaaeh-

toisjärjestöille. Kysymyksiä aiheuttavat kuitenkin, mille niistä ja mille taholle missäkin tapauksessa ja mikä on valtion rooli, jos epämääräinen puhe yhteiskunnasta tekee valtion lopulta näkymättömäksi? (Helne & Laatu 2007, 15.) Baryn (2007, 242) mukaan hyvinvointipoliittinen ajattelu ja toiminta ovat sidoksissa käsityksiin ja havaintoihin yksilön ja yhteisön suhteista, talouden ja yhteiskunnan suhteista sekä hyvästä elämästä.

3.1 Syrjäytymistä ja polarisaatiota

Hämäläisen (2006, 11) mukaan ihmisten välisiin osaamis- ja tuottavuuserojen kasvuun on johtanut teknis-taloudellinen murros. Nämä erot säilyvät pitkään osaamisrakenteen hitaan muutoksen johdosta ja johtavat lopulta tuloerojen ja työttömyyden kasvuun. Maailmantalouden uudet, erikoistuneet ja verkostomaiset toimintamallit pitävät parempana maantieteellistä keskittymistä taloudellisen toiminnan ja työpaikkojen suhteen. Tällöin yhteiskuntien sisäiset ja alueelliset erot kasvavat, jolloin haja-asutusalueiden elinvoima on vaarassa. Tämä vaikuttaa entistä suurempien kaupunkikeskusten kasvamiseen, jotka vetävät puoleensa nuoria osaajia. Maailmantalouden murros jakaa kokonaisia yhteiskuntia uudistumiskykyisiin menestyjiin ja taantuviin häviäjiin. Kehitysmaiden osalta edellisiä löytyy paljon Aasiasta, jälkimmäisiä puolestaan Afrikasta. Teollisuusmaissa uudistusvaikeuksia on ollut erityisesti Manner-Euroopan suurissa maissa, kuten Saksassa, Ranskassa ja Italiassa. Euroopan reunoilla pienissä maissa, kuten Irlannissa ja Pohjoismaissa, on menestytty paljon paremmin. Julkisen sektorin toiminta ja hyvinvointivaltio kohtaavat uusia haasteita kohdatessaan yhteiskunnissa kasvavaa polarisaatiota. Julkisen sektorin perinteiset vastuunjaot, toimintamallit ja rakenteet ovat nyt pakotettuja uudelleen miettimiseen kun ne kohtaavat taantuvien alueiden heikot selviämismahdollisuudet, kuten rakenteellisen työttömyyden sekä suuret tuloerot. Monessa Euroopan maassa on jo käynyt niin, että kyvyttömyys uudistua johtaa sosiaalisten ongelmien kärjistymiseen sekä julkisen sektorin pahaan velkaantumiseen.

Elinkaaritarkastelun näkökulmasta haasteellisinta on lapsiperheiden hyvinvoinnin kehitys (Moi-sio 2006). Kasvanut lapsiperheköyhyys tulisi nähdä yhteiskuntapoliittisena haasteena, koska samaan aikaan myös lasten ja nuorten pahoinvoinnista kertovat indikaattorit ovat osoittaneet kasvua. Vähäiselle koulutukselle jääneiden nuorten osuus on samalla tasolla kuin 1990-luvun talouslaman päättyessä. Erityisopetuksen tarpeessa olevien lasten ja nuorten määrä on myös kasvanut huomattavasti. (Kautto 2006, 349.) Lasten päivähoitoa turvaa laki, mutta muut lasten palvelut, kuten kouluopetus, iltapäiväkerhot, lasten leikkitoiminta, terveystarkastukset, lapsiperheiden kotipalvelu, heikkenivät. Ryhmäkokoja on suurennettu niin päiväkodeissa kuin koululuokissa. Samanaikaisesti asiantuntijat ovat arvioineet, että lasten ja nuorten psyykkiset ja sosiaaliset ongelmat ovat aikaisempaa vakavampia ja pitkäaikaisempia. Niiden hoitaminen on vaikeampaa ja palvelujärjestelmässä on edelleen aukkoja. (Heino 2000, 57; ks. myös Salmi 1996.)

Lastensuojelun avohuollon asiakasmäärä on lisääntynyt voimakkaasti. Vuonna 2010 yhteensä 78 500 lasta ja nuorta oli lastensuojelun sosiaalityön asiakkaana sekä avohuollossa. Määrä on 11 % enemmän kuin vuonna 2009. Myös sijoitusten määrä on kasvanut ja kiireellisesti sijoitettuja oli 21 % enemmän kuin vuonna 2009 (Lasten suojelu 2010). Silti lastensuojelun sosiaalityön asema on heikko verrattuna odotuksiin ja sille määrättyihin tehtäviin (Heino 2000, 71; Julkunen 2001, 243).

Syrjäytymisuhan vaarassa olevista nuorista nousee huoli, koska pahoinvointia kuvaavat tekijät näyttävät kasautuvan aikaisempaa selvemmin. Nuorten hyvinvoinnin kehityksestä kertovat tulokset vahvistavat lapsiperhetarkastelusta kumpuavaa kehittämissiivtiä myös sosiaalipolitiikalle. Sosiaalipolitiikassa tulisikin pyrkiä kohdentamaan aikaisempaa enemmän huomiota ja resursseja nuorempiin ikäluokkiin ja heidän kasvuolosuhteisiinsa. Kysymys ennaltaehkäisevän otteen asemasta ja resursoinnista nousee esille erilaisten häiriöiden korjaamiseen käytettyjen palvelujen tarpeesta ja kustannusten kasvusta. Mikäli kokonaisresurssit eivät antaisi myötä tällaiseen lasten kasvuolojen hyväksi koituvan satsaukseen, keskustelu sosiaalipolitiikan funktioista ja painopisteiden siirtämisestä havaittujen riskien suuntaan olisi aloitettava mitä pikimmin. (Kautto 2006, 350.)

Laaksolan (2005, 3) mukaan lapsi on elävä huutomerkki. Perinteisen sanonnan mukaan hyvinvointiyhteiskuntaa mitataan sillä, miten se suhtautuu vanhuksiin ja lapsiin. Jo pitkään on ollut havaittavissa merkkejä siitä, ettei osalla suomalaisen yhteiskunnan pienimpiä mene hyvin. Kun perheillä on ongelmia, lapset oireilevat ensimmäisinä. Korkea työttömyys, alkoholin käytön kasvu, taloudellinen eriarvoistuminen ja syrjäytyminen heijastuvat perheistä päiväkodeihin, kouluihin ja oppilaitoksiin lasten ja nuorten kautta. Ongelmat näyttävät muun muassa eritasoisina käytöshäiriöinä, kouluvaikeuksina, mielenterveys- ja päihdeongelmina sekä fyysisinä terveysongelmina. Nykyään voitaisiin puhua jo suomalaisesta pahoinvoinnista, hyvinvoinnin rinnalla. Jokaisella aikuisella on velvollisuus kantaa huolta lapsista ja nuorista, tulevasta sukupolvesta. Yksilökeskeisyys on kuitenkin johtanut eräänlaiseen ohikatsomiseen. Mitä aikaisemmin havaitaan merkkejä lasten ja nuorten vaikeuksista, sitä helpompi niihin on löytää ratkaisu varhaisella puuttumisella. Päätöksenteko ei aina kulje kuitenkaan samaa rataa, koska leikkaajan saksat ovat viemässä ensimmäisenä lapsilta ja vaikeuksissa olevilta, kun jostain on säästettävä. Vaikka päiväkodeilla olisikin mahdollisuus lievittää muun muassa perheiden kriiseistä kumpuavaa pahoinvointia, vain joka toinen lapsi on kunnallisessa päivähoitossa. Suomalaisen pahoinvoinnin ydin lienee siinä, että syrjäytymiselle annetaan tietoisesti tilaa.

Mäkelän (2010) mukaan yhteiskunnan polarisaatio on lisääntynyt laman jälkeen. Yhteiskunta on reagoanut 1990-luvun laman tuomaan stressiin tavalla, joka vähentää lasten mahdollisuuksia turvalliseen, aikuiseen rinnalla kulkijaan. Mäkelän mukaan suomalaisen yhteiskunnan hy-

veisiin kuuluu se, että ihminen selviää itsenäisesti ja apua pyytämättä. Tehokkuuspaineiden lisääntyessä kaikkien odotetaan käyttäytyvän samalla tavalla, ne jotka oireilevat, syrjäytetään. Mikäli aikuisilla olisi riittävästi resursseja huolehtia lasten tarpeista, suurin osa näistä lapsista pysyisi kyllä ryhmän mukana. Eri tavoin käyttäytyvää lasta ei tulisi leimata ongelmaksi. (Lapsiasiavaltuutetun vuosikirja 2010, 24-25.)

3.2 Laadukas varhaiskasvatus on lapsen oikeus

Päivähoidon tehokkuusvaatimukset ovat johtaneet lapsiryhmien kasvuun, erityisopetuksen tarpeen kasvuun ja hoitajien määrän vähenemiseen suhteessa lasten määrään sekä hoitajien vaihtumiseen ja sen myötä lasten ihmissuhteiden epävakaistumiseen. Paradoksaalisesti juuri päinvastaisiin asioihin kuin vanhemmat päivähoitolta toivovat (Niemi 2007, 175). Kokemukseni mukaan laadukas varhaiskasvatus syntyy turvallisuudesta, pysyvyydestä ja lämmöstä, siitä, että henkilökuntaa on riittävästi suhteessa lapsiin ja päivän toiminta mahdollistaa myös pysähtymisen lapsen tarpeiden äärelle. Turvallisuus syntyy lapsen yksilölliset tarpeet huomioivasta huolenpidosta, pysyvistä ja merkityksellisistä aikuissuhteista sekä esimerkiksi lapsen sylissä pitämisestä päiväkotipäivän aikana. Tämä voi onnistua vain, mikäli toiminta on resursoitu oikein ja pehmeitä arvoja priorisoiden.

Laadukkaalla varhaiskasvatuksella on positiivisia vaikutuksia lasten hyvinvointiin ja oppimiseen sekä köyhyyden ja sosiaalisen eriarvoisuuden vähentämiseen. OECD:n laatiman varhaiskasvatuksen maaprofiilin mukaan Suomi sijoittuu eri maiden vertailussa kärkipäähän useilla laadun arvioinnin osa-alueilla. Esimerkiksi varhaiskasvatushenkilöstön koulutustaso ja kasvatushenkilöstön määrä suhteessa lasten määrään ovat korkeampia kuin OECD-maissa keskimäärin. Myös henkilöstön täydennyskoulutusmahdollisuudet ovat hyvät. Varhaislapsuuden pedagogiikka yhdistyy perheille tarjottavaan hyvinvointipalveluun suomalaisessa ja pohjoismaisessa varhaiskasvatuksessa. Lapsen hoidolliset, kasvatukselliset ja opetukselliset tarpeet sekä vanhempien tarpeet saada lapselleen hoitopaikka otetaan huomioon kokonaisvaltaisesti yhden järjestelmän piirissä. OECD pitää tätä mallia hyvänä, ja sitä tavoitellaan laajasti myös muissa OECD-maissa. Varhaiskasvatuksen laadun takaamisessa työntekijöiden pysyvyys ja alan houkuttelevuus nähdään tärkeinä. Henkilöstön sitouttamisessa auttavat riittävän korkea palkkaus, etenemismahdollisuudet ja työn kuormittavuuden vähentäminen. OECD pitää Suomen ja moneen muun hankkeeseen osallistuneen maan haasteena sitä, että vain pieni osa varhaiskasvatushenkilöstöstä on miehiä. (Education: quality standards essential to boost child learning and development, says OECD 2012.)

Laadukas varhaiskasvatus on nähtävä ensisijaisesti myös lapsen oikeutena. Kansainvälisesti tarkasteltuna varhaiskasvatuksessa olevien lasten määrä on Suomessa alhainen. Kansainvälistä vertailua tosin vaikeuttavat maiden erilaiset järjestelmät sekä varhaiskasvatuksen määritte-

lyt. Suomessa oli vuoden 2010 lopussa 3-vuotiaista lapsista kunnan ja yksityisen päivähoiton piirissä yhteensä 68 prosenttia ikäluokasta ja 5-vuotiaista lapsista 78 prosenttia. Vaikka naiset ovat muissa maissa vähemmän työelämässä, heidän lapsensa ovat kuitenkin suomalaisia lapsia useammin varhaiskasvatuksen piirissä. Laadukas ja saavutettavissa oleva varhaiskasvatus sekä esiopetus tulee taata koko ikäluokalle hallitusohjelman mukaisesti. (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2012.)

OECD kannustaa keskittymään kehittämistyössä nimenomaan varhaiskasvatuksen laatuun. Oslon pidetyssä seminaarissa 24.1.2012 OECD julkisti varhaiskasvatuksen laatukäsikirjan. Käsikirja on kehitetty OECD:n varhaiskasvatuksen laatuhankeessa, johon myös Suomi osallistui. Käsikirja tarjoaa työvälineitä päätöksentekijöille varhaiskasvatuksen laadun arvioimiselle ja parantamiselle. Käsikirjan ohella jäsenmaille laadittiin myös kansalliset maaprofiilit. Suomen maaprofiili paneutuu henkilöstön osaamisen, koulutuksen ja työolojen parantamiseen. Lisätutkimusta tarvitaan vielä muun muassa johtajuuden, koulutusten sisältöjen ja työolosuhteiden vaikutuksesta varhaiskasvatuksen laatuun ja lasten kehitykseen sekä varhaiskasvatuksen vaikuttavuudesta. (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2012.)

Varhaiskasvatuksessa lasten osallisuudelle on monia paikkoja. Vaikka ongelmana on usein projektien lyhytkestoisuus ja jatkumattomuus hyvistä tuloksista riippumatta, Bardy, Salmi ja Heino (2002, 130) näkevät, että jatkuvien muutosten yhteiskunta tarvitsee persoonallisuuden rakenteeltaan vahvasieluisia ihmisiä, jotka kykenevät vaihtuviin oloihin kadottamatta silti turvallisuuttaan tai mielenrauhaansa. Suotuisan oppimisen pitkäjänteinen perusta on suhteellisen tasa-painoisessa tunne-elämässä ja riittävän monipuolisessa kokemusmaailmassa ja alati uusien kehitystehtävien elämänkaarivaiheittaisessa kohtuullisessa rakentamisessa. Siksikin esimerkiksi taidetyöskentelyn tai muun luovan toiminnan tarjoaminen olisi tärkeää varhaiskasvatuksen yhä kiristyvien resurssien maailmassa.

Taide ei ratkaise mittavia yhteiskunnallisia ongelmia, kuten eivät mitkään muutkaan yksittäiset menetelmät tai strategiat. Varhaiskasvatuksen taide- ja kulttuurilähtöinen toiminta tarjoaa kuitenkin erään kantavan tavan hillitä irrationaaliseksi kiihtynyttä teknokraattista rationalismia. Vaalimalla monipuolista ihmiskäsitystä se luo myös vastavoiman elämän kaventamiselle. Taidetyöskentelyssä yhdistyvät eri aistien käyttö sekä ymmärrys olennaisten ilmiöiden anteliaasta rikkaudesta, haurautta ja herkkyyttä unohtamatta. Taide-elämysten kautta lapsi voi saada niin uusia kokemuksia kuin harjoitella epävarmuuden kohtaamista. Hyvinvointipoliittisista motivaatioista kumpuavia taidelähtöisiä hankkeita on enimmäkseen voitu toteuttaa lyhytkestoisina. Eri tahoille karttuva osaaminen, lupaavat kokemukset ja näytöt vaikuttavuudesta haihtuvat usein ilmaan hankkeen päättyessä. (Bardy 2007, 251-252.)

3.3 Varhaiskasvatuksen kehittäminen syrjäytymistä ehkäisevänä palveluna

Lasten pahoinvoinnin lisääntyminen on ymmärrettävissä johdonmukaisena seurauksena monien eri tekijöiden yhteisvaikutuksesta, johon on tarpeen pysähtyä 2000-luvun yhteiskuntapolitiikan linjauksissa. Kiristynyt kilpailu, kiire ja tehokkuusvaatimukset eivät ole suosineet levollista oloa lasten kanssa päiväkodeissa eivätkä pitkäkestoisia ihmissuhteita, joiden kannattelemana lapset nykypäivänä varttuvat. Yksinkertaiset ja "vanhat" perusseikat vaikuttavat lasten niin hyvin- kuin pahoinvointiin. Lapset tarvitsevat jokapäiväistä läsnä olevaa suhdetta paikalla oleviin todellisiin ihmisiin, jotka kykenevät riittävästi jakamaan iloa ja murheita sekä opastamaan maailmaan suhtautumisessa ja sen ymmärtämisessä niin kotona, päivähoitossa kuin koulussa. Tätä tosiseikkaa ei voi korvata millään uudella innovaatiolla, koska ihmislapsi ei kasva pelkästään virtuaalisista todellisuuksista. (Bardy ym. 2002, 142.)

Julkisen päivähoiton tarjoaman varhaiskasvatuksen tehtävänä on tukea vanhempien vanhemmuutta ja lapsen kasvatusta. Varhaiskasvatus koostuu hoidon, kasvatuksen ja opetuksen kokonaisuudesta, jota yhteiskunta järjestää, valvoo ja tukee. Varhaiskasvatuksen tulee olla suunnitelmallista ja tavoitteellista vuorovaikutusta ja yhteistoimintaa. Vanhemmilla on lastensa ensisijainen kasvatusoikeus ja -vastuu sekä oman lapsensa paras tuntemus. Henkilöstöllä on koulutuksensa antama ammatillinen tieto ja osaaminen sekä vastuu kasvatuskumppanuuden ja tasavertaisen yhteistyön edellytysten luomisesta. Tarvitaan kiinteää yhteistyötä ja tietoista sitoutumista vanhempien ja kasvatuksen ammattilaisten välillä, jotta perheiden ja kasvattajien yhteinen kasvatustehtävä muodostaa lapsen kannalta mielekkään kokonaisuuden. (Varhaiskasvatuksen suunnitelman perusteet 2005, 13, 32.)

Työ ei ole enää ykkösprioriteettina, vaikka työ onkin tärkeä osa elämää ja välttämätöntä toimeentulon kannalta, vaan ihmisten arvomaailmassa lapset ja perhe ovat tärkeämpiä kuin ura. Väestöliiton perhebarometrin mukaan perhe on yhteiskuntaa koossa pitävä voimavara ja perheen arvostus on tasaisessa kasvussa. (Lainiala 2010, 57.) Lapsiperheet kohtaavat kuitenkin kovenevia vaatimuksia. Lasten vanhemmat joutuvat tasapainoilemaan perheen ja työn välillä entistä enemmän. Vanhemmat kuitenkin arvostavat perheiden kanssa käytettyä aikaa. Työelämän vaatimusten kasvun nähdään merkitsevän lapsille kilpailua vanhempien ajankäytöstä. Tehokkuuden ja jatkuvan taloudellisen kasvun vaatimukset työelämässä voivat asettaa kyseenalaiseksi lasten oikeuden omiin vanhempiinsa. Sosiaalityön kiinnostus perheestä syrjäytymisessä kohdistuu ennen muuta lapsiin, sillä lapsen kasvuun ja kehitykselle merkittävimmän ympäristön muodostaa perhe. Lasten perheestä syrjäytymisessä on usein kyse jossain merkityksessä myös perheen syrjäytymisestä normaalista toimeentulosta, elinoloista ja elämänhallinnasta. Perheissä tapahtuneet muutokset liittyvät olennaisesti perheiden mahdollisuuksiin vastata lasten normaalista kasvusta ja kehityksestä. (Raunio 2010, 96-97.)

Syrjäytymisen ehkäisy on merkitty Jyrki Kataisen hallitusohjelmaan (2011) ja sen puolesta puhutaan paljon tällä hetkellä. Hallitusohjelmassa (2011, 32) mainitaan myös päivähoiton kehittäminen syrjäytymistä ehkäisevänä palvelumuotona. Jonot erilaisiin päivähoiton yhteistyökumppaneiden palveluihin, kuten lasten psykologille, terapiaoihin tai konsultaatioihin, jopa lastensuojeluun ovat pitkät ja monesti on jouduttu huomaamaan, että ennaltaehkäisevää apua ei ole tarjolla. Jotta lapsi saisi tukea ja apua, täytyy myös ongelmien olla niin suuret, että ne erottuisivat vakavuudessaan muista tuesta taistelevista. Oppilashuolto ja tukitoimet lapsille ovat kehittyneet, vaikka tosin lastensuojelun merkitys, osallisuus ja yhteistyö päivähoiton kanssa mietityttävät monesti: kuinka vakaviksi ongelmien tulisi muodostua, jotta lapsi tai perhe saisi kaipaamaansa apua.

Lasten ja perheiden avun tarve on kasvamassa muun muassa parisuhdeongelmien sekä avo- ja avioerojen lisääntymisen seurauksena. Vanhempia kuormittavat haasteet heijastuvat arjessa vaikeuteen löytää lapselle riittävästi aikaa sekä vaikeuteen rakentaa turvallinen ja luottamuksellinen suhde lapsen ja vanhemman välille. Joka neljäs vanhempi kokee vanhemmuuden taitonsa puutteellisiksi. Lapsiperheiden palvelujen kehittäminen on tullut entistä haasteellisemmaksi voimavarojen vähetessä ja palvelurakenteen pirstoutuessa. Kunnissa ennaltaehkäiseviä palveluja on supistettu, jolloin perheiden tai lasten ongelmia ei havaita eikä niihin puututa riittävän ajoissa, mikä on johtanut jälkikäteiseen ongelmien korjaamiseen. (Halme ym. 2010, 19.) Varhaista puuttumista pidetään kuitenkin sekä inhimillisesti että yhteiskunnan resurssien säästön kannalta ensisijaisena toimintatapana (Valtioneuvoston selonteko 2002, 27; Heikkilä, Kaakinen & Korpelainen 2003, 15; Raunio 2010, 104).

Hallitusohjelmassa (2011, 32, 56, 62) on havahduttu huomaamaan tämä asia, sillä sosiaalisten ja terveydellisten ongelmien ennaltaehkäisyyn panostaminen, yhteistyön tiivistäminen varhaiskasvatuksen ja sosiaali- ja terveydenhuollon kanssa sekä päivähoiton kehittäminen ennaltaehkäisevänä palveluna nähdään tärkeinä. Hallitusohjelmassa (2011, 33) luvataan puuttua koulukiusaamiseen ja -pudokkuuteen sekä tukea vanhempien kasvatustyötä ja vahvistaa kodin ja koulun yhteistyötä. Mitä tämä tarkoittaa sitten varhaiskasvatuksen näkökulmasta? Onko päivähoiton kyettävä vastaamaan entistä enemmän perheiden ongelmiin, ilman toivoakaan siitä, että voisimme ohjata perheet oikeiden palvelujen äärelle? Yhdistetäänkö kaikki perheisiin liittyvät palvelut tulevaisuudessa päivähoiton tarjoaman perhetyön piiriin, kun puhumme ennaltaehkäisystä ja tuesta? Kuka on päivähoiton yhteistyökumppani? Tulevaisuudessa yksityisen ja kolmannen sektorin merkitys yhteistyökumppaneina tulevat varmasti korostumaan, mihin myös hallitusohjelma viittaa.

Määtän ja Kalliomaa-Puhan (2007, 181) mukaan paikallisesti uudentlaisia ehkäisevän työn menetelmiä kehitetään monensuuntaisen epäluottamuksen tilanteessa. Luottamus lasten ja

nuorten selviytymiseen ei yhteiskunnassamme näytä kovinkaan vahvalta. Kuvauksissa he elävät usein riskien ja vaaratekijöiden kasvuympäristössä. Tutkimusten mukaan suomalaisista lapsista neljännes tai jopa kolmannes, elää puutteellisen itsearvostuksen ja riittämättömän hoivan varassa (Bardy ym. 2002, 19). Markkinahenkinen palvelutuotanto edellyttää toisaalta huolien ja riskitekijöiden korostamista, koska niillä voidaan oikeuttaa tukitoimien rahoitustarve. Pienten ikäluokkien lasten ja nuorten harteilla on heidän oman tulevaisuutensa lisäksi myös vastuu suurempien ikäluokkien elättämisestä, joten heitä ei olisi varaa menettää.

Harrikari (2008, 266) on tutkinut suomalaisten lasten ja nuorten leimautumista riskillä merkityiksi. On alettu nähdä kasvavat ikäpolvet riskeille alttiina maaperänä tai riskeinä muille, kuten aikuisille, lähiyhteisöille ja yhteiskunnalle entistä painokkaammin. Taustalta kuvastuu usein jälkiekspansioivinen rationaliteetti, vaikka riskiin puuttuminen argumentoidaan yleensä lapsen tai nuoren omaksi parhaaksi. Jotta kustannuskasvua voidaan rajoittaa, lapsuuden ja nuoruuden riskejä on siis hallittava. Hallinnan muutos liittyy siten myös kansallisvaltioiden ja niiden toimintarationaliteetin muutokseen globalisoituvassa ja uusliberalismin ehdollistamassa toimintaympäristössä. Samalla lapsiperheiden laajamittaisesta, ennaltaehkäisevästä talouspanostuksesta on tullut "mahdoton" ajatus. Lasten ja nuorten kanssa työskentelevien puhunnan on lävistänyt pysyvä säästötavoite (Palsanen 2007).

Yhteiskunnassamme syrjäytymisen nähdään olevan yksi merkittävimmistä uhkista hyvinvoinnille. Tulevaisuudessa päivähoiton rooli syrjäytymistä ehkäisevänä palveluna korostuu. Päivähoidon tulisikin olla kokoajan valppaana tarkastelemassa perhepolitiikan ja lapsiperheiden tilaa nyky-Suomessa. Vanhemmat ja perheet tarvitsevat entistä enemmän tukea kasvatustyöhönsään. Päivähoito on tässä merkittävässä roolissa, koska vanhemmat kamppailevat työelämän ja perheen yhteensovittamisen kanssa. Varhaiskasvatus tukee entistä enemmän myös niitä vanhempia, joilla vanhemmuuden taidot ovat hukassa. Lapsiperheet ovat yhä enenevässä määrin eriarvoisessa asemassa. Tärkeää on myös subjektiivinen päivähoito-oikeus syrjäytymistä ehkäisevänä palveluna. Vaikka syrjäytymisen ehkäisystä puhutaan, keskustelussa huolettaa silti se, että siihen ei panosteta tehokkain välinein, kuten päivähoiton pienryhmätoiminnalla, jossa syrjäytymisen uhan alla oleva lapsi saisi kokea sekä onnistumisen elämyksiä että aikuisen huomiota (Siltala 2004, 351).

Varhaiskasvatuksen tulevaisuuden haasteena onkin sellaisen perhekeskeisen toiminnan, rakenteiden ja yhteistyökäytäntöjen luominen, joissa lapset ja vanhemmat tulevat kuulluiksi. Päivähoidossa kohtaamme yhä enemmän erilaisia vanhemmuuden ongelmia. Päivähoito ei ole "vain" lapsen kasvun ja kehityksen tukemista, vaan laajasti ajateltuna koko perheen kasvatustyön tukemista. Mielestäni erityisesti viime vuosina on näkynyt vanhempien ja lasten moniongelmaisuuksien lisääntyminen erilaisten parisuhdeongelmien, työttömyyden, köyhyyden, mielenterveydellisten ongelmien sekä päihteiden käytön lisääntyessä. Valitettavasti lapset

ovat usein perheessä niitä, joita hoidetaan viimeisenä. Vanhemmille saatetaan parhaassa tapauksessa tarjota lastensuojelun avohuollon tukitoimenpiteinä kodinhoidollista avustusta, erilaista terapiaa tai vertaisryhmiä, psykologin konsultaatiota tai tukiperhepalveluita.

Varhain tehtävät valinnat koulussa ja yksilöllisten valmiuksien kiihkeäkö korostaminen voivat johtaa siihen, että lapset uhkaavat jäädä vaille perustavanlaatuisia kokemuksia yhteisön jäsenyydestä. Monikulttuurisuus, kestävä kehitys ja syrjäytymisen ehkäisy edellyttävät sitä, että lapsille luodaan mahdollisuuksia päästä erilaisin ilmaisukeinoin perehtymään yksin ja yhdessä muiden kanssa erilaisiin kysymyksiin sekä tutkimaan tuttua ja vierasta. Tiukasti aikataulutettu arki monine ylläpitotehtävineen vaikeuttavat kuitenkin tilan raivaamista tällaiselle toiminnalle. Nämä ulottuvuudet koetaan usein puuttuvan työstä. Ikään kuin lapsetkin olisivat vain odottaneet sitä, että he pääsisivät kertomaan elämästään omin sanoin. Ilmaisutaitojen kehittäminen voidaan nähdä olennaisena osana syrjäytymisen ehkäisyä. (Bardy ym. 2002, 127-129; ks. myös Bardy & Känkänen 2005, 153-154.)

4 Tutkimuksen kohteena uusliberalismi varhaiskasvatuksessa

Yksityistäminen, liikelaitostuminen ja kilpailu näkyvät monilla eri palvelualoilla. Uusliberalistiset tehokkuuspyrkimykset vaikuttavat vahvasti myös hyvinvointipalveluissa. Uusliberalismin ja varhaiskasvatuksen termien yhdistäminen samaan tutkimukseen oli jokseenkin hankala yhtälö, eikä siitä olekaan aiempia tutkimuksia Suomessa. Samanaikaisesti kun varhaiskasvatuksen siirtämistä sosiaali- ja terveystieteiltä opetus- ja kulttuuriministeriölle suunniteltiin 2013 vuoden alusta, oli tullut julki tarve varhaiskasvatuksen kehittämiseksi. Varhaiskasvatuksen odotetaan keskittyvän yhä enemmän tuottamaan tietoja ja taitoja lapsille. Rahaa tämän kehittämistyön alkuun saattamiseksi tai hallinnon uudistamiseksi ei ole juurikaan budjetoitu ja opetushallituksen pääjohtaja Aulis Pitkälän mukaan uudistus uhkaa vesittyä rahoitusongelmiin (Liiten 2012). Tulevaisuudessa on mielenkiintoista seurata myös hallitusohjelman (2011) mukaista syrjäytymisen ehkäisyyn suunnattua varhaiskasvatuksen kehittämistä.

4.1 Tutkimushankkeen lähtökohdat

Tämän tutkimuksen muotoutuminen alkoi jo ennen yamk-opintojani ollessani työelämässä lastentarhanopettajana. Työelämässä alkoi herätä kiinnostus siihen, miksi päivähoidon resursseja tunnuttiin vuosi vuodelta vähennettävän kehittämishankkeiden kokoajan lisääntyessä ja tehokkuutta korostettaessa. Aloittaessani syksyllä 2011 sosiaalialan ylemmät korkeakouluopinnot Laurea-ammattikorkeakoulussa Hyvinkäällä ilmiö sai vihdoinkin nimen, uusliberalismi. Kysymykseni alkoivat hiljalleen muotoutua opinnäytetyöksi sen kiinnostuksen saattelemana, johon työ- ja opiskeluelämä oli johtanut.

Anttilan (2006, 276) mukaan laadullisessa tutkimuksessa tuloksiin vaikuttaa myös tutkijan mielenkiinto asiaan. Elämäntapa, ammatti ja aikaisempi elämänhistoria vaikuttavat edelleen näkökulman valintaan. Laadullisen tutkimuksen ideana on tulkita ja luoda selitysmalli tutkitavalle ilmiölle. Ilmiön ymmärtäminen, selittäminen, tulkinta ja usein myös soveltaminen ovat laadullisen tutkimuksen tavoitteena. Laadullisessa tutkimuksessa karakterisoidaan, luonnehditaan, kuvaillaan tai tulkitaan sellaista ilmiötä, jolle reflektiivisyys ja dialektisuus ovat ominaisia, eli yleensä se liittyy psyykkisiin, sosiaalisiin tai kulttuurisiin yhteyksiin.

Tutkimukseni on teorialähtöinen. Ensiksi etsin tietoa uusliberalismin varhaiskasvatukseen liittyvistä ilmentymistä, sitä kuitenkaan löytämättä. Valmista teoriaa tähän aiheeseen ei löytynyt. Olin kuitenkin vakuuttunut siitä, että uusliberalismin talouspoliittiset ja sosiaalipoliittiset näkökulmat olisi mahdollista yhdistää varhaiskasvatuksen nykytilanteen ymmärtämiseen ja toisaalta myös nähdä varhaiskasvatusta kohdanneet ilmiöt laajemmin. Uusliberalismiin tuli kuitenkin ensin perehtyä kirjallisuuden kautta. Teorian keräämisen jälkeen minulla oli edessäni haastattelukysymysten muotoilu. Kirjallisuuden perusteella hahmottelin teemoja niille viitekehyksille, joissa uusliberalismi ilmentyy. Päädyin jaottelemaan aiheen seuraavasti: julkisen sektorin reformi, uusi julkisjohtaminen, tuottavuuteen ja tehokkuuteen pyrkiminen, yksityistäminen, ulkoistaminen ja ostopalveluiden lisääminen, arviointi, mittaaminen ja kehittäminen sekä kilpailukyky ja yksilöllisen toimintakulttuurin edistäminen. Näiden teemojen mukaisesti tein haastattelukysymykset, joita oli yhteensä yhdeksän. Kysymykset ovat liitteenä 1.

4.2 Tutkimustehtävä

Tutkimustehtävänä oli selvittää, miten uusliberalismi ilmentyy varhaiskasvatuksessa. Tutkimusnäkökulmana oli työntekijöiden kokema arki. Tutkimuksen alaongelmina selvitin varhaiskasvatuksen nykytilanteeseen, muutoksiin, haasteisiin ja tulevaisuuden näkyymiin liittyviä näkökulmia. Hypoteesini oli, että uusliberalismi vaikuttaa varhaiskasvatuksessa, kuten muussakin julkisen sektorin palveluiden tuottamisessa muun muassa palveluiden lopettamisena, yhdistämisinä sekä yksityistämisinä ja tehokkuuspyrkimyksinä.

Tavoitteenani oli hakea haastatteluilla kokemustietoa uusliberalismin seurauksista ja vaikutuksista. Tutkimuskysymykset selvittivät myös niitä merkityksiä ja painopisteitä, joita varhaiskasvatuksessa työskentelevät lastenhoitajat ja lastentarhanopettajat antavat työlleen nyt tällä hetkellä sekä työntekijöiden kokemuksia erilaisista muutoksista työssä. Tutkimuksellani halusin selvittää myös, miten resurssien vähentäminen on vaikuttanut lapsiryhmiin, toimintaan, työn tekemiseen sekä haasteisiin, joita päiväkotien työntekijät nykyisin kohtaavat työssään. Tavoitteena oli tuottaa työelämän näkemyksiä ja havaintoja tukemaan teoreettista viitekehystäni opinnäytetyössä. Anttilan (2006, 491) mukaan laadullisessa tutkimuksessa tutkimuskysymykset kohoavat esille ja tarkentuvat tulkinnan edetessä. Tämän vuoksi täsmällistä,

vastattavaksi aiottua tarkkaa kysymyssarjaa ei pystytä tekemään vielä siinä vaiheessa, kun aineiston keruu ja analyysi aloitetaan.

Uusliberalismi toimi tutkimustani ohjaavana teoreettisena käsitteenä. Tutkimukseni on vahvasti teorialähtöinen. Teorian pohjalta hahmotin ensin niitä ilmenemismuotoja, joilla uusliberalismi voidaan yleisesti määrittää. Yllä mainitut tutkimuskysymykset (tutkimuksen alaongelmat) tarkentuivat vaihe vaiheelta tutkimusprosessin edetessä. Tässä tutkimuksessa käsitelin uusliberalismia lähinnä sen sosiaalipoliittisista ja talouspoliittisista lähtökohdista. Uusliberalismin määrittelyn ohessa päädyin testaamaan hypoteesiani puolistrukturoiduilla teemahaastatteluilla. Haastattelututkimuksen tavoitteena oli selvittää ja näyttää, millaisten asioiden kanssa suomalainen päivähoito kamppailee ja miten resurssien pienentyminen on vaikuttanut arjen työhön ja millaisin seurauksin.

4.3 Tutkimusympäristö

Tutkimushankkeeni toteutettiin pääkaupunkiseudulla, laajemmin Uudellamaalla, haastatteleamalla varhaiskasvatuksen työntekijöitä. Tutkimus lähti liikkeelle projektiosaamisen tutkimushankkeen toteuttamisesta, jonka avulla lähdin tuottamaan tietoa opinnäytetyöhöni. Tavoitteenani oli haastatella ensin kolmea työntekijää. Opinnäytetyötäni varten toivoin löytäväni kolme haastateltavaa lisää. Haastateltavia oli yhteensä kuusi. Ennen tutkimuksen haastateluosuutta oli pitkähkö kirjallisuuden keräämisen ja teoreettisen pohdiskelun vaihe. Tutkimushanke lähtee Anttilan (2006, 489) mukaan liikkeelle yleensä suunnitelman laadinnasta. Suunnitelmaan kuuluu aiheen ja tutkimuksen tavoitteen määrittelyn lisäksi myös suunnitelma ajankäytöstä, aineiston kokoamisesta, perusidea analyysin suunnasta ja hankkeen etenemis- ja jäsentelysuunnitelma eli dispositio.

Opinnäytetyöhön liittyvässä tutkimuksessa oli lopulta mukana neljä kuntaa: Vantaa, Tuusula, Sipoo ja Hyvinkää. Toivoin saavani haastateltavia myös Helsingistä ja Espoosta. Useiden yritysten jälkeen jouduin luovuttamaan, koska esimiesten mukaan varhaiskasvatuksen toimintayksiköiden resurssit eivät riittäneet tällä hetkellä mihinkään ylimääräiseen. Sain kaksi kieltävää, pahoittelevaa vastausta Espoosta. Helsingistä en saanut mitään vastausta useidenkaan yritysten jälkeen. Olin lähettänyt haastattelupyynnöitä kymmeneen päiväkoteihin.

4.4 Kriittinen tutkimus tutkimusstrategiana laadullisessa tutkimuksessa

Tutkimusstrategiana kriittinen tutkimus tarkoittaa kyseenalaistavaa lähestymistapaa niihin prosesseihin ja rakenteisiin, joissa tutkimuskohde ilmenee. Tutkimusstrategialla tarkoitetaan niitä periaatteellisia valintoja, joiden avulla tutkimus on tarkoitus toteuttaa. Pyrkimys oikeudenmukaisempien, parempien rakenteiden ja järjestysten tuottamiseen sekä vakiinnuttami-

seen on kriittisen tutkimusstrategian lähtökohtana. Kriittinen tutkimus pyrkii pureutumaan ilmiöiden syvärakenteisiin sekä niistä kumpuaviin merkityksiin. Länsimaisessa tieteellisessä keskustelussa kriittisellä tutkimuksella on oma historiansa ja perinteensä, joka on noudattanut kulloinkin yhteiskunnassa ja kulttuurissa ajankohtaisiksi tulleita kriittisiä ja emansipatorisia näkökulmia. Kriittinen tutkimus sijoittuu tutkimusstrategioiden uloimmalle kehälle yhdessä muun muassa toimintatutkimuksen, diskurssitutkimuksen, fenomenologisen tutkimuksen ja etnografisen tutkimuksen kanssa. Tutkimusstrategia on tutkimuksen menetelmällisten ratkaisujen kokonaisuus, joka ohjaa tutkimuksen menetelmien valintaa ja käyttöä sekä teoreettisella että käytännöllisellä tasolla. (Kriittinen tutkimus 2013.)

Kriittinen tutkimus tutkimusstrategiana (Jyväskylän yliopisto 2013).

Anttilan (2006, 590) mukaan kriittisen teorian käyttäminen käsitteenä on hankalaa, koska kaikki tieteellinen tutkimus on luonteeltaan kriittistä. Sanaa kriittinen voidaan myös pitää siinä mielessä vaikeana, että se mielletään usein luonteeltaan negatiiviseksi, jolloin sen käyttö liitetään negatiiviseen arviointiin. Kuitenkin sanaa kriittinen tarvitaan tässä tutkimusstrategiassa, koska sen tarkoituksena on ilmentää kulttuurisiin ja sosiaalisiin ilmiöihin liittyvää ideologista mystiikkaa. Tarkoituksena on myös toimia todellisuutta koskevien ennako-oletusten, tietojen ja selitysmallien kriittisenä paljastajana samoin kuin tutkijan oman itsereflektion ja esitystapojen kielellisen taustan kriittisenä arvioijana.

Karvosen (2002) mukaan kriittisen tutkimuksen on pyrittävä analysoimaan pintaa syvemmälle sellaista, mitä välitön aistihavainto ei paljasta. Kriittinen tutkimus on emansipatorisen tiedonintressin mukaista. Kriittinen tutkimus ei askartele yhteiskunnan pintailmiöiden parissa. Hal-

linnollinen tutkimus uusintaa vallitsevaa yhteiskuntaa eikä pysty kyseenalaistamaan esimerkiksi sen eriarvoisuutta tuottavia käytäntöjä. Kriittinen tutkimus sitä vastoin ei jää vallitsevan yhteiskunnan ajatusmuotojen vangiksi, vaan pyrkii niistä vapautuen avaamaan silmät näkemään entistä paremman maailman mahdollisuuksia.

Hermeneuttis-historiallisesta intressistä kriittis-emansipatorinen tiedonintressi on vain eräs erityistapaus. Ero on siinä, että se sisältää erilaisen otteen merkityssisältöönsä nähden. Pelkän ymmärtämisen ja kuvailun lisäksi, kriittis-emansipatorisella tiedonintressillä on tavoitteena kritisoida ja myös muuntaa merkityssisältöjä. Kriittinen teoria määrittyy samalla niin, että jokaisella sosiaalisella muodolla on valtajärjestyksensä ja että kriittis-emansipatorinen intressi sisältää pyrkimyksen muuttaa suhteita esimerkiksi siitä, minkä katsotaan olevan ylempänä tai alempana jossakin järjestyksessä. Arvojen ja normien ymmärretään sisältävän sellaisia sosiaalisia funktioita, joilla on yhteys sosiaaliseen ja kulttuuriseen uusintamiseen. (Morrow & Brown 1994, 148.)

Keskenään ristiriitaisetkin havainnot voivat olla samaan aikaan totta, koska olennaiset ilmiöt ovat usein monisärmäisiä ja eri puolilta saadaan asiainloista eri näkökulmia. Havainnot ja niiden tulkinnat eroavat myös sen suhteen, millaiseen maailmankatsomukseen ne kiinnittyvät. Onkin oleellista huomioida, keiden todellisuuksien tasoilta ilmiötä tarkastellaan, koska hallituksilla ja suuryrityksillä on huolensa, kansalaisilla omansa, vaurailta toiset kuin köyhillä, vasta maailmaan tulleilla erilaiset kuin siitä poistuvilla. Konformismia ei voi vähätellä, koska paine myötäillä valtaa pitävien käsityksiä voi olla suuri. Se voi ilmetä kiusallisesti sielläkin, missä kriittisyyttä arvostetaan, eikä ole tavatonta tunnistaa sen merkkejä itsessään. Vastavirran ajatuskululle herkistyminen tuo näköpiiriin tulkintojen kirjoja vastavirran tulkintojen rinnalla. (Bardy 2007, 243.)

"Kriittinen reflektio" on kriittisen teorian ydinkäsite. Kriittinen metodologia pyrkii keskittymään esillä olevaan kohteeseen tässä ja nyt. Kohteen edustama todellisuus kiinnostaa tutkijaa sellaisenaan. Tutkija etsiikin perusteluja sille, miksi kohde on sellainen kuin on. Kriittinen teoria ei esitä oletuksia ja hypoteeseja oikeasta tai väärästä tai mahdollisesta tai realistisesta toteutuksesta, eikä tutkija pyri olemaan objektiivinen tai neutraali. Kriittinen tutkimusote nojaa olennaisesti siihen diskurssiin, jota tutkimuksen kohteena olevasta ilmiöstä käydään. Tutkijan samoin kuin tutkittavan on pystyttävä argumentoimaan ilmaisunsa. Asiaan kuulumatottomat tunneperäiset ilmaisut torjutaan argumentoinnissa helposti ja pitäydytään pelkissä niin sanotuissa tosiasioissa eikä argumenttien liittymistä ilmiön aitoon todellisuuteen pidetä olennaisena. Argumentoinnissa ovat mukana kaikki aikaan, paikkaan ja sisältöön sitoutuvat seikat, tämä on kriittisen teorian mukaisessa tutkimusstrategiassa pyrkimyksenä. (Anttila 2006, 590; Anttila 2013.)

Anttilan (2006, 591) mukaan kriittisen teorian tutkimusotteeseen liittyy pyrkimys yhdistää toisaalta kokonaisuuksiin tähtäävän ajattelu ja toisaalta tieteellisessä mielessä suorastaan anarkistinen katkelmallisuus yksityiskohtineen. Todellisuus sellaisena, kuin se on, edellyttää perusteluja, päättelyjä ja oikeutusta ollakseen juuri sellainen eikä jotakin muuta, eli suunta sille, mitä oikeastaan voisi olla. Tutkijan ei ehkä pitäisikään kysyä, onko jokin oletus, hypoteesi oikea vai väärä tai mahdollinen tai realistinen. Ehkä tulisikin kysyä, millainen sen maailman pitäisi olla, jossa tämä oletus olisi mahdollinen. Kriittinen metodologia pyrkii keskittymään huolellisesti siihen, mikä on olemassa, jotta se vapauttaisi meidät menneeseen liittyvästä kohtalosta (Morrow & Brown 1994, 320).

Olen valinnut tutkimusstrategiaksi kriittisen tutkimuksen, koska ensinnäkin aiheestani löytyi hämmästyttävän vähän aiempaa tutkimustietoa. Minua on kiinnostanut varhaiskasvatuksen säästötoimenpiteet ja se, mistä sen tehokkuusvaateet juontavat juurensa ja mitä kohti niiden myötä ollaan menossa. Jo työelämässä ollessani kyseiset teemat mietityttivät, ja siksi tämä tutkimusaihe tuntui erityisen läheiseltä ja mielenkiintoiselta. Toiseksi kriittinen tutkimusote tukee tätä tutkimusta parhaiten, koska haastatteluaineistoni tuotti myös sellaista tietoa, jota oli tarpeen tarkastella kriittisesti suhteessa vallitseviin käytäntöihin ja ilmiöihin varhaiskasvatuksessa. Tutkimukseni tuottama tieto on kokemuksellista ja paikantunutta, mutta myös paljastavaa ja pohdiskelevaa suhteessa varhaiskasvatukseen. Tutkimuksessani on siten tapaus-tutkimuksellinen vivahde, koska tässä tutkimuksessa pyritään ymmärtämään ja tulkitsemaan yksittäisiä tapauksia, maan laajuisia yleistyksiä siitä tuskin voi tehdä. Tutkimuksella saattaa kuitenkin olla merkitystä yhteiskunnallisen keskustelun herättäjänä.

Laadullinen tutkimus perustuu usein tapauksiin, organisaatioihin, yhteisöihin tai erilaisiin ryhmittymiin. Yhteisiä piirteitä löytyä siinä määrin, että tutkimus toimii yhtenä askeleena kohti yleistämistä, vaikka lähtökohtaisesti tapaustutkimuksessa ei tavoitellakaan yleistettävissä olevaa tietoa. Tapaustutkimuksella voidaan myös saada tietoa ainutlaatuisista ja erityisistä tutkimuskohteista ja tuoda esiin dynamiikkaa monimuotoisista ilmiöistä, joiden ymmärtäminen yksinkertaisen, kausaalisuuteen perustuvan tutkimusasetelman avulla olisi vaikeaa. (Aaltio & Puusa 2011, 163-164.)

Olen pyrkinyt saamaan asianmukaista, luotettavaa ja kriittistä tietoa näkyville tämän tutkimuksen avulla, joka osaltaan tukee käsittelemääni uusliberalistista teoriaa, jossa on myös kriittinen sävy. Kriittinen tutkimusote liittyy myös siihen, miten olen käsittänyt käyttämäni teorian ja millaista vastinetta sain sille haastatteluaineistosta. Hännisen, Karjalaisen ja Lahden (2006) mukaan "toinen tieto" luo vastatietoa sekä haastaa tai täydentää virallista ja ensimmäisenä pidettyä tietoa. Yhteiskuntien hallinta nojaa pitkälti viralliseen tietoon. Se katsoo kohteitaan useimmiten kaukaa, etäisyyden päästä sekä pyrkii asioiden ja ihmisten hallittavuuden lisäämiseen. Jos peittelemättä ja yksinkertaistamatta saadaan erilaiset kerronnat esiin, tarjolle nousee jännitteitä, joiden tarkastelu voi auttaa uusiin ratkaisuihin.

Olen pyrkinyt tarkastelemaan kriittisen tutkimusstrategian avulla tutkimusaiheittani kriittisesti ja pyrkinyt tuomaan esiin työntekijöiden varhaiskasvatuksen säästötoimenpiteisiin liittyviä kokemuksia sekä näkemään syitä niiden takana. Tämän olen pyrkinyt linkittämään käyttämäni teoreettiseen viitekehykseen herätelläkseni keskustelua siitä suunnasta, johon varhaiskasvatuksessa ollaan menossa sekä siitä, mitä se on nyt. Tutkimuksellani voisi olevan merkitystä myös perhekeskeisen varhaiskasvatuksen kehittämisessä ja johtamisessa sekä tulevaisuuden ennakoinnissa.

4.5 Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus

Anttilan (2006, 506) mukaan eettinen käyttäytyminen tutkijan roolissa merkitsee paljon muutakin kuin vain rehellisyyttä ja luotettavuutta muita ihmisiä kohtaan, koska tutkijan on oltava rehellinen myös itselleen. Tutkija hakee niin avoimesti kuin mahdollista suhdetta tutkimuksen kohteen kanssa, pyrkien olemaan selvillä omista esioletuksistaan, toiveistaan, haluistaan, intresseistään ja peloistaan. Tutkiminen on suhteellisen hiljakseen tapahtuva pitkä prosessi, jossa pyritään hahmottamaan, mitä kulloinkin käsitellyt seikat ja asiat merkitsevät ja miksi, pakottaen miettimään, kuka on ja missä on.

Tieteellisen tiedon keskeisin tunnusmerkki on luotettavuus. Luotettavuus kohdistuu ensisijaisesti tutkimusmenetelmiin, tutkimusprosessiin ja tutkimustuloksiin. Määrällisissä tutkimuksissa luotettavuutta on lähestytty reliabiliteetin ja validiteetin (luotettavuus ja pätevyys) käsitteiden avulla, laadullisissa sen sijaan vakuutettavuuden käsitteen kautta. (Toikko & Rantanen 2009, 121-122.) Validiteetti laadullisessa tutkimuksessa tarkoittaa esimerkiksi sitä, kuinka eheä tutkimuksen kohteeksi määritelty ilmiö on (Aaltio & Puusa 2011, 155). Uskottavuuden ja toisaalta arvioitavuuden käsitteet ovat oleellisia kvalitatiivisessa sosiaalitieteellisessä tutkimuksessa. Tutkijan tulee tutkimusraportissaan vakuuttaa lukija kuvattujen tulkintojen osuudesta. Arvioitavuus puolestaan viittaa siihen, että lukija kykenee seuraamaan tutkijan päättelyä ja voi halutessaan asettaa sen kritiikin kohteeksi. (Pyörälä 1995, 15.)

Aaltion ja Puusan (2011, 155) mukaan esitetään usein, että laadullisen tutkimuksen luotettavuutta on vaikea tai mahdotonta arvioida ja että validiteetti ja reliabiliteetti käsitteinä eivät sellaisenaan sovellu kvalitatiivisen tutkimuksen luotettavuuden arvioinnin perusteiksi. Reliabiliteetin ja validiteetin soveltumattomuus sellaisenaan ei kuitenkaan merkitse sitä, että tutkimusta voisi tehdä kuinka tahansa. Tutkimuksessa on aina pyrittävä siihen, että se tuo esiin tutkittavien käsityksiä, joten ohjenuorana toimii totuudellisuus.

Ruusuvuoren ja Tiittulan (2005, 10-12) mukaan näkökulman valinnassa olennaista on oma tutkimuskysymys. Aina on pohdittava sitä, miten haastattelijan kysymykset ovat ohjanneet tai johdatelleet haastateltavan vastauksia, oli näkökulma mikä hyvänsä. Niin ikään ajatellaan

myös, että tutkijat refleктоivat omaa todellisuuskäsitystään jo käyttämiensä kategorioiden valinnalla tutkittavaan kohteeseen. Samoin on havaittu, että haastattelijan vaikutusta haastattelutilanteessa tapahtuvaan tiedontuottamisen prosessiin ei voi täysin ehkäistä kysymysten muotoilun standardoinnin avulla. Lähtökohta onkin, että kaikki osapuolet osallistuvat tiedon tuottamiseen, oli haastattelu sitten strukturoitu tai strukturoimaton.

Tutkimuksellani ei ole poliittista intressiä. Tutkimuksessa käyttämäni lähdeaineisto on valikoitunut näkökulmani mukaisesti sosiaalipolitiikan tutkimuskirjallisuudesta, joka tuo tutkimukseeni omanlaisensa arvolatauksen. Valitsemani tutkimusstrategian avulla olen pyrkinyt tutki- maan uusliberalismin ilmentymiä kriittisesti, luotettavasti ja eettisyyden periaatteita noudat- taen.

Tutkimuksessani luotettavuus ja eettisyys on otettu huomioon muun muassa niin, että hain haastateltavia minulle tuntemattomista ihmisistä ja päiväkodeista. Olin kirjoittanut saatekir- jeen, jonka lähetin haastattelukysymysten ohessa varhaiskasvatuksen toimintayksiköiden esi- miehille, pyytäen haastattelulupaa. Kirjeessä kerroin, mitä aihetta tutkimukseni koskee. Haastateltavien nimiä tai työpaikkoja ei tultaisi paljastamaan tutkimuksessa. Eettisyys ja luo- tettavuus otettiin huomioon sekä tiedon keräämisen vaiheessa, säilyttämisessä että haastatte- lujen raportoinnissa. Tutkimusluvissa korostettiin erityisesti salassapitovelvollisuutta ja anonymiteettiä. Tutkimustyötä koskee Anttilan (2006, 509) mukaan käsitteet luottamukselli- suus ja anonymiteetti.

Hain tutkimusluvut haastateltavilta, päiväkotien johtajilta sekä varhaiskasvatuksen asiantun- tijoilta haastateltavista kunnista. Haastateltavat olivat siis saaneet tutustua kysymyksiini etu- käteen. Haastattelutilanteessa yritin olla mahdollisimman neutraali ja kerroin esimerkiksi omasta työtaustastani vasta haastattelun jälkeen. Osassa haastatteluja haastateltavat kaipa- sivat selvästi rohkaisua siihen, että uskalsivat kertoa omia mielipiteitään, jolloin saatoin roh- kaista sanomalla "aivan", "kerro lisää tuosta" ja niin edelleen. Kuulan (2006, 75) mukaan ih- misten yksityisyys on tavallisia kansalaisia tutkittaessa yleensä tavalla tai toisella tutkimuksen kohteena. Silloin astutaan ihmisten yksityiselämän puolelle, aiheesta riippuen jopa arkaluon- toiseksi luonnehditulle alueelle. Siksi tutkijalla on hyvä olla hallinnassa paitsi hyvät tieteelli- set käytännöt myös yksityisyyden suojan perusasiat.

4.6 Haastattelu tutkimusaineiston kerääjänä

Erilaiset haastattelutyypit ovat tutkimusaineiston keruun metodina eniten käytettyjä laadullis- sessa tutkimuksessa. Haastattelu voidaan mieltää keskusteluksi, jolla on etukäteen asetettu päämäärä. Haastattelu on vuorovaikutteista, joten sen osapuolet vaikuttavat aina toinen toi- siinsa. Haastattelu on tietoisuuden ja ajattelun sisältöihin kohdistuva menetelmä. Tavoittee-

na on koota sellainen aineisto, jonka avulla on mahdollista tehdä tutkittavaa ilmiötä koskevia uskottavia päätelmiä. Uskottavien päätelmien tekeminen puheen muodossa olevasta aineistosta edellyttää, että haastattelut tallennetaan. (Puusa 2011, 73.)

Haastattelu on yksi tiedonhankinnan perusmuoto. Tutkimushaastattelu eri muodoissaan on käytetyimpiä menetelmiä käyttäytymis- ja yhteiskuntatieteissä. Haastattelu on metodi, joka on lähellä arkista käytäntöä, koska ihmiset tietävät, mitä suurin piirtein on odotettavissa, kun heitä pyydetään haastateltaviksi. Tutkijalla on samanlaisia ajatuksia, ja hänkin arvelee tietävänsä, mitä haastattelu tutkimusmetodinä edellyttää, miten siihen valmistaudutaan ja miten se toteutetaan käytännössä. Haastatteluun sisältyy kuitenkin monia ongelmia, tietojen, käsitysten, uskomusten, arvojen ja merkitysten tutkiminen on useimmiten ongelmallista. On harkittava esimerkiksi sitä, soveltuuko haastattelu tutkimustarkoituksiin, ja on kokeiltava haastattelun sujumista käytännössä. Haastattelu on konteksti- ja tilannesidonnaista. Tuloksiin liittyy aina tulkintaa ja tulosten yleistämistä on tarkkaan punnittava. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 11-12.)

Valitsin haastattelumenetelmäksi puolistrukturoidun teemahaastattelun. Haastattelut on perinteisesti jaettu kysymysten valmiuden ja sitovuuden mukaan strukturoituihin ja strukturoimattomiin haastatteluihin. Näiden haastattelumuotojen välimaastossa ovat puolistrukturoidut haastattelut, joille on luonteenomaista, että jokin haastattelun näkökohta on lyöty lukkoon mutta ei kaikkia. Tunnetuimpia tästä haastattelumuodosta ovat teemahaastattelut, joissa käydään läpi samat teemat, mutta kysymysten muotoilu ja järjestys voi vaihdella. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 47; Ruusuvoori & Tiittula 2005, 11.) Lisäksi aihepiirini ja teemani ovat monitasoisia, jolloin vastausten saaminen kyselylomaketutkimuksessa olisi liian aikaa vievää, työlästä ja vaivalloista, enkä usko, että kovin moni jaksaisi näin ollen vastata pitkiin kysymyksiin kirjallisesti.

Teemahaastattelu on puolistrukturoituna vapaampi tapa aineiston keräämiseen ja toimii opinnäytetöissä muun muassa silloin, kun tavoitteena on saada tietoa tiettyyn teemaan liittyen tai konsultoida asiantuntijoita. (Vilkkä & Airaksinen 2004, 63.) Teemahaastattelu on lähempänä strukturoimatonta kuin strukturoitua haastattelua. Teemahaastattelusta puuttuu strukturoidulle lomakehaastattelulle luonteenomainen kysymysten tarkka muoto ja järjestys, mutta se ei ole täysin vapaa niin kuin syvähaastattelu. Teemahaastattelu on puolistrukturoitu menetelmä siksi, että yksi haastattelun aspekti, haastattelun aihepiirit, teema-alueet, ovat kaikille samat. Muissa puolistrukturoiduissa haastattelussa kysymykset ja jopa niiden muoto ovat samoja. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 48.)

Valitsin haastattelun, koska siten pääsen vuorovaikutukseen haastateltavien kanssa ja uskon ihmisten pääsevän vapautuneemmin kertomaan, kun haastatteliija on itse läsnä tilanteessa.

Samalla pääsen tekemään havaintoja haastattelutilanteessa. Tuomen ja Sarajärven (2012, 73) mukaan ennen kaikkea joustavuus on haastattelujen etu. Haastattelijalla on mahdollisuus toistaa kysymys, oikaista väärinkäsityksiä, selventää ilmausten sanamuotoa ja käydä keskustelua tiedonantajan kanssa. Kysymykset voidaan myös esittää siinä järjestyksessä kuin tutkija katsoo aiheelliseksi, mikä tekee haastattelun niin ikään joustavaksi. Laadullisen tutkimuksen haastattelua voidaan pitää joustavana myös siksi, että siinä haastattelua ei ymmärretä tietokilpailuksi. Haastattelussa tärkeintä on saada mahdollisimman paljon tietoa halutusta asiasta. Tällöin on perusteltua antaa haastattelukysymykset tai aiheet haastateltaville jo hyvissä ajoin etukäteen tutustuttavaksi. On myös eettisesti perusteltua kertoa tiedonantajille, mitä aiheita haastattelu koskee. Lisäksi haastattelun etuihin kuuluu, että haastattelija voi samalla toimia havainnoitsijana, eli muistiin voidaan kirjoittaa paitsi se, mitä sanotaan, miten se myös sanotaan.

Jo alkuvaiheessa huomasin, että haastattelujen saaminen osoittautui erityisen vaikeaksi. Saatikirjeessä olin kertonut, että tutkin uusliberalismia varhaiskasvatuksessa, jolloin yleisin vastaus oli pelonsekainen huudahdus "en minä tiedä mitä se on!" tai "en ole koskaan kuullutkaan, en voi osallistua". Siksi koin tarpeelliseksi selventää, että tutkin uusliberalismin ilmenymiä, ei siis ollut kyse tietokilpailusta. Yleisesti ottaen haastatteluissa oli paljon lisäkysymyksiä, jotta haastateltavat olisivat kertoneet myös asioista, jotka olivat muodostuneet heille itsestään selviksi. Ei tarvinnut siis tietää mitään uusliberalismista, vaan vastata kysymyksiini, minun tehtäväni tutkijana oli löytää yhteneväisyydet uusliberalismin välille. Tämä tuntui hieppoisesti helpottavan haastateltavia. Vastoinväymiset, joita koin toteutusvaiheessa olivat kuitenkin osaltaan sellaisia, jotka näyttivät päivähoiton nykytilan hyvin konkreettisesti. Kiire ja stressaavat tilanteet leimaavat työntekoa päiväkodeissa, eikä mihinkään ylimääräiseen riittä aikaa. Haastattelujen markkinointiin kului aiottua pidempi aika, ja se oli työläämpää kuin olin kuvitellut.

Haastattelut toteutuivat niin, että ehdotin kirjallisesti tai puhelimitse haastattelua ja menin itse paikan päälle haastattelemaan haastatteluun suostunut henkilöä. Haastateltavat toimivat lastentarhanopettajina (3), lastentarhanopettajana ja päiväkodin johtajana (1), erityislastentarhanopettajana (1) ja lastenhoitajana (1). Haastattelut nauhoitettiin digitaalisella nauhurilla, jotta ne voitiin litteroida ja niihin voitiin siten palata analyysivaiheessa. Haastattelut olivat puolistrukturoituja teemahaastatteluja, joten kysymykset myös elivät jonkin verran haastattelutilanteessa. Kysymysten esittämisjärjestys saattoi myös muuttua sen mukaan, miten haastateltava vastasi kuhunkin kysymykseen. Haastattelukysymykset voitiin jakaa teemoihin, jotka käsittelivät päivähoiton työntekijän nykyistä työnkuvaa ja sen mahdollista muuttamista vuosien aikana, tuottavuus- tehokkuusajattelua sekä kehittämistä ja johtamista. Eräs luokittelutapani oli myös jakaa vastaukset koskemaan nykytilaa ja sen haasteita, muutoksia ja tulevaisuutta.

Ajallisesti haastattelut ajoittuivat joulukuusta 2012 helmikuulle 2013. Pääsääntöisesti ne tapahtuivat haastateltavan työpaikalla työaikana, yksi haastattelu tapahtui vastaajan kotona. Kestoltaan haastattelut olivat puolesta tunnista noin puoleentoista tuntiin. Litteroitavaa materiaalia koko otannasta oli noin seitsemän tuntia, josta litteroituna tuli noin sata sivua tekstiä.

4.7 Haastatteluaineiston analysointi sisällönanalyysillä

Pyrkimyksellä kuvata dokumenttien sisältöä sanallisesti tarkoitetaan sisällönanalyysiä (Tuomi & Sarajarvi 2012, 106). Laadullisen aineiston informaatioarvon lisääminen on analysoinnin tarkoituksena, koska hajanaisesta aineistosta pyritään luomaan mielekästä, selkeää ja yhtenäistä informaatiota. Tutkimuksen aineisto kuvaa tutkittavaa ilmiötä ja analyysin tarkoitus on luoda sanallinen ja selkeä kuvaus tutkittavasta ilmiöstä. Sisällönanalyysillä pyritään järjestämään aineisto tiiviiseen ja selkeään muotoon kadottamatta sen sisältämää informaatiota. (Hämäläinen 1987; Burns & Grove 1997; Strauss & Gorbini 1990, 1998; Tuomi & Sarajarvi 2012, 108.)

Teemahaastattelun aineisto on yleensä runsas. Alasuutarin (2011, 212) mukaan kvalitatiivinen ja kvantitatiivinen analyysi ovat erilaisia keinoja tuottaa laadullisesta aineistosta raakahavainnot yhdistäviä havaintoja. Jos teoreettis-metodologinen viitekehys tematisoi aineiston siten, että voidaan määrittellä useita keskenään rinnasteisia ja vertailukelpoisia havaintoyksiköitä, on käytettävissä kaksi tietyn ehdoin mahdollista etenemistapaa eli kvalitatiivinen ja kvantitatiivinen analyysi. Käytin tutkimuksessani kvalitatiivista analyysiä. Analyysin tarkoituksena on tukea teorialähtöistä tutkimustani sekä sen tutkimustehtävää. Hirsjärven ja Hurmeen (2008, 151) mukaan tutkijan pyrkimyksenä on päätyä onnistuneisiin tulkitoihin erityisesti kvalitatiivisesti suuntautuneissa analyyseissa. Samaa haastattelutekstiä voidaan tulkita monin tavoin ja eri näkökulmista. Onnistuneen tulkinnan avainkriteerit ovat siinä, että myös sellainen lukija, joka omaksuu saman näkökulman kuin tutkija, voi löytää tekstistä samat asiat, jotka tutkijakin löysi, riippumatta siitä, onko hän näkökulmasta samaa mieltä vai ei.

Hirsjärven ja Hurmeen (2008, 136) mukaan tutkijat eroavat toisistaan siinä, miten erillisinä toimintoina he pitävät itse aineiston luokittelua, analyysiä ja tulkintaa. Eskola ja Suoranta (1998) esittävät, että haastatteluaineiston analyysin voi tehdä ainakin kolmella tavalla: 1) puretaan aineisto ja edetään suoraan analyysiin enemmän tai vähemmän tutkijan intuitioon luottaen, 2) aineisto puretaan, koodataan ja edetään siitä analyysiin, 3) purkamis- ja koodaamisvaiheet yhdistetään ja siirrytään analyysiin. Laadullisen aineiston analyysi alkaa usein jo haastattelutilanteessa. Kun tutkija itse tekee haastattelut, hän voi tehdä havaintoja ilmiöistä niiden useuden, toistuvuuden, jakautumisen ja erityistapausten perusteella jo haastattellessaan. Samalla hän voi tyypitellä tai hahmotella malleja syntyneistä havainnoista. Tarkas-

taakseen jonkin kehittelemänsä hypoteesin tai mallin hän voi kerätä lisää aineistoa. Aineistoa analysoidaan yleensä "lähellä" aineistoa ja sen kontekstia. Verrattaessa kvalitatiivisen aineiston analyysia kvantitatiiviseen analyysiin ero onkin juuri siinä, että laadullinen tutkimus säilyttää aineistonsa alkuperäisessä, sanallisessa muodossa.

Tutkija käyttää joko induktiivista tai abduktiivista päättelyä. Induktiivisessa päättelyssä keskeistä on aineistolähtöisyys. Abduktiivisessa päättelyssä tutkijalla on valmiina joitakin teoreettisia johtoideoita, joita hän pyrkii todentamaan aineistonsa avulla. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 136.) Sisällönanalyysi voidaan muodostaa myös teorialähtöisesti eli deduktiivisesti. Tällöin aineiston analyysin luokittelu perustuu aikaisempaan viitekehykseen, joka voi olla teoria tai käsitejärjestelmä. Tällöin analyysia ohjaa joku teema tai käsitekartta. (Miles & Huberman 1994; Sandelowski 1995; Polit & Hungler 1997.) Tuomen ja Sarajärven (2012, 98) mukaan teorialähtöisessä analyysissä päättelyn logiikka yhdistetään usein deduktiiviseen päättelyyn. Tutkimuksen teoreettisessa osassa on hahmotettu valmiiksi esimerkiksi kategoriat, joihin aineisto suhteutetaan, kuten tässäkin tutkimuksessa. Aineisto analysoidaan suhteessa tehtyyn päätökseen.

Laadullisen aineiston analyysi tehdään yleensä induktiivisen päättelyn pohjalta. Siinä edetään esiymmärryksen pohjalta päättelemällä yksittäisistä havainnoista yleiseen, kohti ilmiön kuvaamista, piirteiden luokittelua, tulkintaa, ymmärtämistä ja viimein pyrkimällä kohti uuden teorian hahmottamista. Jos otetaan käyttöön abduktiivisen päättelyn logiikka, analyysi menee kuitenkin pidemmälle kuin pelkästään tutkittavien kohteiden rakenteiden kahtiajaosta pintarakenteisiin ja syvärakenteisiin. (Deetz & Kersten 1983; Frost 1987; Anttila 2006, 385.) Pintailmiöt koostuvat tasosta, jolla ihmiset elävät ja toimivat tietoisesti, jolla asiat ovat luonnollisia, itsestään selviä ja toiminta yleensä on tai se voidaan tehdä rationaalisesti ja ymmärrettävästi. Syvärakenteilla tarkoitetaan sitä tasoa, jolla ei-kyseenalaistetut uskomukset ja arvostelmat ovat ja joiden varassa pintarakenteet lepäävät. (Anttila 2006, 385.)

Teorialähtöisessä sisällönanalyysissä ensimmäinen vaihe on analyysirungon muodostaminen. Analyysirunko voi olla väljäkin. Sen sisälle muodostetaan aineistosta erilaisia luokituksia tai kategorioita noudattaen induktiivisen sisällönanalyysin periaatteita. Tällöin aineistosta voidaan poimia ne asiat, jotka kuuluvat analyysirunkoon, sekä asiat, jotka jäävät analyysirungon ulkopuolelle. Analyysirungon ulkopuolelle jäävistä asioista muodostetaan uusia luokkia induktiivisen sisällönanalyysin periaatteita noudattaen. (Kynäs & Vanhanen 1999; Sarajärvi 2002; Tuomi & Sarajärvi 2012, 113.)

Käytin tutkimuksessani sekä abduktiivista että deduktiivista päättelyä, olinhan lähtenyt teoriasta käsin toteuttamaan omaa tutkimushankettani. Haastattelujen analysointia helpotti se, että olin jo kysymyksiä miettiessäni jakanut kysymykset teemoihin, jolloin pystyin jakamaan

vastaukset kyseisten teemojen alle teorialähtöisen päättelyn avulla. Ennen tähän pisteeseen pääsemistä oli kuitenkin edessä monien kysymyssarjojen uudelleen kirjoittaminen, jotta kysymykset eivät tuottaisi "nolla-tutkimusta". Vastausten analysointi tapahtui lopulta samojen teemojen mukaan kuin teoreettisessa viitekehysessä olen jaotellut uusliberalismin; yksityistäminen, ulkoistaminen, arviointi, mittaaminen, kehittäminen, tuottavuus ja tehokkuus ja niin edelleen. Koodasin kysymykset ja vastaukset väreillä ja aloin etsiä niistä yhteneväisyyksiä ja eroavaisuuksia sekä vertailla vastauksia toisiinsa sekä suhteessa kirjallisuuteen ja käyttämäni teoriaan.

Tutkimuksen edetessä palasin empiirisen tutkimusosuuden jälkeen tärkeänä pitämäni teoriaan. Haastatteluaineistosta nousi myös asioita, joiden mainitsemista pidin tulososuudessa tärkeänä. Anttilan (2006, 184, 309, 491) mukaan laadullisessa tutkimuksessa teoriaa ja taustakirjallisuutta käytetään ensin ideoiden synnyttämiseen ja esiyymmärryksen luomiseen ja vasta myöhemmässä vaiheessa esille kohoavan teorian vahvistamiseen. Laadullisen aineiston tulkintaa ei voidakaan pitää kertasuorituksena, vaan tutkimusaineiston kanssa on keskusteltava jatkuvasti ensihetkestä raportin loppuun saakka. Koska tutkimuksen kokoava teoria syntyy vasta aineistoa käsiteltäessä, tulee syntyvän teorian puolestaan antaa vaikuttaa aineiston tulkintaan. Näin syntyy niin sanottu hermeneuttinen kehä.

Hirsjärven ja Hurmeen (2008, 144) mukaan analyysissa edetään aineistokokonaisuudesta osiin, sen luentaan ja luokitteluun, luokkien yhdistelyyn ja yhteyksien löytämiseen ja sitä kautta synteisiin, josta edetään taas takaisin kokonaisuuteen, tulkintaan ja sitä kautta ilmiön teoreettiseen uudelleen hahmottamiseen. Aineiston analyysia voisikin kuvata spiraaliksi tai kehäksi, joka kuvaa hyvin osuvasti myös tätä tutkimusta sekä sen rakentumista opinnäytetyöksi. Kiviniemen (2007, 70) mukaan laadullista tutkimusta voidaan luonnehtia prosessiksi. Kun laadullisessa tutkimuksessa aineistonkeruun väline on inhimillinen eli tutkija itse, voi aineistoon liittyvien näkökulmien ja tulkintojen katsoa kehittyvän tutkijan tietoisuudessa tutkimusprosessin edetessä vähitellen. Kyseessä on myös tutkimustoiminnan ymmärtäminen eräänlaisena oppimistapahtumana.

Aineiston laadullinen käsittely perustuu loogiseen päättelyyn ja tulkintaan, jossa aineisto aluksi hajotetaan osiin, käsitteellistetään ja kootaan uudestaan loogiseksi kokonaisuudeksi uudella tavalla. Laadullisessa aineistossa tutkimusprosessin jokaisessa vaiheessa suoritetaan analyysia. (Hämäläinen 1987; Strauss & Gorbis 1990, 1998; Tuomi & Sarajärvi 2012, 108.) Abduktiivisen päättelyn avulla olen pyrkinyt tuomaan esille myös pintailmiöitä syvempiä rakenteita ja pyrkinyt näkemään syitä ilmiöiden taustalla. Olen käyttänyt analyysia tehdessäni Tuomen ja Sarajärven (2012, 113) esimerkkejä analyysirungosta.

Hyvinvointipalveluissa ja varhaiskasvatuksessa ilmenevät uusliberalistiset säästötoimenpiteet on kuvattu alla ilmiön ominaisuuksina. Ilmiön, eli uusliberalismin ulottuvuudet kulkevat yleisestä yksityiseen vasemmalla ylhäältä alaspäin. Säästötoimenpiteillä, kuten julkisen sektorin pienentämisellä ja tehokkuusvaateilla on vaikutuksensa työelämän paineisiin ja palveluiden pirstaloitumiseen, joilla taas on vaikutuksensa perheisiin ja sitä kautta lapsiin. Lapset toimivat uusliberalismin sijaiskärsijöinä kahdelta suunnalta, perheitä kohdanneiden paineiden sekä päivähoiton resurssien niukentumisen taholta. Varhaiskasvatuksen työntekijät kohtaavat uusliberalismin ilmentymät työntekällä niin vanhempien vaateiden, lasten lisääntyneiden erityistarpeiden kuin työnantajan säästötoimien kautta.

Uusliberalismin ilmentymät ja sen ulottuvuudet hyvinvointipalveluissa:

Ilmiön ulottuvuudet	Ilmiön ominaisuudet
Uusliberalismi	Julkisen sektorin pienentäminen, ulkoistaminen, yksityistäminen, tuottavuuden ja tehokkuuden maksimointi, uusi julkisjohtaminen, arviointi, mittaaminen, kehittäminen, kilpailukyky, yksilön vastuun korostaminen
→ hyvinvointipalvelut	
→ perheet	palveluiden pirstaleisuus, työelämän paineet, työn ja perheen yhteensovittamisen haasteet, tukien karsimiset, tuloerot, polarisaatio, työttömyys, syrjäytymisen uhka
→ lapset	päivähoitopalvelut, suuret ryhmäkoot, stressi, pitkät hoitopäivät, erityistuen saaminen vaikeaa, aikuiskontaktit vaihtelevia, vanhempien paineet
→ varhaiskasvatuksen työntekijät	erityislasterien lisääntyminen, resurssien niukkuus, suuret ryhmäkoot, sijaisista säästäminen, oman joustavuuden ja vastuun lisääntyminen, kehittämistyön lisääntyminen, arviointi, mittaaminen, tehokkuuspaineet, omasta kilpailukykyisyydestä huolehtiminen, kiire, stressi ja riittämättömyyden tunne

Uusliberalismin ilmentymät varhaiskasvatuksessa:

Uusliberalismin ulottuvuudet	Uusliberalismin ominaisuudet
------------------------------	------------------------------

Tulosluvut:

Laadukas varhaiskasvatus-otsikko
=varhaiskasvatuksen nykytila

Sijaisista säästäminen, suuremmat lapsiryhmät samalla henkilökunnalla, materiaalikustannuksista säästäminen, varhaiserityiskasvatuksesta säästäminen, ulkoistamisella säästäminen, uusi julkisjohtaminen avainasemassa, laatutyö tärkeää

Päiväkodin tädit tulosvastuussa
= haasteet

Käyttö- ja täyttöasteiden mittaaminen, suuremmat lapsiryhmät samalla henkilökunnalla, mittaaminen, arviointi, kehittämisen lisääntyminen, lasten ja perheiden erityistarpeiden lisääntyminen, <- työntekijöiden osaamistarpeiden kasvaminen resurssien vähetessä, tuottavuus- ja tehokkuusajattelu, varhainen puuttuminen

Kehittämistyö
= tulevaisuus

"Kaikesta pitää olla joku paperi!", kehittämistyön kokeminen raskaana, mutta myös antoisana, yhteiskasvatus vastaiskuna ylyksilöllistämiseksi, perhetyö, varhainen puuttuminen, johtaminen, uhat ja mahdollisuudet

Analyysirunkoa tehdessäni huomasin, että monet asiat vaikuttavat toisiinsa. Valitsin ne pääteemat, joihin tutkimusongelmani haki vastauksia. Kaikki tulososion luvut kuvaavat osaltaan uusliberalismin ilmentymiä varhaiskasvatuksessa ja olen jakanut ne käsitellen varhaiskasvatuksen nykytilaa, haasteita sekä tulevaisuutta. Nykytila aiheuttaa paljon haasteita työn tekemiselle ja osaltaan myös uhkia, mutta myös mahdollisuuksia tulevaisuudelle. Kehittämistyöllä on suuri merkitys siinä, mihin suuntaan varhaiskasvatusta suunnataan. Johtamisella on tässä oma tärkeä merkityksensä.

5 Uusliberalismin ilmentymät varhaiskasvatuksessa

Tutkimuksessani selvitin, millaisia ovat uusliberalismin ilmentymät varhaiskasvatuksessa, millaisia ovat työn tehostamisen vaateet päivähoidossa ja miten ne ovat vaikuttaneet työn tekemiseen ja arkeen päiväkodeissa. Haastattelujen tavoitteena oli hakea kokemuspohjaista tietoa uusliberalismin vaikutuksista ja myös sen seurauksista. Tutkimukseni näkökulmana toimii varhaiskasvatuksen työntekijöiden kokema arki. Vaikka uusliberalismi tai New public management eivät termeinä ole työntekijöiden sanastoon kuuluvia, ne ilmentyvät työntekijöiden kokemuksellisella tasolla, vaikka eivät vielä niinkään tiedollisella tasolla. Halusin lähteä sel-

vittämään, miten työntekijät kokevat työnsä nykyisin, mitä muutoksia se on kokenut, millaisia ilmiöitä he ovat löytäneet työstään, mitkä ovat sen haasteet ja tulevaisuuden näkymät.

Ahosen (2012, 306) mukaan 1990-luvulla koulutuksen toimijat jäivät uusliberalistisen talousajattelun panttivangeiksi. Taloustermien vyöryn alta katosivat käytöstä kasvatustalouden omat käsitteet. Oppilaista tuli asiakkaita ja opista tuotteita, kunnan koulutussuunnitelmassa muun muassa rehellisyys oli koulun tuotelistan nimike, joka oli toiminnan tuottavuuden määrittämiseksi myös mitattavissa. Koulutusdokumenteissa alkoi vilistä liiketaloudesta lainattuja termejä, kuten visio (kasvatuspäämäärä), bonus (kiitos) ja opetuspalvelujen tuotantoyksikkö (koulu). Koulutuksen laadun takeena toimi kilpailu (ammattillinen sitoutuneisuus). Opetuksen tarkoituksena oli tuottaa kompetensseja (tietoa ja arvoja). Koulutyön arvon indikaattorina oli taloudellinen panos-tuotos-suhde (hyvä kasvatus).

Samat elementit on nähtävissä myös varhaiskasvatuksessa. Varhaiskasvatuksen toimintayksiköitä (päiväkoteja) on kasvatettu liittämällä useampia päiväkotia yhteen, jolloin toimintayksiköiden esimiehet (päiväkodin johtajat) ovat vähentyneet ja esimiesten työmäärät lisääntyneet alaisten määrän jopa kaksinkertaistuessa. Asiakkaiden (lasten ja perheiden) moniongelmaisuus on lisääntynyt, ja näin ollen työn vaateet laajentuneet. Varhaiskasvattajalla tulee olla kompetenssia hyvin monenlaisten perheiden ja ongelmien kohtaamiseen, yhä kiristyvillä resursseilla.

Missä vaiheessa vanhemmat alkavat kyseenalaistaa päiväkotien säästötoimenpiteet? Eikö pelkona tässä ole se, että hyvätuloiset asiakkaat ostavat palvelunsa mieluummin yksityiseltä sektorilta, jolloin julkinen sektori lopulta kutistuu marginaaliväestön käyttöön, jolloin epätasa-arvo ja eriarvoisuus lisääntyvät? Bardyn ym. (2002, 166) mukaan riskinä on, että pätevä henkilöstö uupuu tai pakenee julkiselta sektorilta. Julkisen (2006, 97) mukaan tilaajatuottajamalliin ladatut toiveet eivät välttämättä toteudu, mikä voidaan jo tähänastisen tiedon nojalla todeta. Seuraavaksi kaivattaisiin tietoa, millaisilla pelisäännöillä ja markkinadesignilla saataisiin tulokseksi enemmän myönteisiä kuin kielteisiä seurauksia.

5.1 Laadukasta varhaiskasvatusta

Varhaiskasvatuksen laatutyö vaikuttaisi olevan nyt pinnalla oleva trendi monessa kunnassa, mikä tuli ilmi monissa haastatteluissa. Kunnilla on omat laatukäsikirjansa laatutyön arviointiin ja kehittämiseen. Laadun määrittäminen on sidoksissa ympäristöön, jossa monet tekijät vaikuttavat varhaiskasvatuksen laatuun, kuten arvot, puitteet, johtaminen, työyhteisön toimivuus, asiakkuudet ja arviointi (Laakso 2008, 4). Kunnan varhaiskasvatussuunnitelma toimii osana toiminnan laadun kehittämistä (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005, 45). Sosiaali- ja terveysministeriön (2002, 2012) mukaan Suomen olisi keskityttävä varhaiskasvatuksen

henkilöstön osaamisen vahvistamiseen, jotta se voisi varmistaa varhaiskasvatuksen jatkuvan laadun. Varhaiskasvatuksen sisällöllistä kehittämistä koko maassa ohjaa valtakunnallinen varhaiskasvatussuunnitelma. Suunnitelma lisää varhaiskasvatuksen laadullista tasa-arvoa kuntien välillä sekä kunnan varhaiskasvatuksen yksiköiden välillä. Valtakunnallisessa varhaiskasvatussuunnitelmassa on kirjattuna varhaiskasvatuksen arvot, tehtävä ja tavoitteet, lapsi- ja oppimiskäsitys, hyvä kasvatusta- ja oppimisympäristö, varhaiskasvatuksen menetelmät ja toimintatavat, varhaiskasvatuksen eri toimintojen merkitys lapsen hyvinvoinnille sekä toiminnan seuranta ja arviointi.

Perustana kunnissa tehtävälle arvioinnille ja kehittämistyölle toimivat varhaiskasvatusta varhaiskasvatuksen linjaukset, varhaiskasvatuksen suunnitelman perusteet sekä niiden pohjalta laaditut kunnalliset linjaukset ja suunnitelmat. Käsitös hyvästä ja tavoiteltavasta varhaiskasvatuksesta kuvataan varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa. Oleellisena osana kuntien ja yksikköjen laadunhallintaa toimivat kunnalliset suunnitelmat, joiden tavoitteena on arvioida ja kehittää toimintaa monipuolisesti ja säännöllisesti. Arviointiin osallistuvat henkilöstön ja hallinnon lisäksi vanhemmat, lapset ja eri yhteistyötahot. Arvioinnin avulla määritetään, miten asetetut tavoitteet on saavutettu, tunnistetaan toiminnan vahvuuksia sekä nostetaan esiin kehittämistarpeita, myös laadunarvioinnin prosessia arvioidaan. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005, 45.)

Kyllä se päivähoidon tärkein tehtävä on ennen kaikkea tällaisen laadukkaan varhaiskasvatuksen tarjoaminen, niin että sillä lapsella olisi mahdollisimman hyvä päivä silloin kun lapsi on päivähoidon piirissä. H2

Suomi sijoittuu kärkipäähän useilla laadun arvioinnin osa-alueilla OECD-maiden varhaiskasvatustasvertailussa. Suomalaisessa varhaiskasvatuksessa pedagogiikka yhdistyy perheille tarjottavaan hyvinvointipalveluun. Varhaiskasvatuksen laatukäsikirja osoittaa, että laadukkaalla varhaiskasvatuksella on positiivisia vaikutuksia lasten hyvinvointiin ja oppimiseen sekä köyhyyden ja sosiaalisen eriarvoisuuden vähentämiseen. Käsikirja tarjoaa työvälineitä päätöksentekijöille varhaiskasvatuksen laadun arvioimiselle ja parantamiselle. Jäsenmaille laadittiin myös kansalliset maaprofiilit käsikirjan ohella. Suomen maaprofiili paneutuu henkilöstön osaamisen, koulutuksen ja työolojen parantamiseen. Työntekijöiden pysyvyys ja alan houkuttelevuus vaikuttavat varhaiskasvatuksen laadun takaamiseen. Riittävän korkea palkkaus, etenemismahdollisuudet ja työn kuormittavuuden vähentäminen auttavat OECD:n mukaan henkilöstön sitouttamisessa. (Spektri 2012.)

Haastatteluissa päivähoiton työntekijät kertoivat päivähoidon tärkeimmistä tehtävistä korostaen nimenomaan laadukasta varhaiskasvatusta, koulutettua ja osaavaa henkilökuntaa sekä vanhempien kanssa toteutettavaa kasvatuskumppanuutta. Perushoitoon perustuvan päivähoiton tarjoamisesta ollaan tultu vahvasti kohti suunnitelmallista ja laadukasta varhaiskasvatus-

ta. Haastateltavat kokivat olevansa tärkeässä roolissa varhaiskasvattajina, aikuisena lapselle, sylissä pitäjinä, kuuntelijoina sekä lapsen huomioivana aikuisena, mutta myös rajan antajina. Nyky maailman vanhempien kovat paineet, kiire ja työn aiheuttama stressi näkyvät haastateltavien mukaan myös lapsissa ja lapset ovat heidän kertomansa mukaan yhä enemmän aikuisen tarpeessa. Haastateltavat viittasivat lapsiin, jotka viettävät nykypäivänä suurimman osan valvellaoloajastaan päivähoitossa, aikuisen tehtävänä nähdään tällöin laadukkaan varhaiskasvatuksen lisäksi mahdollisimman hyvän päivän tarjoamisen päivähoitossa olevalle lapselle.

Lapset on yhä enemmän aikuisen tarpeessa ja niitten pääasialliset aikuiskontaktit on siellä päivähoitossa ja jossei sielläkään aikuista ole, eikä aikaa, niin se on kyllä pelottavaa, että tuntuu välillä, että ne lapset tulee sen 8- 10 tuntia sinne niinku vähä säilytykseen ja päivän tehtävä on saada se jollain lailla menemään se päivä, ettei mitään pahempaa tapahdu. H1

Vaikeutuvien ongelmien kasautumisesta kärsii pienehkö, mutta laajeneva joukko lapsista, eikä voida ohittaa sitä, että neljäsosa tai peräti kolmasosa lapsista ei voi hyvin. Lasten yksin jääminen ja yksinäisyys vaativat vakavaa huomiota. Lasten pahoinvointioireiden laajentuminen ja vaikeutuminen ovat johdonmukaista seurausta monien eri tekijöiden yhteisvaikutuksesta. Lapset ovat keskenään eriarvoisessa asemassa, eivät ainoastaan perheen käytettävissä olevan rahan suhteen vaan myös sen suhteen, missä määrin heidän ulottuvillaan on luotettavia ja heistä kiinnostuneita ihmisiä. Lasten ulottuvilla olevat aikuisresurssit ovat ilmeisesti vähentyneet niin perheissä kuin päivähoito- ja koulumaailmassa, sillä aikuiset ovat lasten lisääntyneiden tarpeiden, liian vähäisen henkilöstön ja tehokkuusvaatimusten uuvuttamia. (Bardy ym. 2002, 164.)

Laadukkuuden toisella puolella näyttäytyy kuitenkin myös varhaiskasvatuksen vaiettu puoli, josta ei mielellään puhuttu. Kiire näkyy myös varhaiskasvattajan arjessa, lisäksi siellä on huoli omasta ja työkaverin jaksamisesta. Jos tiimistä joku on sairaana, eikä taloudellinen tilanne anna myöten soittaa sijaista paikalle, tehdään ylitöitä, jotta saadaan päivä sujumaan. Varhaiskasvattajan kuuluu olla myös joustava, jopa uhrautuva tiimityöntekijänä. Aina ei ole mahdollista lähteä kotiin silloin kun työvuoro päättyisi, muutoin jotain voisi sattua ryhmän ollessa täynnä lapsia ja työkaverin jäädessä yksin. Silloin joustetaan ja jäädään työpaikalle, mutta näistä ei mielellään kerrota ääneen, ettei luoda negatiivista kuvaa päivähoitosta. Henkilökunnan ollessa sairaana työtä tehdään vajaalla henkilöstömitoituksella ja toiminta suunnitellaan uusiksi luopumalla retkistä ynnä muista. Tällöin ideaali laadukkuudesta toteutuu vähän toisenlaisena.

Mä näen, että tärkeintä olis varhaiskasvatuksen antaminen, mutta todellisuudessa ja käytännössä, se on varmaan se lasten nimenomaan säilöminen, niin et-

tä ne vanhemmat on jossain muualla. Mutta ei aina, silloin kun menee hyvin, niin ajattelen, että tää on just sitä laadukasta varhaiskasvatusta, orientaatio-alueet tulee niinku tässä kohtaa ja tulee leikin kautta ja tulee sitä ja tätä ja tota.. Mutta sitten aikuisten pitkät sairauslomat rikkoo sen systeemin, sit se arki näyttäytyykin toisenlaisena...! H3

Useampi haastateltava pyyteli anteeksi kertoessaan vaikeita tilanteita tai kuvaillaessaan negatiivisia asioita työstään. "Kauhea, miten olin negatiivinen, yleensä olen kyllä positiivinen ihminen", "näähän nyt on vaan yhden ihmisen mielipiteitä", "näähän nyt on ihan, tavallaan jo kauhuskenaarioita", "toivottavasti tästä haastattelusta ei nyt tullu kauheen negatiivinen!" "Se ei oo kuule julkaisukelposta mitä mulla ois sanottavana...". Negatiivisista asioista ei mielellään edes kerrottu, tai niitä kaunisteltiin tai vähäteltiin, pyydettiin jälkikäteen jopa poistamaan. Lievätkö syynä sitten päiväkotien sisäiset hiljaiset säännöt olla puhumatta näistä asioista vai varhaiskasvattajan ammatti-identiteetti, johon kuuluu olla iloinen, reipas, lämmin ja välittävä, joka ei turhia kritisoi?

Ammattikasvattajien paha olo tuntuu olevan vaiettu teema yhteiskunnassa. Resurssipula ja hankaliksi koetut lapset ja perheet saavat aikaan kiukkua, vihaa, surua ja huolta varhaiskasvatuksen ammattilaisissa. Väestöliiton uudessa Ammattikasvattajien kielletyt tunteet-julkaisussa selvitetään pienten lasten kanssa työskentelevien kokemuksia. Kirja viittaa kyselytutkimukseen, joka selvittää pimennossa olleita vaikeita ja haasteellisia tunteita. Tutkimus paljasti, että monet kasvatusalan ammattilaiset ovat turhautuneita kiireen, hankaliksi koettujen lasten ja perheiden, resurssipulan sekä työyhteisön haasteiden vuoksi. Oulasmaan mukaan on hämmentävää, miten paljon suomalaisten kasvattajien päivään mahtuu pärjäämistä ja melkoista selviytymistä kiireisissä tilanteissa, ja miten vähän yksittäinen lapsi voi lopulta saada aikuisen huomiota ja aikaa. Päiväkotien työntekijät pyrkivät silti tekemään työnsä ammattimaisesti, Riihonen kertoo. Oulasmaan ja Riihosen mukaan kasvatustyötä on täysin mahdollista toteuttaa laadukkaasti, jos varhaiskasvatusta järjestävillä tahoilla on siihen riittävästi tietoa ja tahtoa. (Oulasmaa & Riihonen 2013.)

Varhaiskasvatuksen ammattilaiset kokevat, että työ tarvitsisi lisää niin arvostusta kuin resurssien uudelleen suuntaamista. Henkilökunnalla on koulutusta, tietoa ja taitoa siitä, kuinka tuetaan pienet ihmiset kohti vaativaa koulutaipaletta, kuinka tuetaan kehittyvää itsetuntoa ja oman itsensä arvostamista. Laadukas varhaiskasvatus ei tarkoita pelkkiä tilastollisia preferenssejä, tai onnistuneita laaturaportteja kehittämishankkeista. Laadukas varhaiskasvatus muistaa perustehtävänsä. Päivähoidon nykytilannetta leimaavat haastateltavien mukaan riittämättömyyden tunteet, kiire, tehokkuuden vaateet ja resurssien riittämättömyys. Oulasmaan ja Riihosen (2013, 6) mukaan sekä varhaiskasvatuksen työntekijät että perheet kokevat,

että kasvatustoiminnan keskiössä on lapsi, joten työhön liittyvien ongelmien osalta hankaluuksista ei puhuta. Vaikeneminen ei kuitenkaan palvele kenenkään etua.

Että kuka tätä duunia enää kohta tekee? Että kuka niinku jaksaa, tällasellä lik-salla pistää ittensä likoon, niinku tässä työssä vaaditaan, jotta sä voit onnistua...? Tää työ on must hirveen vaativaa ja se vaativuus on siinä, että sun pitää olla niinku tavallaan parhaimmillas kohdatessas ne lapset, et sust on jotain annettavaa... Ja sitte jos sitä ylitetään, et jos jatkuvasti sä toimit niinku yli resurssies, oli se syy sitten henkilökuntapula taikka tota... et siis sut imetään ihan kuivaks! Niin, ettet sä enää pysty sanomaan kissa, kun sä lähdet täältä...! Et niinku toinen silmä kattoo itään ja toinen länteen... (naurahtaa). Siinä kun sä jäät miettimään, et MIKSI?! H3

Päivähoito kallistui, kun hallitus nosti päivähoitomaksuja useampaan otteeseen vuosina 1991–93, mutta samanaikaisesti päivähoidon taso heikkeni. Sekä päiväkotien henkilöstö että vanhemmat katsoivat palvelun heikentyneen, kun päiväkoteja lakkautettiin, ryhmäkokoja suurennettiin ja sijaisia jätettiin palkkaamatta. (Salmi, Huttunen & Yli-Pietilä 1996, 97; Julkunen 2001, 196; Siltala 2004, 348). Tämä linja on kuitenkin jatkunut 1990-luvulta saakka. Varhaiskasvatuksen parissa työskentelevät odottavat jo uutta varhaiskasvatustaloutta, joka puuttuisi muun muassa liian suuriin ryhmäkokoihin. Nähtäväksi jää, saavutetaanko tämä laki Kataisen I:n hallituksen aikana. Vaikka tutkimustulokset osoittavat ryhmäkokojen pienentämisen tärkeyden puolesta, syvenevä eurokriisi vaikuttanee uuteen lakiin niin, ettei toivottua tulosta saada aikaiseksi. Tuottavuuteen ja tehokkuuteen pyrkivä prosentteihin tuijottelu tuntuu hoito- ja opetustyössä ristiriitaiselta. Koulun puolelle hallitusohjelma (2011, 32) otti kantaa ryhmäkokojen pienentämiseen, mikä olisi ollut toivottavaa myös varhaiskasvatuksessa.

Varhaisen kasvatuksen ja hoivan palveluiden sekä kotikasvatuksen tuen kokonaisuus pitäisi saada kuntatasolla nykyistä paremmin hallintaan. On aika siirtyä puhumaan varhaisen kasvatuksen ja hoivan laadusta päivähoitopaikan turvaamiskeskustelun sijaan. Vastuussa ovat kunnan ja valtion päättäjät, päivähoidon ammattilaiset mutta myös isät ja äidit sekä työnantajat. Laadun arvioinnissa myös lapsilla on paljon sanottavaa, vanhempien lisäksi. Päivähoitolain kokonaisuudistus on ollut vireillä pitkään, monet kansalaiset ovat ottaneet lapsiasiavaltuutettuun yhteyttä päivähoidon laatuun ja ryhmäkokoihin liittyvissä huolissa. Huomio tuleekin suunnata varhaisen hoivan ja kasvatuksen laatuun, koska huonolaatuisesta hoivasta voi olla lapselle haittaa. Mitä pienempi lapsi, sitä parempi hänen on olla kotona tai kodinomaisessa hoidossa. (Lapsiasiavaltuutetun vuosikirja 2010, 38.)

5.1.1 Ulkoistamisella säästöjä laadun kustannuksella

Varhaiskasvatuksen käyttämien ruoka- ja siisteyspalveluiden ulkoistamisesta en löytänyt virallisia tilastoja. Haastatteluista kävi ilmi, että palveluiden ulkoistaminen on ollut viime aikoina suosittua eri kunnissa. Varhaiskasvatuksen yhteistyökumppaneiden, esimerkiksi erilaisten terapiapalveluihin pääseminen on ollut hidasta ja jonot ovat olleet usein pitkät riippumatta siitä, onko palvelu saatu kunnalta vai ostopalveluna yksityiseltä sektorilta.

Koulutus ja varhaiskasvatus ovat kuntien ydintehtäviä. Niitä kuntia, jotka eivät pysty tästä tehtävästä suoriutumaan, ei tarvita. Lomautukset ja toimintojen jatkuvat leikkaukset ovat konkreettinen esimerkki kyvyttömyydestä. Yhä useammin kuntapäätäjien ratkaisuja palvelujen järjestämiseen ovat ulkoistaminen, kuntayhtymät ja liikelaitokset. Seurauksena on ollut monesti palveluiden laadun laskeminen ja väliportaan tuomat lisäkulut. Ulkoistamisessa on usein kyse lähinnä vastuunpakoilusta. Ulkoistaminen ei sovi koulutukseen lainkaan. (Luukkainen 2011.) Heikentyvä kuntatalous suosii nyt päivähoitoalan yrittäjiä ja esimerkiksi Vantaan kaupungille palveluseteli on halvempi vaihtoehto kuin päiväkotien rakentaminen. Yhden ison päiväkodin rakentaminen maksaa neljä miljoonaa euroa. Päivähoidossa on Suomessa noin 230 000 lasta. Noin 92 % heistä on kunnan päiväkodeissa tai perhepäivähoidossa. Loput lapset ovat yksityisessä hoidossa. (Kuokkanen 2013.)

Haastateltavien vastauksissa ei tullut esille huolta esimerkiksi päivähoitopalvelujen ulkoistamismahdollisuuksista kuntasektorilla. Haastatteluissa juuri ruoka- ja siisteyspalvelut olivat vastaajien mielessä ensisijaisesti palvelujen ulkoistamisesta kysyttäessä. Palvelujen laadun heikkeneminen huoletti vastaajia eniten. Ennen ulkoistamistrendin saapumista Suomeen oli lähes jokaisessa päiväkodissa omat keittiöt sekä keittiöhenkilökunta ja siisteydestä huolehtivat päiväkotien omat siivoojat. Nykyään ruoka tulee päiväkoteihin lähes poikkeuksetta jake-lukeittioista, ja omaa keittiötä käytetään lähinnä lasten aamupalojen ja välipalojen valmistamiseen.

On katsottu, että se on edullisempaa, kun se ruoka tulee keskuskeittiöstä...
Taas kerran se raha ratkaisee. H2

Ruokapalvelut oli ulkoistettu kaikista paitsi yksityisestä päiväkodista (5/6). Yksityisessä päiväkodissa omaa keittiötä ja sen henkilökuntaa arvostettiin korkealle muun muassa kodinomaisuuden vuoksi. Ruuan taso oli heikentynyt kolmen kunnallisen päivähoiton työntekijän mukaan (3/5). Ulkoistamiset nähtiin tehokkuuteen ja tuottavuuteen pyrkimisenä. Näin saadaan kyllä säästöjä aikaiseksi, mutta laatu näyttää olevan toissijainen asia. Haastatteluissa mainittiin myös, että ruoka tuodaan usein haaleana pöytään, eikä siitä pysty erottamaan eri raaka-aineita. Salaattia ja vihanneksia oli myös liian vähän ja ruokatilausten määrää oli vaikea arvioida. Ruokaa oli siksi usein liian vähän, ja se pitää säännöstellä tarkkaan, jotta kaikki lapset saavat syödäkseen.

Et jos miettii ihan oikeesti sitä, että kun mä oon alottanu, meil oli viel oikeeta kalaa, jonka sä tunnistit kalaksi tai salaattista sä pystyit sanomaan, että mistä nää on tehty. Nykyään ei pysty, läheskään aina. Mun mielestä se taso on heikentynyt ihan valtavasti. Sit tietysti jos suhteessa se rahamäärä..., mä ymmärrän, että se rahamäärä, jolla ne pitää tuottaa, nehän on ihan naurettavan pieniä, mut on se (ruoka) aika huttua...! Taloudelliseen tehokkuuteenhan sillä on pyritty! H3

Siivous eli laitoshuolto oli ulkoistettu yhtä lukuun ottamatta kaikista kunnallisista päiväkodeista (4/5). Siivouksen taso oli laskenut huomattavasti useimpien haastateltavien mukaan (4/5). Lapsiryhmissä ei näy myöskään siivoojaa enää, eikä hän avusta lapsiryhmiä, kuten ennen esimerkiksi siirtymätilanteissa oli saattanut olla. Harmiteltiin myös sitä, että siivoojan, eli laitoshuoltajan tehtävät olivat yhä tarkemmin määritellyt, ja jos henkilökunta pyysi laitoshuoltajaa apuun, vastaus on "ei kuulu meille". Päivähoidon henkilöstössä ihmeteltiin, että kenelle ne asiat sitten kuuluvat. Haastateltavien mukaan siivouksen ulkoistamisen jälkeen ovat sellaiset päivähoiton henkilöstön työtehtävät lisääntyneet, jotka liittyvät siisteyden ylläpitoon lapsiryhmissä. Koska myös laitoshuoltajien lukumäärää on vähennetty päiväkodeissa, hoitelevat hoitajat lapset nukkumaan, minkä jälkeen monesti "moppaillaan lattiat ja pyyhittää pöydät". Eritteiden siivoukseen on ilmestyneet "eritepakit", joten päivähoiton henkilöstö huolehtii nykyisin myös oksennukset, pissat ja muut vahingot. Ulkoistamiset ovat näin ollen heikentäneet sekä siivouksen laatua että sen saatavuutta päiväkodeissa. Samalla päiväkodin hoito- ja kasvatushenkilöstön siivouksen ylläpitämiseen liittyvät työtehtävät olivat lisääntyneet.

Ollaanhan me vastuussa niinkun siitäkkin, että mitä vanhemmat näkee, jos näyttää kauheen likaiselta niin moppaillaan... Se on jo tullu niin osaksi tätä työtä...
H5

No sitten siivous on nykyään kanssa, että voi niitä aikoja, kun oli vielä omat laitoshuoltajat meilläkin päiväkodissa ja paikat oli siistejä ja oli tuttu ihminen ja lapsille tuttu. Et tavallaan se ulkoistaminen aina tuntuu siltä, että silloin sitä ei oo niin sen päiväkodin henkilö... Että aina se "ei kuulu meille..."! Vaikka olen sitä mieltä, että rätki pysyy kädessä, mutta sitten jos sitä mennään siihen, että kaikki asiat sitten hoituu (päiväkodin) henkilökunnan voimin, joka sitten kuitenkin on vastuussa lapsista ja varhaiskasvatuksesta, niin kyllä mun mielestä pitäis olla sellasta henkilökuntaa sitten päiväkodissa, joille sitten kuuluu tehdä näitä (siivous) hommia! H6

Kuntien omassa palveluntarjonnassa pitää tapahtua vielä paljon, että se olisi halvempaa tai samanhintaista kuin yksityisen tuottama palvelu. Osa yksityisesti toimivista päiväkodeista on niin sanottuja ostopalvelupäiväkoteja, joista kunta ostaa päivähoitopaikkoja. Osa päiväkodeista taas on kokonaan yksityisiä. Julkusen (2006, 96-97) mukaan markkinoiden luominen on laittanut liikkeelle "kumulatiivisen ja vaikeasti ennustettavan prosessin", joka muuttaa koko systeemiä tavalla, joka ei paljastu vertailemalla toisiinsa esimerkiksi julkista ja yksityistä päiväkotia. Kysymys on myös ohjausjärjestelmästä ja yksityisen palvelutuotannon kehyksestä. Suurin ja tärkein kysymys on siinä, miten institutionaalinen kehys ohjaa palvelujen tuotantoa ja käyttöä eikä siinä, miten tehokkaasti ja laadukkaasti julkinen ja yksityinen yksikkö toimivat.

Haastattelemassani yksityisessä päiväkodissa päivähoitopaikat oli täytetty kunnan ostopalveluna. Heidän näkemyksensä mukaan kokonaan yksityistäminen saattaisi olla jopa toivottavaa. Kunnan koettiin olevan kapula rattaisissa, ja monet asiat hoituisivat helpommin ilman tuota yhtä byrokraattista porrasta. Yksityistäminen koettiin kuitenkin myös asiana, jossa olisi omat haasteensa, jolloin tulevaisuuden työtehtäviin kuuluisi entistä enemmän esimerkiksi markkinointia, koska vastuu hoitopaikkojen täyttämisestä olisi päiväkodilla itsellään.

Puolet haastateltavista (3/6) mainitsi ulkoistamisten yhteydessä myös sijaispalvelut, joiden kautta tilataan sijaisia, mikäli talon käyttö- ja täyttöprosentit antavat myöten. Sijaisia tilattaessa ei kuitenkaan koskaan tiennyt, millaisen sijaisen saa tai onko henkilö koulutettu vai kouluttamaton. Haastateltavat kertoivat sijaisesta olevan joskus enemmän haittaa kuin hyötyä. Kouluttamattoman sijaisen perehdyttämiseen menee kohtuuttoman paljon aikaa, ja se vaikuttaa koko ryhmän toimintaan ja tämä kismitti vastaajia. Sijaispalvelu ottaa kuitenkin mielellään palautetta vastaan, ja heillä on haastateltavien mukaan palautesysteemi, jonne sai kertoa, mikäli sijainen ei ole vastannut tarvetta tai on ollut alalle sopimaton. Tämä kertoo mielestäni huolestuttavaa tietoa siitä, että on ilmeisen tiedossa, että sijaispalvelut välittävät myös alalle kouluttamattomia ja sopimattomia henkilöitä.

5.1.2 Sijaisista säästäminen ja ryhmäkokojen suurentuminen

Sijaisten saatavuus huolestutti haastateltavia sekä kunnallisissa että yksityisissä päiväkodeissa. Yksityisessä päiväkodissa sijaisten saaminen ei ollut kiinni käyttö- ja täyttöasteista vaan ennemminkin siitä, että sijaisia oli vaikea löytää. Myös avustavan henkilökunnan vähentyminen sekä sijaisten kouluttamattomuus aiheutti huolta. Sijaisia ei ole taloudellisista syistä useinkaan mahdollista tilata. Haastatteluissa kaikki (5/5) kunnallisissa päiväkodeissa työskentelevät mainitsivat sijaiskäytännöt jossain määrin puutteellisiksi. Yksityisessä päiväkodissa ilmeni tosin olevan jopa yksi ylimääräinen työntekijä suhteessa lasten lukumäärään. Laadukas varhaiskasvatus on tavoitteena myös yhä suurentuneissa lapsiryhmissä sekä vajaustilanteissa.

Lasten hoito ja kasvatustyö on hyvin työvoimavaltaista. Palkkakustannukset muodostavat päiväkotien menoista suurimman osan. Päivähoidon mittavimmat säästöt on toteutettu kunnissa työvoimakustannuksia leikkaamalla. Ensinnäkin kunnissa on vähennetty voimakkaasti sijaisten käyttöä ja joissakin tapauksissa asetettu jopa kieltoja ottaa sijaisia. Hoitajien mielestä sijaispula vaikuttaa myös hoidon laatuun, ja haitallisimpana seurauksena he pitivät sitä, että niinä aikoina jolloin henkilökunnassa on vajeita, ei ole aikaa huomioida lapsia yksilöllisesti. (Salmi ym. 1996, 80, 89.)

Päiväkodeissa on kasvatettu lapsiryhmien kokoa. Ryhmien koko on yksi niistä päivähoito- ja kasvatustehtävistä, joista aikaisemmin määrättiin päivähoitoasetuksessa. Lasten ryhmittely perustui paitsi lasten ikään myös hoidollisiin ja kasvatuksellisiin näkökohtiin. Kasvatus- ja hoitohenkilöstön määrä oli sidottu ryhmäkokoontaan, ja sekä isojen että pienten lasten ryhmissä piti olla kolme työntekijää. Asetusta muutettiin vuonna 1993 niin, että lapsiryhmien kokoa ei enää säädellä. Ottaen huomioon hoitajien ja lasten lukumäärän suhteen ryhmiä voidaan muodostaa vapaasti. Päiväkodin lasten ja hoitohenkilöstön suhde määritellään nykyisin niin, että yhtä lastenhoitajaa tai lastentarhanopettajaa kohti saa olla seitsemän yli kolmevuotiaasta tai neljä alle kolmevuotiaasta lasta (Asetus lasten päivähoitosta 1992/806, 6 §). Yli kolmivuotiaiden ryhmäkoot ovat kasvaneet yhdellä aikaisempaan verrattuna, jos ryhmä muodostetaan niin, että siinä on kolme hoitajaa. Koulutustasovaatimuksia on myös madallettu niin, että joka kolmannella hoitohenkilöstöön kuuluvalla on oltava lastentarhanopettajan tutkinto tai vastaava. Aikaisemmin isojen ryhmissä se vaadittiin kahdelta työntekijältä. (Salmi ym. 1996, 77.)

Haastateltavista yli puolet (4/6) kertoi vaatimuksen ryhmäkokojen suurentumiselle tulleen yhä selvemmäksi viime vuosien aikana. Lapsia on paljon jonossa ja yhä useampi lapsi on nykyisin varhaiskasvatuksen piirissä. Haastateltavat kuvasivat erilaisia tilanteita, jossa päiväkotiryhmät täytetään jo toimintakauden alussa täyteen. Haastateltavat kokivat sen ongelmalliseksi lapsen yksilöllisen tukemisen näkökulmasta. Mikäli jollain lapsella huomataan erityisen tuen tarpeita, on asialle enää vaikea tehdä mitään, koska ryhmä on jo täysi. Lapsen erityisen tuen tarpeisiin vastataan esimerkiksi resurssikertoimilla, jolloin lapsi on esim. kahden lapsen tai kolmen lapsen paikalla, mikä pienentäisi ryhmän lapsilukumäärää.

Nyt on kiepsahdettu siihen suuntaan, että ne ryhmät on heti elokuun alusta täpötäysiä ja sitten kun siihen tulee tukikertoimien määrittelyjä ja niin pois päin sen jälkeen, niin sillä ei olekaan enää mitään konkreettista merkitystä sen lapsen arjen kannalta, kun se ryhmä ei enää pienenekään siitä, että sillä lapsella on erityisen tuen tarvetta... H2

Mäkelä (2010, 7-9) on huolestunut ryhmäkokojen suurentumisista ja sen vaikutuksista lapsiin, sillä ryhmäkoon kasvaessa aistimukset lisääntyvät. Lasten informaation käsittelytaito kehittyy hitaasti läpi lapsuuden ja nuoruuden. Mikäli ärsykeitä on paljon enemmän kuin lapsi pystyy ottamaan vastaan, hänen aivonsa siirtyy katastrofivalmiuteen, jolloin reagointi herkistyy. Määtän ja Rantalan (2010, 113) mukaan päivähoitossa on tunnistettu samoja lasten hyvinvointia uhkaavia laajemman ekokulttuurisen ympäristön alueita kuin koulussa. Huolta aiheuttavat henkilökunnan vaihtuvuus, epäpätevyys sekä kiireinen työtahti. Levottomuus lisääntyy jo siitäkin syystä, ettei opettajilla ole aikaa kohdata lapsia yksilöllisesti. Esimerkiksi Lastentarhanopettajaliitto (2010) on ilmaissut huolensa liian suurista lapsiryhmistä. Liiton mukaan pienen lapsen hyvinvoinnin ja kasvun kulmakiviä ovat kiinteä lapsiryhmä, pysyvät ihmissuhteet, riittävän suuret tilat, virikkeellisyys sekä lapsen oman päivärytmin sujuvuus.

Monet haastateltavat (4/6) mainitsivat nimenomaan subjektiivisen päivähoito-oikeuden myötä päiväkoteihin ilmaantuneet "v-päiväläiset eli vapaapäiväläiset". Lapsella on subjektiivinen oikeus päivähoitopaikkaan, mutta päivähoitosta voi viettää myös vapaapäivää. Kun ryhmässä on useampi lapsi, jolla on säännöllinen vapaapäivä viikossa, vähintään neljä vapaapäivää kuu-kaudessa, on ryhmään mahdollista ottaa lisää lapsia näille vapaapäiville. Tämä lisää ryhmien kokonaislapsilukumäärää sekä samalla lisää henkilökunnan kontakteja uusiin lapsiin sekä vanhempiin.

Sittenhän on se, että ryhmän lapsiluku on kasvanut, meillähän on nyt 23 (lasta). Se-hän on 20:stä kasvanut, että kun tääkin talo on alottanu, siellä on naulakotkin 20:lle lapselle tuolla... että siellä on täytyy ny sitten kolme, neljä paikkaa sitten lisää lait-taa, että lapsiluku on silleen kasvanu... Ja sitä kautta on kasvanu, että väliaikaisesti saa olla... että tota 21:teen se nousi, ja sitten että väliaikaisesti saa olla 22, no väliai-kaisesti saa olla 23... niinkun meilläkin ja sitten otetaan huomioon näitä v-päiväläisiä, että ne lasketaan tosi tarkkaan. H5

5.1.3 Uusi julkisjohtaminen varhaiskasvatuksessa

Varhaiskasvatuksen alueellistaminen ja toimintayksiköiden yhdistäminen on yksi kuntien sääs-tötoimenpiteistä. Toimintayksiköitä yhdistetään, esimiehiä vähennetään ja vastuualueita suu-rennetaan jopa niin, että hallinnollinen johtajuus on yhdellä esimiehellä kunnassa. On alettu säästää uuden julkisjohtamisen mukaisesti myös hallinnosta ja esimiestyöstä. Päiväkodin joh-tajan päätehtäväksi näyttää Siltalan (2004, 349) mukaan muodostuneen täyttöasteen maksi-mointi buukkaamalla lapsia jopa kolmanneksen yli tavoitellun käyttöasteen vajaiden kuukau-sien sekä sairauspoissaolojen ja matkojen varalta.

Se johtajien kuormitus on ihan selkeesti lisääntynyt... H2

Haastatteluissa päiväkodin johtajaa kohtaan oltiin hyvin solidaarisia ja ymmärtäväisiä. Suuri osa koki johtajan olevan "puun ja kuoren" välissä, eikä hänen tilannettaan juuri kadepdittu. Ylemmältä taholta tulee omat vaateensa ja toisaalta tulisi pitää henkilökunnan puolia. Johtaja nähtiin useimmiten kiireisenä (3/6). Lähes kaikki (5/6) haastateltavat mainitsivat johtajalla olevan entistä enemmän työsarkaa; hallinnolliset paperityöt vievät yhä enemmän hänen aikaansa. Kokouksia ja erilaisia johtoryhmiä koettiin olevan paljon, jolloin esimies on yhä harvemmin työpaikalla tavattavissa (3/6). Johtajan paikalla olemisen harventumiseen liittyy se, että johtaja hoitaa entisen yhden päiväkodin sijasta useimmiten kaksi yksikköä, jolloin alaiset ovat lisääntyneet huomattavasti (4/6).

Yhtenä tutkimustuloksena voitaisiin nostaa esiin myös se, kuinka vaikeaa tutkimukseeni oli saada osallistujia. Useidenkaan yhteydenottojen jälkeen en saanut pääkaupunkiseudun suurimmista kaupungeista mitään vastausta, Vantaata lukuun ottamatta. Tämä kertoo mielestäni osaltaan päivähoiton nykytilasta sekä siitä, että varhaiskasvatusyksiköiden esimiehet eivät halunneet ottaa osaa tutkimukseen, joka tulee oman kaupunkiorganisaation ulkopuolelta. Päivähoidon henkilökunta kamppailee pienenevillä resursseilla työtehtävissään, eikä millään ylimääräisellä rasittaminen tuntunut johtajista kohtuulliselta.

Henkilöstöjohtamiseen olisi varattava enemmän aikaa, kun entisen yhden päiväkodin sijaan on johdettavana kaksi päiväkotia. Uuden julkisjohtamisen myötä myös esimiestyöstä tunnutaan säästettävän. Esimiehen tulee kyetä luomaan sellaiset olosuhteet työpaikoille, että alaiset osaavat hoitaa monenlaiset tilanteet keskenään ja suunnitella esimerkiksi vajaustilanteiden työvuorot ja lapsiryhmien toiminnot ja niiden muutokset itsenäisesti. Alaistaidot ja jaettu johtajuus tuntuvat olevan hyvin sisäistettyjä päivähoiton työtavoissa.

Omassa yksikössäni on johtajuus muuttunut ainakin niin, että tehdään yhä isompia yksiköitä ja yhdellä johtajalla on enemmän työsarkaa. Omassa yksikössäni ennen oli yks päiväkoti ja nykyään kuuluu kaksi päiväkotia, mikä tarkoittaa ihan jo sitä, että esimies on fyysisesti vähemmän paikalla, koska se jakaa kahden yksikön välillä, tietenkin alaisten määrä on tuplaantunut ja kyllä esimiehen kiire on lisääntynyt. Vielä ennen esimieskin ehti olemaan vaikka ryhmässä paikkaamassa, jos puuttui henkilökuntaa. Nykyään on kiireisempi ja hänelläkin on aika paljon nimenomaan sitä dokumentointia ja kirjallista selvitystä ja sellaista ihan toimistotyötä. Kyllähän ne (johtajuuden muutokset) näkyy omassa työssäkin niin, että kun esimies ei ole paikalla, niin sittenhän se on ryhmien henkilökunta, joka niitä tekee niitä asioita, mitä normaalisti tekis paikalla oleva esimies. Elikä jos henkilökuntaa puuttuu, niin mietitään niitä siirtoja, kuka tekee mitään, vastataan puhelimeen ja selvitetään asioita, et kyllä ne sitten kuor-

mittaa sitä ryhmän henkilökuntaa ja taas vähentää sitä ryhmän henkilökunnan aikaa perustehtävään. H1

Uuden julkisjohtamisen mukaan myös päiväkotien strategiat on tehty yhteistyössä päiväkodin henkilöstön kanssa, jolloin visiot ja missiot sekä perustehtävät ovat tuttuja työntekijöille. Johtamiselle on annettu arvo, jota varten johtajan on tärkeää osallistua erilaisiin kokouksiin suunnittelemaan, arvioimaan ja kehittämään päiväkotien toimintaa. Nämä taas jalkautetaan päiväkotien henkilöstölle. Yhteisen tavoitteen ymmärtäminen on tärkeää ja sen eteen tehdään töitä. Samalla henkilöstöltä odotetaan sitoutumista omaan tehtävään ja myös päiväkodin strategiaan tehtäviin. Haastattelujen mukaan perustehtävä tuntui olevan selkeänä henkilökunnalla, tai ainakin se, mitä sen on sanottu olevan. Haastatteluissa (2/6) viitattiin nimittäin myös kauniisiin sanoihin, jotka poikkeavat melkoisesti todellisuudesta, mutta kuulostavat kirjattuina hyvältä.

Haastatteluissa kävi ilmi johtajan työn muuttuminen: ennen johtaja saattoi olla työssä myös lapsiryhmässä lastentarhanopettajana tai johtaja saattoi tulla auttamaan vajaustilanteissa lapsiryhmään. Nyt johtajalla on omat tehtävänsä, joihin ei kuulu pelkkä professiosta käsin johtaminen vaan myös oman työn arvostaminen ja siksi johtamistyölle ajan antaminen sekä sen pyhittäminen. Haastattelemassani yksityisessä päiväkodissa johtaja toimi myös esikouluopettajana. Muissa päiväkodeissa oli johtaja, jonka toimintayksikköä oli viime vuosina laajennettu, ja näin ollen johtaja oli noin joka toinen päivä tai harvemmin tavattavissa päiväkodista (5/6).

Pedagogista johtamista, työntekijän kuuntelemista ja hänelle ajan antamista arvostettiin suuresti haastattelemieni työntekijöiden puheissa. Johtajan suhtautumisella erilaisiin tilanteisiin tuntui olevan suuri merkitys haastateltavien kertomisiin. Johtajan omat arvot ja asioiden priorisointi tuntui haastateltavien mielestä vaikuttavan paljonkin johtamiseen päiväkodissa. Se, onko tärkeintä katsoa prosentteja vai johtaa pedagogisesti kestävillä arvoilla, kuului vahvasti haastateltavien vastauksista. Pedagogiselle johtajuudelle olisi enemmänkin tarvetta, kuin mitä siihen on aikaa, todettiin kahdessa (2/6) haastattelussa. Haastatteluissa korostettiin myös sitä, että numeroiden ja prosenttien tarkkailu tuntuu vievän turhan suuren osan johtajien päivästä. Pedagogiselle johtajuudelle ja pedagogiselle keskustelulle kaivattiin enemmän aikaa. Niissä päiväkodeissa, joissa johtaja oli juuri vaihtunut, koettiin, että pedagoginen keskustelu vie paljon aikaa sekä henkilöstöltä että johtajalta, ja se koettiin myös erittäin tärkeänä (2/6).

Täällä toteutettiin joitakin vuosia sitten tämmönen hallinnollinen muutos, jossa niinku tuli tälläisiä aluejohtajia. Ja silloin sitä markkinoitiin meille työntekijöille sillä tavalla, että nytkun tulee tää väliporras tänne näin, niin teidän omilla

johtajilla pitäis olla enemmän aikaa tämmöseen pedagogiseen johtajuuteen ja työntekijöiden tukemiseen ja niin poispäin,... ja kyllä mun kokemus on aivan päinvastoin, niistä johtajista tuli entistä enemmän kiireisiä ja entistä enemmän niitten johtajien liikkumavara kapeni, silleen, et miten he oikeesti pystyy oleen sen oman yksikkönsä tukena... Et siinä suhteessa niinku mentiin vähän, mun mielestäni hullumpaan suuntaan. H2

Haastatteluissa kuului myös huoli johtajien koulutuksesta (2/6). Koulutusta arvostetaan ja peräänkuulutetaan, koska todettiin "meillä olevan monenlaisella koulutuksella olevia johtajia", H3. Johtajien koulutukseen on kuitenkin kiinnitetty viime vuosina aiempaa enemmän huomiota. Myös varhaiskasvatuksen johtamisessa olisi tärkeää kiinnittää huomiota henkilöstövoimavarojen johtamiseen, osaamisen johtamiseen sekä näillä keinoin lisätä työhyvinvointia. Johtajuuden ja johtamisen kysymykset ovat olleet hyvinvointipalvelujen kehittämisessä runsaasti esillä ja ne on nähty yhdeksi keskeisimmistä hyvinvointialan kehittämisaalueista. Palvelujen tuottamisen ja organisoinnin muutokset ovat nostaneet esille uusia osaamishaasteita ja -tarpeita niin palveluorganisaatioiden strategiselle johtamiselle kuin palveluyksiköiden henkilöstö- ja lähijohtamisellekin. Sosiaalialan työn ja ammatin eettisyys luo lisäksi johtamiseen oman sisältönsä. Varhaiskasvatuksen johtamisessa on kyse usein samoista johtamisfunktioista kuin sosiaalialan ammattityön johtamisessakin.

Johtajuushan on kans ihan pelkästään kiinni siitä, että minkälaisen johtajan sä satut saamaan näissä arpajaisissa, että miten se näkee sen työnsä jakautumisen. H3

Tulevaisuudessa kehittämishaasteita riittää kuntauudistuksen myötä niin kuntasektorilla kuin hyvinvointipolitiikan näkökulmasta laajemminkin tarkasteltuna. Kuntauudistuksen toteutuessa haasteita tullaan kohtaamaan niin palvelun riittävyden kuin laadukkuudenkin takaamisessa. Hyvinvointivaltion mureneminen näkyy ensimmäisenä sosiaalipalveluissa ja niiden laadun tai saatavuuden huononemisessa. Mikäli halutaan saada resurssit laadukkaaseen käyttöön ilman niiden määrällistä lisäämistä, johtajuuden kehittäminen on avainasemassa. Uuden julkisen johtamisen mallin mukaisesti tehokkuus, taloudellisuus ja vaikuttavuus ovat julkisen hallinnon ja talouden periaatteita (Lähdesmäki 2003, 232).

Keski- ja lähijohdon esimiehillä on keskeinen merkitys henkilöstöjohtamisessa sekä palvelujen sisällön ja laadun arvioinnissa ja kehittämisessä. Sosiaalipalvelu- ja terveydenhuollon uudistaminen vaatii hyvää henkilöstöjohtamista, jossa tuetaan työn hallittavuutta ja tarkoituksenmukaista kohdentumista, vahvistetaan henkilöstön osaamista ja työssä oppimisen mahdollisuuksia sekä parannetaan työolosuhteita. Nämä ovat ratkaisevia tekijöitä henkilöstön hyvinvoinnin ja työssä pysymisen varmistamisessa. (Risikko 2009,19.)

Varhaiskasvatuksen johtajuus lähtee perustehtävästä, jonka on toiminnalleen määritellyt johtaja yhdessä tiiminsä kanssa. Johtajuudella kehitetään parempaa perustehtävän mukaista toimintaa yhteisissä prosesseissa. On oleellista ymmärtää johtajuuden ja johtamisen ero näissä diskursseissa. Johtajuus on sateenvarjokäsite kaikelle perustehtävän kehittämiseen ja tuottamiseen tähtäävälle toiminnalle. Johtaminen taas on konkreettista toimintaa tämän päämäärän hyväksi. Johtajuusdiskurssi kuvastaa uudenlaista johtajuuskäsitystä, jossa perustehtävän kehittäminen ei näydy pelkästään johtajan asemaan liittyvänä vastuuna ja asiantuntijuu-tena, vaan edellyttää jaettua vastuuta ja tietoisuutta koko organisaation tasolla. (Hujala, Fonsén & Heikka 2008, 4.)

Varhaiskasvatuksen johtamisen keskeisenä teemana on yhteisen ymmärryksen rakentaminen kaikkien varhaiskasvatuksen toimijoiden kesken. Puheen merkitys esiintyy oleellisena ymmärryksen rakentajana, koska puheella ilmennetään ympäröivää todellisuutta, mutta myös muokataan tulevaisuutta puheen kaltaiseksi. Muutosprosessi varhaiskasvatuksen sisällöllistä täsmeytymistä alkoi varhaiskasvatuksen siirrosta opetustoimeen vuonna 2013. Yhteinen substanssi opetustoimessa onkin nostanut pedagogisen kehittämisen keskeiseksi teemaksi ja sen priimusoottoriksi johtajuuden. (Hujala ym. 2008, 4.) Varhaiskasvatuksen siirtäminen sosiaali- ja terveysministeriöltä opetus- ja kulttuuriministeriöön tarkoittaa, että tarvitaan paljon resursseja, ja se tulee vaikuttamaan myös työn painopisteisiin. Kaiken kehittämistyön ohessa päivähoito kamppailee nyt palveluntuottamisessa kiristyvillä resursseilla. Johtamisen suurimpana haasteena tulevaisuudessa on löytää tasapaino erilaisen kehittämisen ja lapsen kasvatustehtävän eli perustehtävän välille. Henkilökunnan sitoutuminen ja sitouttaminen perustehtävään olisi tärkeä muistaa myös esimiestasolla, jotta lapsi ei hukkuisi kaiken muun työn alle. Uusi julkisjohtaminen vaikuttaa myös osaltaan päivähoiton nykytilaan sekä siihen, mitä asioita päiväkodeissa priorisoidaan ja arvostetaan. Uusi julkisjohtaminen on vaikuttanut myös työntekijöiden vastuun lisääntymiseen, sekä siihen, mitä asioita kehittämistyössä priorisoidaan.

Laadukas varhaiskasvatus tarvitseekin laadukasta johtajuutta. Kasvatusyhteisön johtajuudessa pedagoginen johtajuus toimii johtajuuden keskeisenä sisältönä. Merkittäväksi tekijäksi laadun taustalla on osoittautunut johtajuuden jakaminen varhaiskasvatushenkilöstölle myös työhyvinvoinnin näkökulmasta. Näyttääkin siltä, että työhyvinvointi kulminoituu pitkälti johtajuuden toteutumiseen, mikä nostaa entisestään johtajuuden merkitystä varhaiskasvatuksen työyhteisöissä. Varhaiskasvatuksen laadulla, johtajuudella ja työhyvinvoinnilla on siis yhteys. Henkilöstö, joka kokee työnsä mielekkääksi ja merkitykselliseksi sekä laadukkaasti toteutuksi myös viihtyy työssään. Työhyvinvointi ja työssä viihtyminen puolestaan kannustavat henkilöstöä ja luovat varhaiskasvatuksen laadukkuudelle oleellisen tärkeän ja hyvän ilmapiirin. (Hujala & Fonsén 2009, 3, 16; ks. myös Manka 2010.)

5.2 Päiväkodin tädit tulostavasti

Päivähoito oli saatu 1980-luvun lopulla vihdoin saatu sellaiseen kuntoon Suomessa, että kaikille tarvitsijoille riitti paikkoja. Huomiota alettiin kiinnittää myös varhaiskasvatuksen laatuun. 1990-luvun säästöjen takia laatu keskustelu jäi taka-alalle, sillä päiväkodit palasivat lasten säilömoiksi. Henkilökunta joutui keskittymään biomassan siirtelyyn sisään ja ulos sekä mekaaniseen syöttämiseen, vaikka oli erikoistunut lasten kehityspsykologisiin tarpeisiin. Päivähoidon lainmukaisuutta todistelllessaan päättäjät vetosivat tilastoihin ja tyytyväisyystutkimuksiin. Tällainen asenne syyllisti hoitajien mielestä sekä hoitajia että huolestuneita vanhempia. Samaan aikaan sosiaaliviraston johtajat puhuivat abstraktioista kun 28 lapsesta yksin vastaava hoitaja pelkäsi hoidokkiensa ja oman jaksamisensa puolesta. Johtajalla ei ole leikkimistä numeroiden kanssa, vaikka työntekijät väsyvät ja lapset oireilevat, sillä ellei 95 prosentin käytöstä saavutettaisi, määrärahat pienenevät ja sitä myötä myös henkilöstö. Sitä lisäystä ei lasketa mihinkään, että kahdelle lapselle jaettu kuukausipaikka merkitsee hoitajille kaksinkertaista kontaktimäärää vanhempiin. (Siltala 2004, 347-349.)

Et miten työntekijät jaksaa sitä, kuitenkin tällaisella alalla suurin osa ihmisistä haluaa tehdä työnsä niin hyvin kun osaa... Sitkun siitä viedään mahdollisuus... Et sä niinkun osaisit tehdä, mutta se ei oo enää mahdollista, kun ryhmät on ylisuuria, sitä kautta muodostuu sit semmonen kiire. H2

Salmen ym. (1996, 78) mukaan päiväkodin hoitohenkilöstön ja lasten suhdeluvut ovat siinä mielessä harhaanjohtavia, että kaikki kolme hoitajaa eivät ole paikalla samaan aikaan hoitamassa 12 pientä tai 21 isoa lasta. Hoitajista yksi tulee aamuvuoroon, yksi keskipäivän ajaksi ja yksi iltavuoroon, joten hoitopäivän alku- ja loppuajasta ryhmässä on tavallisestikin paikalla vain yksi aikuinen. Jos sitten joku hoitajista on sairaana tai vapaalla, aika jolloin yksi hoitaja vastaa koko ryhmästä pidentyy.

No kiire näkyy ihan ensimmäisenä, se ei tunnu mukavalta! Lasten kanssa pitä olla aikaa ja aikaa kuunnella mitä lapsella on asiaa. H6

Lapsiasiavaltuutettu (2010) vaatii teeseissään kunnille suosituksia ryhmäkoosta sekä seurantaan ryhmäkokojen kehitykseen. Alle 3-vuotiaille ryhmän koko olisi enintään 12 ja yli 3-vuotiaille enintään 21 lasta. Alle 1,5-vuotiaiden hoidossa tarvitaan yksi aikuinen kahta lasta kohden. Lapsen hyvinvoinnin näkökulmasta hoitopäivän pituus on hyvin tärkeä, joten työelämässä tulisi suosia pienten lasten vanhempien osa-aikatyötä ja korottaa hoitorahaa, jotta mahdollistettaisiin lapsi- ja perheystävälliset järjestelyt käytännössä. Lapsella on oikeus tulla nähdyksi, kuulluksi ja ymmärretyksi myös päivähoidossa. Iän ja kehitystason mukaan pienenkin lapsen

mielipide tulee ottaa huomioon. Lapsen äänen kuulumista tukee vanhempien ja päivähoidon kasvatuskumppanuus.

5.2.1 Prosenttien hoitajat

Tätä mielestäni osuvaa ja hyvin kuvaavaa otsikkoa on käyttänyt aiemmin Kantola (2003) kuvaessaan käyttö- ja täyttöasteen keskinäistä suhdetta Rovaniemen päivähoiton koulutustyöryhmän haastattelussa. Otsikosta ilmenee päivähoiton työntekijöiden perustehtävää argumentoiva kuvaus, joka sopii teemallisesti tähän työhön mitä parhaiten.

Kyllähän se mietityttää, että kuinka paljon sieltä voidaan sitä henkilöstöä ja resursseja ja rahaa ottaa pois...? H1

Päiväkotien toimintaa on alettu enenevässä määrin tarkastella erilaisten tunnuslukujen avulla. Kiinnostus selvittää, mitä annetuilla resursseilla päivähoidossa saadaan aikaiseksi näyttää lisääntyneen kuntien taloudellisen tilanteen tiukentuessa. Päiväkotien tehokkuutta arvioidaan käyttö- ja täyttöprosenttien avulla. Täyttöprosentti kertoo, kuinka suuri osa tarjolla olevista hoitopaikoista on täytetty päiväkodissa. Täyttöprosentin ollessa sata, se merkitsee, että jokaiselle paikalle on nimetty lapsi, eikä yhtään hoitopaikkaa ole käyttämättä. Käyttöprosentti antaa kuitenkin tarkemman kuvan kuin täyttöprosentti, koska se kuvaa sitä, kuinka suuri osa lapsista on tietynä päivänä ollut päiväkodissa läsnä eli käyttänyt oikeuttaan päivähoitopaikkaan. Lasten läsnäolojen määrä vaihtelee jopa päivittäin. Käyttöprosentti sata kertoo, että tarkasteltuna aikana kaikki lapset ovat olleet paikalla. Käytännössä näin ei tapahdu jatkuvien sairastamisten, matkojen ja perheiden lomien takia. (Salmi ym. 1996, 74.)

No tehokkuutta ja tuottavuuttahan mitataan noilla käyttö- ja täyttöprosentteilla! Ja niihin kun tuijotetaan, niin se voi kans olla yks ihan hirvee harha! Mun mielestä päivähoiton tehokkuutta tosissaan mitataan sillä, että kuinka paljon lapsia me saadaan hoidettua mahdollisimman vähällä henkilökunnalla! H3

Hoito- ja kasvatushenkilöstö arvostelee käyttöprosenttien laskemista, koska se ei anna heidän mielestään oikeaa kuvaa päivän tilanteesta, sillä se huomioi vain läsnä olevien lasten määrän suhteessa päiväkodin paikkojen lukumäärään. Jos lasten hoitopäivät vaihtelevat suuresti, käyttöprosenttia on käytetty perusteluna suurentaa ryhmäkokoja. Käyttöprosenttitavoitteen asettaminen lähelle sataa merkitsee käytännössä sitä, että ryhmiin on otettava ylimääräisiä lapsia ja välillä työskenneltävä vähemmällä henkilökunnalla. (Salmi ym. 1996, 75-77.)

Täyttöprosentit pitää olla aina se, onko se se 105 % mikä on asetettu tavoitteeksi..., täyttöprosentti pitää aina olla kohdallaan! Ja niitä seurataan hirveen

tarkkaan, sitten siitä seuraa se yhtälö, että ryhmät tulee täytettyä liian täyteen. Meilläkin on monta erityisen tuen tarpeessa olevaa lasta, että meidän ryhmä on 113 %:sti täytettynä tällä hetkellä. Kyllä sitä sit kasvattajana miettii, että kenen etua se palvelee? Et onko se sen lapsen etu, joka tarttis yksilöllistä hoivaa ja kasvatusta... vai palveleeko se sit oikeesti sitä taloudellista näkökulmaa pelkästään...? H2

Talous on siis alkanut näkymään entistä enemmän päiväkotien arjessa. Lasten läsnäoloja ja henkilökunnan lukumäärää suhteessa lasten lukumääriin lasketaan päivittäin päiväkotien käyttö- ja täyttöasteilla, mikä oli tuttua jokaiselle kunnallisen päiväkodin työntekijälle (5/6). Yksityisessä päiväkodissakin lakisääteisiä lukumääriä noudatettiin, mutta niitä ei laskettu päivittäin, eivätkä luvut vaikuttaneet sijaisten saatavuuteen kuten julkisella sektorilla. Kaikkia haastateltavia huolestutti myös ryhmäkokojen suurentuminen ja niin sanotuille väliaikaisille paikoille lasten ottaminen. Käyttö- ja täyttöasteista puhuttaessa haastateltavat halusivat kertoa, että henkilöstömitoituksissa ei juuri ole väljyyttä ja jos on, niin toimintayksiköiden sisällä siirretään henkilökuntaa toisiin taloihin tai osoitetaan henkilökunnan lomat ajalle, jolloin lapsia on oletettavasti vähemmän. Joskus kuitenkin vajaalla oleva tiimi sai olla pitkäänkin ilman sijaista, koska toimintayksikön prosentit näyttivät olevan kunnossa. Tämä aiheutti suurta mielipahaa.

Ja tosiaan on nää käyttö- ja täyttöasteet, mistä on aina puhuttu nykyään päivähoitossa... että jos päiväkodin täyttöaste on hyvä, ja kuitenkin minun tiimistä puuttuu ihmisiä, niin ei se minua auta siinä hetkessä, että jollain toisella osastolla on enemmän henkilökuntaa...! Että se tavallaan se apu pitäis olla konkreettista siinä hetkessä ja siinä tilanteessa milloin sinä, tai se sinun osasto niinku haluis sitä! Että tosiaan jos joku puuttuu sairauden tai jonku muun poissaolon taikka koulutuksen takia, niin ei saa niinkun sijaista sitten siihen, että sitten tehdään vajaalla... Että kun kuitenkin päiväkodin käyttöaste on kunnossa. H6

Uusliberalismi näyttäytyy varhaiskasvatuksen kentällä vahvana tuottavuuteen ja tehokkuuteen pyrkimisenä mahdollisimman vähin resurssein. Päiväkotien käyttö- ja täyttöasteita mitataan ja sijaisia palkataan maltillisesti. Silti julkinen keskustelu siitä, mistä kaikki säästäminen johtuu, sekä mihin se johtaa, tuntuu olevan pannassa. Onko niin, että hyvinvointivaltiota ajetaan hiljaa alas, eikä vastaväitteille ole tilaa? Niemen (2007, 175) mukaan työelämän tehostaminen koskee myös päivähoitoa, koska henkilökunta joutuu aiempaa vähemmällä voimavaroilla hoitamaan entistä isompia ja tarpeiltaan vaativampia lapsiryhmiä. Myös päivähoitossa esiintyvä pätkätöyläisyys aiheuttaa haasteita. Hiilamon (2005, 75) mukaan julkinen valta on tarjonnut periaatteessa kyllä laajemman valinnanvapauden lastenhoidossa kuin missään muualla sosiaalipolitiikassa, mutta käytännössä tilanne on toinen. Lasten subjektiivinen päivähoito-

oikeus on maksatettu vanhemmilla kohonneina päivähoitomaksuina sekä heikentyneenä laatu-
na.

Siltalan tutkimuksessa helsinkiläinen lastentarhanopettaja totesi ristiriidan pääoman tuottavuusvertailun ja julkisen sektorin hoiva- ja opetustyöltä vaaditun laadullisen tuloksen välillä: ”jos lapsilla on rokkoepidemia, mutta opettajat ovat terveinä, käyttöprosentit laskevat. Kaupungin mielestä se on huono juttu. Tehokkuus kärsii. Väljät päivät ovat ihania, on enemmän aikaa kuunnella lasta.” Helsingin kaupunki vaatii kuitenkin 95-prosenttista täyttöastetta, mikä tarkoittaa osapäiväistä lasta tai lomasijaisen saamatta jäämistä. Tehtaissa lasketaan koneiden käyttöastetta ja päiväkodin tuottavuutta tuotantolaitoksena halutaan nyt mitata samalla tavalla. (Siltala 2004, 349.) Onko edes mahdollista, että samalla mittarilla mitataan sekä tehdään että päiväkodin tuottavuutta? Pitäisikö päiväkotien tuottavuutta mitata kuitenkin jollakin toisella tavalla? Olisiko parempi mitata esimerkiksi sitä, kuinka paljon syliä ja yksilöllistä huomiota lapsi saa päivittäin? Tai kuka mittaisi esimerkiksi sitä, miten näillä säästötoimilla on vaikutettu lapsen kokemukseen omasta itsestään, kuulluksi tulemisesta, omasta tärkeydestä ja rohkaisusta kohti nuoruutta ja teini-ikää. Mankan (2010, 281) mukaan itsetarkoituksena ei saisikaan olla mittaaminen, vaan esille nousseille ongelmillekin pitäisi tehdä jotakin. Ihmiset uupuvat jatkuvaan kyselemiseen, jos uuden pilkullisen keskiarvon kirjaaminen tilastoon on kyselyiden ainoa tarkoitus.

Se ei ollu mun paikka sit semmonen, missä on semmosta liukuhihnatyötä, tai siltä se tuntu... Se oli niin semmosta laitosmaista tuolla se touhu... Se jotenki tuntu niin raa'alle, että raha ratkaisee siinä sitten. H4

Et tää nyt sitten aiheuttaa välillä semmosta riittämättömyyden tunnetta... että pitäis tehdä paljon enemmän kun mihin on aikaa... tai mihin pystyy. H5

Haastatteluissa kuuluu vahvasti työssä jaksamisen tematiikka, vaikka kukaan haastateltavista ei kertonutkaan olevansa itse uupunut. Ikävistä tunteista ei mielellään olisi kerrottu lainkaan. Varhaiskasvattajat ovat oppineet hienosti huolen puheeksi ottamisen ”hampurilaistekniikan”, jos sanot jotain ikävää, sano heti perään jotain positiivista. Ikään kuin negatiiviset tosiasiat, kuten resurssien pienuus ja kiire, olisivat osa työtä, jotka on vain hyväksyttävä ja nieltävä. Toisaalta haastatteluista välittyi myös sellainen tuntemus, että tämän täytyy olla todellinen kutsumusammatti.

Onko kuitenkin mahdollista, että osaava ja ammattitaitoinen henkilökunta hakeutuu tuottavuuden ja tehokkuuden paineessa julkiselta yksityiselle sektorille, jolloin myös ammattitaito siirtyy, vieden mukanaan osan laatutyöstä. Varhaiskasvatuksen epäpätevät opettajat puhututavat pääkaupunkiseudun varhaiskasvatusta myös mediassa. Yle uutisten (2011) mukaan päte-

viä lastentarhanopettajia ei tahdo löytyä, koska työn vaativuus, paineet, kiire ja stressi eivät kohtaa kasvatuksellista idealismia palkkanauhassa. Tämä aiheuttaa sen, että kasvatustieteen ammattilaiset hakeutuvat jatkokoulutukseen tai muihin tehtäviin. Siltalan (2004, 348) mukaan kun yksi kolmesta hoitajasta on poissa, eikä sijaisia saa palkata, ei hoitajalla ole aikaa tukea yksilölliseen tahtiin ilmaantuvia esioppimisvalmiuksia tai ottaa lasta syliin. Luovan työn iluusiot ovat monilla hoitajilla murentuneet, koska lasten kanssa ei ehdi tehdä sitä tärkeintä, vain rupertella ja olla.

5.2.2 Haasteena varhaiserityiskasvatus vähillä resursseilla

Keskeisenä puheenaiheena koko 2000-luvun ensimmäisen vuosikymmenen ovat olleet lasten hyvinvointi ja pahoinvointi. Traagisina tapauksina muistetaan kouluissa tapahtuneet väkivallanteot. Päiväkodeissa ja kouluissa lisääntynyt lasten levottomuus on puhuttanut paljon, koska tilastojen mukaan jopa kolmasosa lapsista ei voi hyvin. Erityisen tuen tarve on kasvanut sekä päivähoitossa että peruskoulussa. Lastensuojelun ja psykiatrisen hoidon tarve on myös lisääntynyt. Lasten arjessa näkyviä asioita ovat liian vähäinen uni ja liian usein toistuva yksinolo kotona. Vaarana on, että lapselle kehittyy negatiivinen näkemys itsestään ja ongelmia tulevassa koulumaailmassa. (Järventie & Sauli 2001; Kuivakangas 2002; Määttä & Rantala 2010, 19.)

Joku hätä ja paha olo näkyy, ihan hirveen paljon on kyllä lisääntynyt semmonen. H6

Varhaiskasvatuksessa ja perusopetuksessa puhutaan erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitsevista lapsesta, erityistä tukea tarvitsevasta oppilaasta, erityislapsesta tai erityisoppilaasta. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (2005, 35) viitataan erityiseen tukeen, kun lapsi tarvitsee tukea fyysisen, tiedollisen, taidollisen tai tunne-elämän tai sosiaalisen kehityksen osalualueilla eripituisia aikoja. Tuen tarve saattaa syntyä myös tilanteessa, jossa lapsen kasvuolot vaarantavat tai eivät turvaa hänen kehitystään ja terveyttään.

Huhtasen (2004, 102-103) mukaan päivähoitosta on integroitu kokonaisjärjestelmä erilaisille asiakkaille. Erityispäivähoito vaatisi erityistä panostusta kunnissa, koska siinä on kuitenkin vielä monia päivähoitosta itsestään riippumattomia ongelmia. Erityispalveluiden kehittäminen ja liittäminen päivähoitoon edellyttävät lisää tutkimusta, tietoa, taloudellista resursointia sekä poliittista tahtoa päätöksenteossa. Päivähoitosta puuttuu edelleen lääkinnällisen kuntoutuksen ja erityispäivähoidon työntekijöitä. Resurssit ovat riittämättömät erityispäivähoidon toteuttamiseen monissa kunnissa, eikä tehtävien täyttämättä jättämistä ole sanktioitu. Kuntoutuspalveluiden saatavuus ja alueelliset erot aiheuttavat lisää ongelmia. Varhaisen puuttumisen käytännöt ennalta ehkäisevänä ja korjaavana toimintana ovat monessa kunnassa

nousseet ajankohtaiseksi vasta siinä vaiheessa, kun erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitsevien lasten määrä on kasvanut.

Ja semmoset tavallaan on lisääntyneet, mihin meillä ei oo koulutusta, että jos mietitään niinkun psyyken puolen problematiikkaa... Niin, eihän meillä oo sellaiseen rahkeita, hyvänen aika! Niin erityislasten niinku tavallaan nuppiluku ja lasten erityistarpeet on lisääntyny huomattavasti. Ja se, lasten saaminen eteenpäin on ainaki täällä ollu tosi haastavaa! H3

Lasten erityistarpeiden tai erityislasten määrän nähtiin lisääntyneen viime vuosina useamman haastateltavan (4/6) mukaan. Haasteelliseksi asian tekee se, että avustavaa henkilökuntaa on vähennetty entisestään ja ryhmissä erityislapsen tukeminen vaatii entistä enemmän henkilökunnan resursseja. Kaiholla muisteltiin aikoja, jolloin jokaisessa päiväkotiryhmässä oli oma päiväkotiapulainen avustamassa (2/6). Kiire, sijaisten saatavuus sekä näin ollen vähemmällä henkilökunnalla pärjääminen on tullut osaksi jokapäiväistä arkea haastateltavien kertoman mukaan. Haastatteluista kuuluu ristiriita toiminnan tavoitteiden ja arjen välillä. Päivähoidon tulisi olla yksilöllisesti huomioivaa ja jokaista lasta yksilöllisesti tukevaa, mikä tuntui olevan yhä vaikeampaa toteuttaa päivähoiton nykyisten säästötoimenpiteiden vuoksi.

Määtä ja Rantalan (2010, 167-169) mukaan 2000-luvun lasten ja nuorten hyvinvointikeskustelussa ensisijaisesti kasvuympäristöjen kehittäminen korostuu lasten pahoinvoinnin vähentämiseksi. Ekokulttuurisesti ajatellen jokainen perhe tulisi kohdata yksilöllisesti, ei poikkeavuuteen, moniongelmaisuuuteen, perheen yhteiskunnalliseen asemaan tai kulttuuritaustaan liittyvien stereotyyppien mukaisesti. Perheitä kunnioittava perhelähtöinen työ ohjaa palvelujärjestelmän toimintakulttuuria. Lapsiperheitä palvelevat päivähoito, koulu, neuvolatyö, koulu-terveydenhuolto, sosiaalityö ja terapiatyö ovat nykyisessä palvelujärjestelmässä kukin omassa sektorissaan. Näiden sektoreiden työntekijät kohtaavat paljon samoja perheitä, mutta ongelmana on, että perheet kohdataan kuitenkin eri yhteyksissä. Ideaalimalli edustaisi moniammatillisen yhteistyön näkemystä, jossa eri sektoreiden työntekijöiden ja perheiden välinen monitahoinen yhteistyö toteutuisi. Tämä on asetettu tavoitteeksi lasten ja nuorten hyvinvointiohjelmissa sekä päivähoidon että koulun osalta (Lapsiasiavaltuutetun vuosikirja 2010).

Ollaan ilmeisesti luopumassa näistä kaks-paikkalaisuuksista ja ilmeisesti joistain muistakin tukitoimista... Nyt avustajia piti vähentää, mutta ne saatiin takaisin nyt vielä viime metreillä, mutta kyllähän se näkyy siinä, jos ryhmässä on erityistä tukea tarvitsevia lapsia, eikä oo sitten riittäviä resursseja, niin kyllähän se vaikuttaa niiden tavallisten lasten elämään ja oppimiseen myös... H1

Lapsen yksilöllinen huomioiminen ja lapsen tarpeisiin vastaaminen nähtiin kaikissa haastattelussa (6/6) tärkeänä asiana, johon nähtiin olevan mahdollista keskittyä, vaikka tilanne olisi-kin resurssien kannalta huono. Henkilökunnan suunnitelmallisen varhaiskasvatukseen nähtiin perustuvan arviointiin, jossa tavoitteet luodaan nimenomaan henkilökunnalle: miten toiminnasta tehdään sellaista, että jokainen lapsi pystyy osallistumaan siihen omista lähtökohdistaan käsin, miten luodaan jokaiselle lapselle mahdollisuus hyvään päivään ja yksilölliseen huointiin. Positiivinen ajattelu ja usko omiin mahdollisuuksiin vaikuttaa lapsen arkeen tuntuivat vievän toimintaa eteenpäin, vaikka resurssit olisivatkin vähäiset.

Aina semmoista arviointiin pohjaavaa, ja sit just se, et mikä on must tärke muistaa kaiken aikaa, että ne tavoitteet mitä on, on niitä, joita me asetetaan itse itsellemme, ei me ei aseteta lapsille mitään tavoitteita, et pitää päätyä tuohon ja tuohon tilaan. Vaan ne on ennen kaikkea niitä tavoitteita, et miten me aikuiset järjestetään tää toiminta, et niillä lapsilla olisi siellä mahdollisimman hyvä olla. H2

Sosiaali- ja terveydenhuollon kansallisen Kaste-ohjelman tukiryhmässä työskentelevä lastenpsykiatri Jukka Mäkelä näkee yhteiskunnassa tapahtuvan pikkuhiljaa asennemuutosta. Mäkelä kuvailee tärkeinä pitämiään näkökohtia Kaste-ohjelmasta Lapsiasiavaltuutetun vuosikirjassa (2010, 24-25). Ensiksi perhe ja lapsi tulee nähdä kokonaisena eikä sektoreittain viipaloituna. Toiseksi palvelut pyritään toteuttamaan siinä ympäristössä ja arjessa, jossa lapsi kasvaa ja kehittyy. Kolmanneksi palvelujen perus- ja erityistaso nähdään toisiaan täydentävinä, ei toisiaan seuraavina asioina. Tavoitteena olisi päästä eroon perinteisestä mallista, jossa muutos-paineet kasataan lapsen päälle. Jos lapsella on vaikeuksia ryhmässä, sen ajatellaan helposti olevan lapsen pulma. Kaste-ohjelmassa näkökulmana on, että aikuisille tarjotaan uusia työvälineitä tukea lasta ja ryhmää ongelmien ratkaisemisessa.

Kuntaudistuksen myötä kuntien määrä vähenee, samalla alueet myös suurentuvat ja matka peruspalveluiden pariin kasvaa, jolloin vaarana on palveluiden hajautuminen. Esimerkiksi haastetta lapsiperheiden palvelujen kehittämiseksi on tullut voimavarojen edelleen vähetessä ja palvelurakenteen pirstoutuessa. Varhaiskasvatuksessa tämä näkyy muun muassa pitkinä jonoina muun muassa puhe- ja toimintaterapiaan sekä muille varhaiskasvatuksen yhteistyökumppaneille, jotka eivät enää löydykään saman katon alta julkisista terveyspalveluista. Kunnat tarjoavat ostopalveluna tarvitsemansa palvelut joko toisilta kunnilta tai yksityisiltä palveluntarjoajilta tai sijoittavat lapsen päivähoitoon tukitoimena. Varhaiskasvatuksessa korostuvatkin päivähoiton henkilöstön moniammatilliset taidot perheiden moniongelmaisuuksien liittäessä. Halmeen, Perälän ja Laaksosen (2010, 19) mukaan ennaltaehkäiseviä palveluja on supistettu kunnissa, eikä perheiden tai lasten ongelmia ehditä havaita, eikä niihin puututa riittävän ajoissa. Tämä on johtanut jälkikäteiseen ongelmien korjaamiseen. Heinämäen (2004,

150) mukaan päivähoitoa voidaan myös usein pitää kunnallisten päättäjien ja toimijoiden mukaan kuntoutuksellisena toimintana tietämättä päivähoidon todellisista resursseista mitään.

Rimpelä (2008, 2010) on ottanut vahvasti kantaa lapsiperheiden hyvinvointikeskusteluun sekä resurssien suuntaamiseen. Lasten ja lapsiperheiden peruspalvelut alkoivat heikentyä jo ennen lamaa. 1990-luvun laman jälkeen paine on kohdistunut lasten ja nuorten häiriöiden tunnistamiseen ja hoitoon. Esimerkiksi mielenterveyspalveluihin, erityisopetukseen ja lastensuojeluun on Rimpelän mukaan investoitu 2000-luvulla "satoja miljoonia euroja". Silti ne ovat vaikuttaneet varsin vähän hyvinvointikehitykseen, koska vakavat ongelmat ovat lisääntyneet ja olleet yhteydessä lasten kehitysympäristöihin. Rimpelän mukaan eriytyneiden häiriöpalvelujen kuormitus tulee edelleen kasvamaan, mikä tarkoittaa, että kasvava osa jokaisen uuden ikäluokan lapsista tullaan toteamaan erityisiksi ennen lapsuuden päättymistä. Tällainen "häiriömetsästy" palkitsee, koska media ja päättäjät on saatu vihdoin kiinnostumaan ja rahoitus järjestynyt erilaisina valtiontukina ja erillismäärärahoina. Ydinasia onkin ollut se, että palveluja on tuotettu lapsiasiakkaille, ei perheille.

Rimpelä (2008, 2010) suosittelisi lapsiperheiden laajaa hyvinvointiarviointia ja hyvinvointiopimisen merkitys korostuisi, sillä hyvinvointia voi oppia siinä missä lukemista ja laskemistakin. Perhe voi oppia hyvinvointia yhdessä. Yksilön hyvinvointiin kuuluvat arjen rytmit, kuten lepo ja ruokailu, liikkuminen, puhuminen ja vuorovaikutus sekä oman elimistön ja mielen viestien tulkinta. Lasten hyvinvoinnin tulee rakentua aina aikuisten kautta, ja siksi lapsi onkin kehitysympäristöjensä "kuumemittari". Parhaiten lapsia autetaan tukemalla ja vahvistamalla hänen kehitysyhteisöjään. Lasten auttamiseksi aikuisten tulee muuttua. Tämä tuli esiin myös eräässä haastattelussa lasten tukemiseksi ja tavoitteiden asettamiseksi. Siinä työntekijä korosti lapsen tavoitteiden olevan nimenomaan aikuisia varten, jotta aikuiset ponnistelisivat saadakseen lapselle aikaiseksi mahdollisimman hyvän päivän, onnistumisen kokemuksineen ja elämyksineen.

5.2.3 Vanhemmuus kateissa

Vanhempien puutteellisista tai vaihtelevista kasvatuskäytännöistä puhuttiin 1970-luvun teksteissä, kun taas 1990-luvulla puhuttiin "hukassa olevasta vanhemmuudesta". Aikaisempi puhetapa saattoi olla leimaavaa ja kategorisoivaa, uudempi kaikessa "pehmeudessaan" voi olla jopa lamauttavaa. Aina voi yrittää kohentaa puutteellisia kasvatustaitoja, mutta miten voi saada kiinni jostain niin abstraktista kuin hukassa oleva vanhemmuus? Vanhassa ajattelutavassa korostuivat asiantuntijoiden jakamat kasvatusehdot, mutta uusilla pehmeillä käsitteillä opeointi vaatii vähintään yhtä paljon asiantuntija-apua. Ollaanko valtaa siirtämässä hiljaisesti vanhemmilta takaisin virkamiehille? (Onnismaa 2010, 269.)

Kaikki haastateltavat (6/6) kertoivat vanhempien avuttomuuden lisääntyneen ja vanhempien tukemisella nähtiin olevan nykyisin suuri rooli päivähoidon henkilöstön työtehtävissä. Erityisesti nuoret vanhemmat hakevat tukea ja apua käytännön ongelmiin, joita heillä on lastensa kasvattamisessa. Vaikka moni nimesikin vanhemmuuden kateissa olemisen kliseeksi, koettiin sen kuitenkin vievän entistä enemmän päivähoidon henkilökunnan resursseja. Jonot erilaisten palvelujen piiriin ovat pitkiä, ja tämä vaikuttaa myös siihen, että varhaiskasvattajalla on oltava valmiuksia keskustella ja ottaa puheeksi erilaisia vaikeitakin asioita. Samalla tulee ottaa huomioon perheiden erilaiset tilanteet sekä kriisit ja olla omalta osaltaan valmis tukemaan perhettä kasvatustyössä, mutta myös vaikeiden asioiden käsittelystä, kohtaamisesta, avun hakemisesta ja lapsen tukemisesta. Perheiden moniongelmaisuutta ja syrjäytymistä oli huomattu osassa haastatteluita (2/6). Varhaisen puuttumisen tärkeys mainittiin yhdessä haastattelussa (1/6). Minulle oli kuitenkin yllätys, miten vähän haastatteluissa tuli julki esimerkiksi varhaiskasvatuksen kehittäminen syrjäytymisen ehkäisijänä tai muu syrjäytymispuhe. Moniongelmaisuuden lisääntymisellä ei nähty yhteyttä syrjäytymiseen kuin kahdessa vastauksessa. Yhteiskunnallinen keskustelu on hyvinkin vilkasta aiheesta, mutta haastatteluissa se ei erityisemmin näkynyt.

Esimerkiksi vanhemmuuden kateissa oleminen on lisääntynyt tässä vuosien aikana hirveesti, että jotenkin tuntuu, että nykyvanhemmat on aika neuvottomia lastensa kanssa. H2

Sosiaalityöpainotteinen varhaiskasvatusjärjestelmä näyttäisi käyttäneen Onnismaan mukaan legitimoijanaan heikon perheen konstruktia. Kompetentti perhe taas näyttäytyy sen sijaan enemmänkin tulevaisuuteen sijoittuvana toivetilana. Ratkaisun perusteluksi tarvitaan ongelma, sosiaalipalveluna tuotetun päivähoidon ongelmana on perhe. Perheestä saattaa vielä sukeutua kasvatusvastuun kantaja ja oikeuksistaan tietoinen asiakas, kunhan sitä vain tuetaan riittävästi oikeilla menetelmillä. (Onnismaa 2010, 264.) Käytännössä kuitenkin päivähoito korvaa vanhempien antamaa hoitoa ja kasvatusta sinä aikana, jolloin lapset ovat erossa vanhemmistaan. Kotikasvatuksen korvaamispuhe on kuitenkin hyvin sensitiivinen kysymys. Sen voisi tulkita olevan vanhempien kasvatusvastuun murentamista, minkä vuoksi on kehitetty kiertoilmaus "kotikasvatuksen tukeminen". (Määttä & Rantala 2010, 189.)

Ennalta ehkäisevää lastensuojelutyötä toteutetaan peruspalvelujen yhteydessä, joten painopisteen siirtyminen ennalta ehkäisevään työhön lisää päivähoidon ja koulun velvoitteita toimia lasta ja perhettä tukevasti. Lasten ja perheiden kanssa toimivien viranomaisten on tuettava vanhempia ja huoltajia heidän kasvatustehtävässään. Perheille on pyrittävä tarjoamaan tarpeellista apua riittävän varhain sekä ohjattava lapsi ja perhe tarvittaessa lastensuojelun piiriin. (Lastensuojelulaki 2012.) Vanhempien tukeminen vanhemmuudessa vaatii aiempaa enemmän aikaa sekä käytännön sosiaali- ja jopa mielenterveystyötä. Samassa suhteessa, kun

resurssit ovat tiukentuneet, on lisääntynyt myös tieto kaikesta huomioon otettavasta. Jos päivähoiton henkilökunta ei osaa vastata vanhempien kysymyksiin lapsen tekemisistä päivän aikana tai ottaa opetustilanteessa esiopetettavan yksilöllistä tasoa huomioon, henkilökunta kokee omantunnon pistoksia, joten tieto on lisännyt myös tuskaa. (Siltala 2004, 350.)

Lapsiperheiden selviytymisen kannalta oleellisia muutoksia ovat olleet pienituloisten perheiden lisääntynyt riippuvuus sosiaaliturvasta. Lapsiperheiden vanhempien viikkotyöaika selvästi pidempi kuin lapsettomien parien ja työelämän tahti on kiristynyt. Vanhemmat tasapainoilevat entistä enemmän kodin ja työn välillä, jolloin mahdollisuudet tukea lapsia kotona ovat heikentyneet. Peruspalvelujen saatavuudessa on myös tapahtunut muutoksia. Päiväkotien ja koulujen ylisuuret ryhmät ovat puhututtaneet paljon, kuten myös ihmissuhteiden vaihtuvuus. (Määttä & Rantala 2010, 19-20.) Terveystieteiden omat voimavarat eivät riitä lasten pahoinvoinnin hoitamiseen. Lastensuojelun avohuollon asiakasmäärät ovat nousseet lähes 50 000 lapseen. (Bardy ym. 2001.) Bardyn tilastoinnin (2001) jälkeen lastensuojelun avohuollon asiakasmäärät ovat nousseet lähes 79 000: teen (Lastensuojelu 2010).

Omalta osaltaan varhaiskasvatuksen laaja-alaisuudesta kertovat kuitenkin työn monipuoliset haasteet. Vanhempien neuvottomuus ja erilaisten ongelmien lisääntyminen perheissä näkyy ja vaatii myös päivähoiton työntekijän ponnisteluja arjen helpottamiseksi tai lapsen tukemiseksi. Työaikaseurantaan tuskin merkitään jokaista vanhempien kanssa keskustellen käytettyä minuuttia. Haastateltavien kokemuksen mukaan on tärkeää, että osaa rajata omaa työtään ja ohjata apua tarvitsevia vanhempia oikeille palveluntarjoajille. Tämä nähtiin myös yhdenlaisena vaatimuksena työn tehokkuudelle (1/6). Määttä ja Rantalalan (2010, 149) mukaan lastensuojelua tarvitsevan lapsen kodin tukeminen kasvatustehtävässä tarkoittaa esimerkiksi päivähoitossa perheen ohjaamista konkreettisissa arjen kysymyksissä, kuten lasten vaatetukseen, turvallisuuteen, sääntöihin ja ohjaukseen liittyvissä kysymyksissä. Sitä vastoin kasvatusalan työntekijän tehtävän kuvaan ei kuulu perheenjäsenten välien selvittely.

Kyllähän meiltä vaaditaan sikäläkin ihan hirveesti, että pitäis olla monen alan asiantuntija. Ettei riitä se kasvatusalan asiantuntemus... Pitäs pystyä tukemaan vanhempia, no se nyt vielä, se kuuluu tähän duuniin, mut sitkun aletaan mennä semmoseen hienosäätöön, tai että kun vanhemmatkin voi olla hirveen tarvitsevia. Ja tavallaan meidän pitäis pystyä vastaamaan niinku niihin, on olemassa kasvatus- ja perheneuvola, mut sinne on niinku ihan hiton pitkät jonot, ja ennenku se prosessi on saatu niin pitkälle, että se perhe on siellä, niin voi olla niinku... Takki aika tyhjä...! Niin siinäkin, sehän on tavallaan vaatimus, et sun pitää siinä, oman työn lisäksi oleen niin tehokas, että sä rajaat sen ja sä jatkuvasti näät selvästi ja skarpisti, että missä menee se mun raja. H3

Kasvatuskumppanuus nimettiin useimmissa haastatteluissa. Ehkä siksi, että se on päivähoiton yksi trendi ja monet ovat saaneet asiaan liittyvää koulutusta. Kasvatuskumppanuuden nähtiin olevan vuorovaikutusta ylläpitävä asia päivähoitossa. Yhdessä haastattelussa pohdittiin jopa kasvatustehtävän ulkoistamista päiväkodeille. Onnismaan (2010, 268) mukaan vastuut ovat enemmänkin jakautuneet kodin ja päivähoiton kesken, kuin että vastuuta palloteltaisiin. Päivähoiton peruslinjauksena on ollut vanhempien antaman kasvatuksen tukeminen. Henkilöstön työaikaseurantojen mukaan kuitenkin vain noin 4 % työajasta käytetään vanhempien kanssa keskusteluihin, ohjaukseen ja neuvontaan. Mitä ilmeisimmin retorinen puhe kotikasvatuksen tukemisesta on Onnismaan näkemyksen mukaan yksi osa päivähoito- ja varhaiskasvatuksen legitimoitua. Kysymys onkin ehkä enemmän volyymin säädöstä: kuinka raskaasti varhaiskasvatusta on tarpeen painottaa sosiaalityön suuntaan.

Et niinkun päivähoitolla on nykyään suurempi vastuu lasten kasvattamisesta, että tuntuu, että välillä sitä kasvatusta ulkoistetaan sieltä kodeista sinne päivähoiton puolelle. H1

Haastatteluista kävi kuitenkin ilmi, että vanhempien kanssa tehtävää yhteistyötä toteutettiin monin tavoin päivähoitossa: keskusteluin lapsen tuonti- ja hakutilanteissa, vasu- (varhaiskasvatussuunnitelma)keskusteluissa, vanhempainilloissa sekä uutena työtapana kotikäynneillä, jossa kohdataan päivähoiton aloittava lapsi ja perhe omassa kotiympäristössään. Työntekijät, jotka toivat tämän ilmi (2/6), pitivät käytäntöä myös hyvänä tapana lisätä avoimuutta päivähoiton ja perheen välillä. Tosin heitä myös hieman mietitytti ajankäytöllisesti kotikäyntien toteutumiset, jotka vaativat hieman organisointia työkavereiden kesken. Haastatteluissa ilmeni toisaalta myös vanhempien valveutuneisuus, joka oli lisääntynyt vuosien myötä joidenkin haastateltavien (2/6) mukaan. Vanhemmat kyseenalaistavat ja haluavat päiväkodin perustelevan toimintaansa tarkasti. Tämä oli henkilöstön mukaan tervetullut ja positiivinen piirre, koska laadukkaan varhaiskasvatuksen nähtiin olevan nimenomaan tarkastelulle avointa ja läpinäkyvää.

Lapsen kasvatuksen ensisijainen vastuu on lapsen vanhemmilla. Kotikasvatukseenkin tarvitsee ammattilaisten kumppanuutta ja vertaistukea, joten kunnan perhepalveluiden kokonaisuuden tulee tukea vanhempia. Erityisen tuen tarpeet tulee tunnistaa ja lasten yhdenvertaisuus erityispalveluiden saamisessa on tärkeää taata. Perhekeskuksissa tulisi tarjota matalan kynnyksen palveluita, joihin koottaisiin moniammatillista osaamista neuvolapalveluista lastensuojeluun ja psykologipalveluista suun terveydenhuoltoon. (Lapsiasiavaltuutetun vuosikirja 2010, 38.)

Rimpelä (2008, 2010) ei yhdy kuitenkaan näkemykseen, että vanhemmuus olisi hukassa. Vanhemmuus voi paremmin kuin koskaan, mutta osa vanhemmista ei vain osaa tai ei jaksaa. Ei pi-

täisi syyllistyä vastuu- ja työnjakopuheisiin vaan eri tahojen yhteistyön korostamiseen. Pahoinvointikeskustelu tulisikin muuttaa hyvinvointipuheeksi, jossa korostuu kehitysyhteisöjen tai -ympäristöjen hyvinvoinnin arviointi, yksilön "häiriömetsästyksen" sijaan. Arvioitavia kehitysympäristöjä ovat perhe, varhaiskasvatus ja koulu, muina ympäristöinä voidaan nähdä myös harrastukset, media ja katukulttuuri.

Arjen sujumisella on merkittävä vaikutus lapsen hyvinvointiin lapsuuden kasvuympäristöissä. Mikäli arki sujuu kotona joustavasti ja vanhemmat voivat hyvin, se heijastuu lasten hyvinvointiin. Vastaavasti vanhempien pahoinvointi ilmenee herkästi lasten toiminnassa. Erityisesti lasten pahoinvointia selitetään yleisesti lapsen perheen tilanteella sekä julkisessa keskustelussa että ammattilaisten puheessa. Lapsen muiden kasvuympäristöjen ja koko yhteiskunnan arvojen, toimintatapojen ja ilmapiirin merkitykset ovat lapsen hyvinvoinnille merkittäviä. Myös työntekijöiden hyvinvointi ja työssä viihtyminen, samoin kuin kodin ilmapiiri, heijastuvat lapsen arkeen päivähoitossa ja koulussa. (Määttä & Rantala 2010, 23.)

Alasuutarin (2003, 85-60, 166-167) väitöstutkimuksen mukaan osa vanhemmista kokee yhteiskunnalliset kasvattajat jossain määrin uhkana. Toisaalta Alasuutarin mukaan vanhemmat kokevat, että asiantuntijoilla on tietoa ja ymmärrystä lapsen kehityksestä, mutta puhuessaan perheestä, sen ihmissuhteista ja vanhemmuudesta vanhemmat määrittelevät itsensä lapsensa parhaiksi asiantuntijoiksi. Onnismaan (2010, 261) mukaan Alasuutarin tutkimustuloksesta olisi otettavissa oppia päivähoiton perustehtävän sekä työkäytäntöjen kehittämiseen. Voisi olla toivottavaa, että varhaiskasvatuksessa uskallettaisiin keskittyä lapseen ja lasten kanssa tehtävään työhön. Sitä voitaisiin kutsua kotikasvatuksen täydentämiseksi ja tukemiseksi, mikä on myös mainittu laissa. Kun vanhemmat kaipaavat joissain tilanteissa apua sosiaalityön tai terveydenhuollon osaamiseen kuuluvissa asioissa, vanhempia voitaisiin ohjata ottamaan yhteyttä muihin moniammatillisen palveluverkoston palveluihin, kuten päiväkotien työotteeseen on ennenkin kuulunut. Lähituki tulee luonnollisesti edelleenkin olla saatavana päivähoiton työntekijöiltä, joiden ammattitaitoon tulisi kuulua myös työkentän rajaaminen ja moniammatillinen yhteistyö kunnan muiden palvelujen kanssa.

5.3 Kehittämistyö varhaiskasvatuksessa

Varhaiskasvatuksen moniulotteisuus sekä lapsen hyvinvoinnin kokonaisvaltainen tukeminen on nostettu varhaiskasvatuksen kehittämisen taustaksi. Tulevaisuutta visioidaan valittujen varhaiskasvatuksen laadun kehittämisen teemojen eli palvelujen, ohjauksen, henkilöstön, tutkimuksen ja kehittämisen taustan ja nykytilan sekä tulevan kehityksen ennakoinnin kautta. Pääteemaksi varhaiskasvatuksen kehittämisessä on nostettu lasten ja perheiden hyvinvoinnin edistäminen. Toisena keskeisenä painopistealueena on varhaiskasvatuspalvelujen laadun ke-

hittäminen. Laadun kehittämisellä on keskeinen tehtävä lasten hyvinvoinnin edistämisessä. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2008, 3.)

No hienoja sanoja kirjoitettiin aina niihin, mutta miten se toteutu, ni se on sit-
ten ihan eri juttu... H4

Haastatteluissa kehittämisen nähtiin olevan hyvin suuressa roolissa varhaiskasvatuksessa (4/6). Kehittämishankkeet ja -projektit ovat usein pitkäkestoisia ja vaativat henkilökunnan sitoutumista useammiksi vuosiksi, tämä tuli ilmi neljässä haastattelussa (4/6). Sitoutuminen kehittämistyöhön vaatii organisointia ja joustavuutta työjärjestelyissä, jotta osallistuminen koulutuksiin olisi mahdollista. Johtaja vaikuttaa myös siihen, mihin hankkeisiin osallistutaan (2/6).

Ne on niitä kaupungilta tulleita projekteja ja meillä justiin näitä, että on liikuntaprojektia ja on kieliprojektia ja on Moniku-projektia ja joka vuosi tulee vähän niinku uus, että sitä kun on tehty ja mietitty siellä päiväkodin tasolla ja sitten kun me alettais niinku toteuttamaan sitä projektia, niin sitten tuleekin jo taas seuraava ja taas seuraavana vuonna uusi! H6

Monessa päiväkodissa oli valittu kullekin kehittämisalueelle vastuuhenkilöt, jotka osallistuivat koulutuksiin ja hoitivat myös uuden tiedon viemisen työyhteisötasolle. Väliarvioinnit, mittaukset ja kyselylomakkeet toimivat tiedon kerääjinä, ja ne vaativat työstä oman aikansa, mikä koettiin haasteellisena (3/6). Varhaiskasvatuksen työntekijät kokivat pääsääntöisesti saaneensa hyvin lisäkoulutusta esimerkiksi oman kaupunkiorganisaation tuottamana tai jonkin yhteistyökumppanin, esimerkiksi korkeakouluhankkeiden avulla. Nämä oli koettu mielenkiintoisina lisänä omaan työhön, mikäli työntekijä tunsikin olevansa kiinnostunut aiheesta. Haastatteluissa tuli ilmi kuitenkin myös se, että mikäli työntekijä lähtee päivän tai puolen päivän mittaiseen koulutukseen, ei oma tiimi saa kuitenkaan ketään auttamaan yhden lähtiessä. Tämä koettiin asiana, joka vaikutti omaan motivaatioon hankkiutua koulutukseen mutta myös turhauttavana, koska koulutukseen ei näin ollen pystynyt keskittymään ja omaksumaan kaikkea uutta, kun ajatukset olivat työmaalla.

Varhaiskasvatuksen kehittämistyössä näkyvät haastateltavien mukaan vahvasti eri orientaatioalueiden pitkäkestoiset kehittämishankkeet. Toiminnan teemoja ohjaa niin sanottu painopistetyöskentely, jossa kehitetään yhtä orientaatioaluetta kerrallaan, esimerkiksi liikuntaa, kielellistä ajattelua, leikkiä. Erilaiset laatuhankeet ja projektit toimivat usein lähtökohtina varhaiskasvatuksen työvälineiden ja -menetelmien kehittämiselle. Erilaisia kehittämishankkeita mainittiin myös kasvatuskumppanuudelle, vanhempien asiakastyytyväisyydelle, tiimityölle,

työyhteisölle, johtajuudelle, leikkiympäristölle, pedagogisille linjauksille, työviihtyvyydelle sekä lasten viihtyvyydelle päiväkodissa.

Pedagogisten linjausten keskustelu näkyi vahvasti siten, että moni päiväkotitoiminta oli markkinoinut suuntautumisensa johonkin tiettyyn pedagogiikkaan painottaen, esimerkiksi montessoripäiväkodit, Reggio Emilia -päiväkodit, taidepäiväkodit, liikuntapäiväkodit ja niin edelleen. Yritysmaailmasta tullut tuotteistaminen on ujuttanut myös päiväkotien brändäyksiin, joilla markkinoidaan päiväkotia niin vanhemmille kuin suhteessa muihin päiväkoteihin. Tämä tuo uudenlaista kilpailua alalle, mutta myös paineita työntekijöille, mikä mainittiin myös yhdessä haastattelussa. Kilpailun avulla pitäisi pystyä erottautumaan muista. Mihin tällainen päiväkotien "rankkeeraus" voi pahimmillaan viedä?

Et tule tavallaan niinku paineita, kun sieltä ylempää tulee, ylemmältä taholta, että pitäisi nyt sitä ja pitäisi nyt tätä ja vois tehdä näinkin ja ... Nyt siellä toisessa talossa on tälläst kaikkee ihanaa et meilläki vois kokeilla ja tota kaikkee.. Et kokoajan tulee lisää vinkkejä ja täytyy ihan tosissaan miettiä, et mitä meillä on niinku sellasta, et mitä jossain muussa ei ehkä ole.. et päiväkodit on erilaisia. H5

Puolessa haastatteluja päiväkotien kehittämissuunnitelmat ja yhteistyöhankkeet nähtiin positiivisena, työtä rikastuttavina asioina (3/6). Toisen puoliskon (3/6) mielestä kehitettiin joko liikaa tai oltiin tyytyväisiä nykyiseen, ilmeisen vähän kehittämishenkkeenä työympäristöön, mikä ilmeni kahdessa vastauksessa (2/6). Monessa päiväkodissa erilaiset projektit ja hankkeet olivat poikineet uusia toimintakäytäntöjä ja konkreettisia apuvälineitä työhön (2/6). Sitä kautta joskus haasteellisina ja raskainakin koetut pitkäkestoiset projektit nähtiin kuitenkin lopulta positiivisina. Kehittämistyö ja siihen kuuluva arviointi ovat tulleet jäädäkseen varhaiskasvatustyöhön.

Mielenkiintoisena lisänä mainittakoon, että moni haastateltava ei aluksi osannut mainita nimeltä yhtään hanketta tai projektia, jossa oli ollut mukana. Kerrottiin, että hankkeita on ollut paljon, ja erilaisia projekteja on tehty vuosikausia, mutta ei osattu sanoa mihin ne liittyivät. Tämä kertoo mielestäni siitä, että kehittämistyötä on ilmeisen paljon. Haastateltavista (4/6) suurin osa kertoi hankkeissa ja projekteissa olevan paljon päällekkäisyyksiä. Eräs haastateltava kertoi, että "kehitetään kehittämisen jälkeenkin" ja epäili, että itse kehittämisestä on tullut itse tarkoitus. Kertooko tämä sitten siitä, että kehittämishankkeet eivät ole aina kovinkaan hyvin kiinni työelämän todellisissa tarpeissa, kun ne eivät jää edes mieleen.

Henkilökohtaisesti oon sitä mieltä, että täällä kehitetään hyvin paljon ja välillä myös vähän liikaa... Tavallaan kehitetään kehittämisen jälkeenkin, myös sellais-

ta mitä ei ole tarvetta kehittää. Mikään ei ehdi vakiintua edes pysyväksi toimintamalliksi, kun sitä ollaan jo kehittämässä uuteen suuntaan. Kehittämisestä on ehkä tullut sellainen itse tarkoitus, välttämättä ei ois ees tarpeen. H1

Toisaalta kehittämishankkeita on niin paljon, että on pakko rajata minne on mahdollista enää osallistua. Esimerkiksi tähän tutkimukseen oli äärimmäisen vaikeaa saada osallistujia. Kuntaorganisaatiosta tulee niin paljon omia projekteja ja pakollisia hankkeita, että esimiehet priorisoivat ne ennen muita tutkimuksia. Tämä taas tuntuu liittyvän olennaisesti New public management-ajatteluun, jossa vähäisillä resursseilla tulisi tuottaa kokoajan uusia palveluja ja kehittää olemassa olevia.

Jokaisella päiväkodilla on omat visiot ja missiot, työn arviointia puolivuositain, kuukausitain, viikoittain, on työn kehittämistä, tiimin kehittämistä, oppimisympäristön kehittämistä, leikin kehittämistä, laadun arviointia ja kehittämistä ja niin edelleen. Kaiken kehittämisen, arvioimisen, tuottavuuden ja tehokkuuden alla pitäisi olla kirkkaana myös työn fokus. Varhaiskasvatuksessa se on lapsi. Uusliberalististen tehokkuustavoitteiden kanssa on jokseenkin hämmentävää se, että perustehtävä uhkaa unohtua, mikäli kaikkien missioiden ja strategioiden keskellä unohtamme sen, miksi olemme töissä juuri päiväkodissa. Kriittinen ajattelu on myös tarpeen. "Tarvitaanko sitä kaikkea kehittämistä, eikö sitä voisi pysähtyä tekemään perustehtävää muutamaksi vuodeksi?" kysyy Siltala (2004, 307). Perustehtävän jäämisestä kehittämisen jalkoihin oltiin huolissaan kahdessa haastattelussa (2/6).

Oli se aika hirveetä, se lippujen ja lappujen täyttäminen, et niitä oli just niitä kaikkia kehittämisprojekteihin liittyviä lippuja ja lappuja ja kyselyjä ja niitä tuli ja silloin mä niinkun jouduin oikeen ensimmäisen kerran ärähtämään sille mejän johtajalle, että ihan oikeesti, mitä me ollaan täällä tekemässä...? Mikä on tärkeetä, onko näitten lappujen täyttäminen tärkeempää kun noitten lasten hoitaminen, että ei me ennätetä noita lapsia hoitamaan, jos me nää kaikki lappuset täytellään! H4

Kaiken kaikkiaan kehittäminen on hyvin suuressa roolissa ja on myös osaltaan ajamassa päiväkoteja kilpailuun keskenään. Itselle herää sellainen ajatus, että kun samanaikaisesti puhutaan vanhempien oikeudesta valita lapselleen koulu lähikoulun sijaan, ei olla kaukana tilanteesta, jolloin lähipäiväkoti ei enää kelpaakaan. Samanaikaisesti nykypäivän media on täynnä otsikoita kunnallisten päiväkotien ylisuurista ryhmistä, niukoista resursseista ja turhautuneista, väsyneistä hoitajista. Helsingin Sanomat (Kuokkanen 2013) otsikoi yksityisten päiväkotien markkina-alueesta, jossa "uinuu miljoonabisnes". Onko tulevaisuuden päivähoitossa haasteena se, että julkisen sektorin hoitajat ja opettajat todella väsyvät ja siirtyvät vääjäämättä yksityisen sektorin palvelukseen. On vain ajan kysymys, milloin joku keksii markkinoida yksityisen päivä-

hoitopalvelun yksilöllisellä huomiolla, läsnä olevalla omahoitajalla ja pienryhmissä laadukkain välinein ja materiaalein toteutetulla varhaiskasvatuksella. Mitä silloin tapahtuu kunnallisesti tuotetulle päivähoitolle? Se jää marginaalivähemmistön käyttöön, niille, joilla ei ole varaa valita. Tämä on pelottava suunta, mikä koskettaa koko hoiva-alaa niin lasten varhaiskasvatuksessa kuin perusopetuksessa kuin vanhusten hoidossakin. Ja tämä on se suunta, joka on Euroopassa jo täyttä totta.

Nyt olisi se aika, jolloin alettaisiin suunnata mittaria niihin arvoihin, joita olemme Suomessa pitäneet ensiarvoisen tärkeinä palveluille, kuten yhdenvertaisuutta, yksilöllisyyttä ja laadukkuutta ja alkaa suunnata myös resursseja niiden arvojen ylläpitämiseksi. Mikäli korkeatasoinen varhaiskasvatus ja koulujärjestelmä ovat olleet Suomen lippulaivana maailmalla, täytyy niitä alkaa myös priorisoida budjeteissa korkeammalle. Ahosen (2012, 306–307) mukaan kansainvälisessä oppisaavutustestissä suomalainen kompetenssitilanne näytti hyvältä, ja panostuotos-suhdekin parani, kun julkinen valta kavensi koulumenojen osuutta bruttokansantuotteesta. Ennen pitkää myös ongelmia ja uhkia nousi esiin, koska vapaan kouluvalinnan synnyttämällä koulumarkkinoilla häviäjäkoulut menettivät oppilaita ja resursseja ja kärsivät suorituskilpailussa.

5.3.1 ”Kaikesta pitää olla joku paperi”

Varhaiskasvatustalouden laatua, tehokkuutta ja tuottavuutta arvioidaan ja mitataan säännöllisesti. Päivähoidon tuottavuutta ei voida varsinaisesti nähdä, joten sen näkyväksi tekeminen vaatii aikaisempaa enemmän kirjaamista ja dokumentointia, minkä haastateltavat kokivat olevan kuitenkin usein myös rasitteeksi perustehtävälle, mikäli kyse ei ollut lapsen kehityksen arvioinnista. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden (2005, 45) mukaan varhaiskasvatuksen kehittäminen on jatkuva prosessi, joka edellyttää eri toimijoilta menetelmätaidojen lisäksi reflektiivisiä taitoja tiedostaa, tarkastella ja ymmärtää työn tekemisen tapoja ja taustatekijöitä. Säännöllinen dokumentointi toimii osana laadunhallintaa ja mahdollistaa siten pitkäjänteisen seurannan ja arvioinnin.

Kirjaaminen aiheutti monen haastateltavan mielestä ristiriitoja, koska on valittava itse, mitä pitää tärkeänä ja mikä on vähemmän tärkeää. Aina ei voi valita, vaan kirjalliset dokumentoinnit ovat tulleet myös osaksi päivähoiton henkilöstön arkea. Kaikki työntekijät halusivat nostaa lapsen keskiöksi työhönsä. Ristiriitaa toivat kuitenkin erilaiset kirjaamiset, kehittämiset, dokumentoinnit, projektit, palaverit ja kokoukset. Kirjaamisen ja dokumentoinnin koettiin vievän liikaa aikaa perustehtävästä kahdessa haastattelussa (2/6). Aina tietokoneelle ei pääse työaikana, jolloin dokumentoinnit pitää tehdä kotona, omalla vapaa-ajalla, mikä tuli esiin yhdessä haastattelussa (1/6). Pääsääntöisesti kirjaamiset suoritettiin kuitenkin työaikana.

Että jossain vaiheessa mä sanoinkin kuntaan, että voi että mua ottaa päähän, viime keväänä just, että ihan oikeesti jotenki tuntu, et siellä on yks ihminen ihan sitä varten palkattu, että mitä ne vois seuraavaksi meiltä kysellä ja mikä lappu myö lähetettäis niille, että mulla oli jossain vaiheessa niin kiire, että iha oikeesti, onko nää välttämättömiä kaikki liput ja laput mitä teille pitää täyttää, että mulla ei riitä aika ihan oikeesti kaikkiin näihin...! Että mun pitäs tehdä tätä työtäkin, mikä mun mielestä on tää päätyö kuitenkin toi lasten opettaminen ja hoitaminen! H4

Kirjallisten töiden osuus työtehtävissä oli lisääntynyt suurimman osan mielestä (4/6). Tämän nähtiin liittyvän päivähoidon tuottavuuden ja tehokkuuden vaateisiin. Toiminnasta on tehtävä yhä enemmän näkyvää, jolloin toimintaa dokumentoidaan, arvioidaan ja kehitetään. Kaikki suunnitelmat ja osin myös toiminta on esitettävä kirjallisesti, minkä nähtiin olevan perustehtävästä ja ryhmän arjesta. Ristiriitaisena koettiin myös istuminen tietokoneella kirjaamassa, kun samanaikaisesti pitäisi olla lapsiryhmässä (3/6). Kirjaaminen vaatii aikaisempaa enemmän organisointia, jotta se saatiin sovitettua päivän muihin työtehtäviin, lasten hoitoon ja kasvatukseen.

Miten sitten päivähoidon kiireisessä, resursseiltaan vähäisessä arjessa kamppailevalla työntekijällä voi olla aikaa monipuoliseen, hyvään arviointiin ja suunnitelman laadintaan ja miten hän voi tehdä kaiken tämän luontevasti yhdessä perheen kanssa? Lisäksi suunnitelmien tulisi olla toimiva osa arkea, eivätkä ne saisi jäädä pölyttymään kaappiin. Arviointi, tavoitteiden asettelu, menetelmät sekä seuranta tulisikin kytkeä yhdeksi kiinteäksi kokonaisuudeksi päivähoitossa. (Viitala 2001, 113, 121-122.) Tehokkaimpina kasvatus- ja opetusohjelmina pidetään tällä hetkellä niin sanottuja yhdistelmämallia, joissa arviointi, ohjauksen ja opetuksen suunnittelu, toteutus ja vaikutusten arviointi yhdistetään (Kovanen 1998, 6).

Toisaalta dokumentointi koettiin myös positiivisena asiana (2/6), silloin kun kyse oli lapsen arvioinnista. Kun asioista keskustellaan yhteisesti, kaikilla on yhtä selkeänä tavoite ja keinot, joilla tavoitteisiin päästään. Haastateltavat kokivat myös, että koska kaikki asiat on yhteisesti purettu ja mietitty, on niistä myös helppoa keskustella vanhempien kanssa ja selventää esimerkiksi päiväkodin toimintaperiaatteita. Ilman dokumentointia ja tavoitteiden kirjaamista ei voida seurata kehittymistä ja näin ollen kehittyä edelleen. Kehittäminen onnistuu ainoastaan, jos alkutilanne on selvillä ja kirjattuna ja kehittymistä seurataan dokumentoimalla sen eri vaiheita. Tämä tuli esiin myös haastatteluissa.

Seuranta ja arviointi on hyvin tärkeätä ja ettei tavallaan tehdä niinkun pelkätään sen takia, että nyt on tämmönen uus kaavake ja tää on hyvä ja nyt täytyy

tehdä näin... Vaan tosiaan, että sitä myös sitten seurataan ja arvioidaan ja koska silloin se prosessi menee myös eteenpäin. H6

Arvioinnin, suunnittelun ja ohjauksen kokonaisuutta mietittäessä tärkeintä on sen saaminen mahdollisimman toimivaksi nimenomaan lapsen ja hänen vanhempiensa näkökulmasta. Jonkin yksittäisen arviointi- ja suunnittelumenetelmän käyttö on silloin toisarvoista. Tärkeintä on, että koko prosessi koituu lapsen ja perheen hyödyksi ja iloksi. Lapsi saa kehitystään edistävän ohjelman itselleen systemaattisen arvioinnin tuloksena, joka toteutetaan hänen arkipäivässään siten, että lapsella on mukavaa ja jopa hauskaa. Tältäkin osin vanhemmat pääsevät täysivaltaisina osallistumaan lapsensa kehityksen edistämiseen. (Viitala 2001, 122.)

Haastateltavat toivoivat, että päiväkodin ulkopuolella nähtäisiin tärkeänä niitä pehmeämpiä arvoja, joiden vuoksi varhaiskasvatustyötä ylipäätään tehdään. Niille asioille ei kuitenkaan mittareita löydy. Kuntien palvelut, myös varhaiskasvatuspalvelut, elävät paitsi riittävyyden, myös tuottavuuden ja tehokkuuden mittaamisen paineiden alla. Julkista sektoria tulisi pienentää ja palveluja ulkoistaa sekä yksityistää, jotta tuottavuutta ja tehokkuutta saataisiin lisää. Julkisen sektorin palveluntuottajat kamppailevat erilaisten kehittämishankkeiden viidakossa, mikä näkyy niin johtamis- kuin kehittämistyönä kaiken muun työn ohessa. Olemme tuottaneet tässä hankkeiden maailmassa uudenlaisia tarpeita sekä tuotteita, joita asiakkaat eri palveluissa osaavat jo vaatiakin. Tehokkuudesta ja tuottavuudesta kilpaillaan, mahdollisimman pienillä resursseilla on tuotettava entistä enemmän palveluja. Tätä näkyvää "hyvää", joka liittyy New Public Management-ajatteluun, tavoitellaan aktiivisesti mittaamalla palveluiden käyttämistä ja tuottamista.

Et me pystytään mittaamaan, et kuinka moni on ollu aamupalalla, kuinka moni on päiväkodissa läsnä, mut sit tavallaan se jutun ydin, et kuinka moni koki, että aikuinen kuunteli häntä, katsoi häntä, otti syliin, ja kuinka sä pääset tossa ryhmässä suhteessa toisiin, koska niin hirveesti tarvitaan sitä aikuisen läsnäoloa ja tukee... Ne on just niitä, että sä saat jonkun lapsen toimimaan, tai et se päästää sut liki tai tulee ite, nää on ihan niitä, mutta miten sä semmosta mittaat? Sen takia sitä ei koskaan saakaan minnekään esille, se on must se järkytys! Et sehän pitäs saada! H3

5.3.2 Yhteisöllisyyden vastaisku yksilöllistämiselle

Useampi haastateltava (4/6) totesi yhteisöllisyyden kehittämisen olevan se suunta, jonne toivoi varhaiskasvatusta kehitettävän. Varhaiskasvatus on yhä enemmän keskittynyt tuottamaan yksilölle tietoa ja taitoja, niin sanottua akateemista kompetenssia. Kuitenkin monessa päiväkodissa vuorovaikutus ja sosiaaliset taidot oli nostettu tärkeäksi lapsiryhmän yhteiseksi tavoitteeksi. Yhteisöllisyys voidaan nähdä eräänlaisena vastaiskuna nykyiselle yksilöä ja yksilön etu-

ja korostavalle toimintakulttuurille, mikä nyky-yhteiskunnassa tuntuu olevan vallalla. Kuten aiemmin olen kuvaillut, yksilöllistäminen ja jopa sen ylikorostaminen näyttäytyy myös päivä-hoidossa vanhempien toiveina ja jopa vaatimuksina lapsille sekä heidän hoitajilleen. Bardyn (2007, 245) mukaan äärimmilleen yksilöityneen ihmishanteen mukaan ylistetään yksilön huip-pusuorituksia, mutta samalla hylätään ajatus yksilön tarvitsevuudesta ja haavoittuvuudesta. Niinpä kyse on ainoastaan yksilön maksimaalisesti hyödynnettävästä käyttökelpoisuudesta, jossa unohdetaan yksilön ainutlaatuinen arvokkuus, satutettuna ja sairaanakin.

Tällä hetkellä mä oon just nyt vähän sitä mieltä, että tää tämmönen yksilöllisyyden korostaminen, tai nää vaatimukset sen yksilöllisyyden huomiointiin on sellaset... Ei se ole edes välttämättä mahdollista, sen on pakko tulla tiensä päähän. H1

Koska kasvatusta on nykyään vahvasti pedagogisoitunut, institutionalisoitunut ja keskittynyt yksilön kasvattamiseen, se jättää huomioimatta ryhmän merkityksen lasten kasvun, kehityksen ja oppimisen mahdollistajana. Kasvatuksen pääpaino on siirtymässä varhaisessa vaiheessa hankittaviin akateemisiin taitoihin ympäristössä, joissa lapset ovat aikuisten työn ja valvonnan kohteita. Lasten osallisuuteen, lasten yhteisöihin sekä heidän oman kulttuurinsa luomiseen tulee kiinnittää enemmän huomiota. (Marjanen, Marttila & Varsa 2013, 11.) Huolestuttavaa on se, että lasten ympäriltä olevat yhteisöt murtuvat. Aikuisten aikataulut vaihtelevat eikä kaikilla lapsilla ole kiinteää ryhmää. Varhaiskasvatuksessa kaivataan nyt hyvää johtajuutta sekä yhteistä näkyä siitä, miten yhteisöllisyyttä tuetaan arjen muuttuessa sirpaleisemmaksi. Laadukas varhaiskasvatusta tukee lapsen turvallisuuden tunnetta eikä sulje ketään ulkopuolelle, se tarkoittaa, että jokainen tulee kohdatuksi ja saa kokemuksen yhteisöön kuulumisesta. (Heinämäki 2012, 8.)

Lapsen yksilöllistämisen ja siihen liittyvissä vaatimuksissa on menty jo liian pitkälle, näin koettiin yhteensä kahdessa haastattelussa (2/6). Eräs lastentarhanopettaja kuvasi ryhmässä olevan vanhempien 21 erilaista kasvatustapaa ja toivetta, joita kaikkia henkilökunnan tulisi noudattaa. Useammassa haastattelussa (3/6) lastentarhanopettajat muistuttivat siitä, että päiväkotihoidon on ryhmämuotoista hoitoa, jossa ihan jokaista toivetta ei voida välttämättä toteuttaa. Erään haastateltavan mukaan vanhempien vaatimukset päivähoitoon henkilöstölle eivät välttämättä edes ole asian ydin, vaan kertovat pikemminkin jostain suuremmista ongelmista, joita puretaan henkilökunnalle.

Vanhempien vaatimukset sen yksilöllisyyden huomiointiin on sellaset, että siinä ei välttämättä muistu mieleen, että kyse kuitenkin on ryhmähoitosta, ryhmässä on 21 lasta, että ihan kaikkia ei pysty täydellisesti yksilöllisesti huomioimaan. Että pyritään niitten yhteisten toimintalinjojen sisällä ottamaan huomioon sitä

yksilöllisyyttä ja kunkin vahvuuksia ja tuen tarpeita, mutta lähtökohta pitäis olla se, että kaikki lapset on samalla viivalla ja samanarvoisia. H1

Mäkelä (2010) haluaisi varoa vanhempien ja muiden kasvattajien vastakkainasettelua. Hänen mukaansa meillä on jaetun vanhemmuuden biologinen perusoletus. Tärkeintä on, että lapsella on turvallisia aikuisia kotona, päivähoidossa ja koulussa, jotka toimivat kumppanuudessa. Perheen, varhaiskasvatuksen ja koulun yhteisenä tehtävänä on kasvattaa toisiaan arvostavia, ymmärtäviä ja auttavia kansalaisia. Ihminen on yhteisöllinen olento, joka tarvitsee ympärilleen toisia ihmisiä, Mäkelä muistuttaa. Ennaltaehkäisevän lastensuojelun merkitys korostuu uudessa lastensuojelulaissa. Kunnissa tämä edellyttää hyvinvointisuunnitelman laatimista, jossa pysähdytään katsomaan kokonaisvaltaisesti, mitä lapsi tarvitsee kasvaakseen. (Lapsiasiavaltuutetun vuosikirja 2010, 24-25.)

Haastatteluissa tuli kuitenkin ilmi, että vanhempien valveutuneisuuden lisääntymisessä on positiiviset puolensa. Eräs haastateltavista kuvasi, kuinka ennen vanhemmat toivat lapset hoitoon, eikä lapsen hakutilanteessa juteltu juuri mitään 30 vuotta sitten. Nyt useammassa haastattelussa (3/6) kävi ilmi, että vanhemmat haluavat tietää, miksi päiväkodissa asiat tehdään niin kuin tehdään. Tämä koettiin pääosin positiivisena asiana, koettiin, että vanhempia kiinnostavat päiväkotien toimintaperiaatteet. Henkilökunta koki, että koska toimintaperiaatteita myös mietitään työyhteisöissä hyvin paljon, on niistä myös mukavaa kertoa vanhemmille ja saada aikaan yhteistä keskustelua kasvatuksesta. Haastateltavien mukaan tämä lisää perheiden ja henkilökunnan välistä yhteistyötä ja avoimuutta. Nykyiset toimintakäytännöt, esimerkiksi aloituskeskustelun pitäminen lapsen kotiympäristössä, koettiin hyvinä ja avoimuutta lisäävinä työtapoina. Henkilökunnan mukaan vanhemmat myös arvostavat päivähoiton tarjoamaa yhteisöllisyyttä.

Varhaiskasvatuksen nähtiin kaikissa haastatteluissa (6/6) olevan lapsen yksilöllisten tarpeiden huomioimiseen pyrkivää. Lapsen niin yksilölliset vahvuudet kuin tuen tarpeetkin otetaan huomioon jokaiselle lapselle vanhempien kanssa yhteistyössä tehtävässä lapsen hoito- ja kasvatussopimuksessa, jota noudatetaan päivähoidon arjessa. Yhdessä haastattelussa kuitenkin todettiin yksilöllisyyden huomioimisen jäävän joskus vain sanoiksi. Kiire ja suuret ryhmät eivät kuitenkaan aina anna tilaa yksilölliselle huomioimiselle. Myös yhteisöllisyydelle haluttiin jättää tilaa ja mahdollisuuksia. Puolet haastateltavista (3/6) oli sitä mieltä, että yhteisöllisyys ei sulje yksilöllisyyttä pois. Ryhmässäkin voi olla yksilöllinen ja saada yksilöllistä hoivaa ja tukea. Kasvatuksellisesti ajatellen hyvä yhteisö pystyy ottamaan huomioon ja kunnioittamaan niin yksilöllisyyttä kuin erilaisuuttakin, mihin lasten yhteisöllisyyskasvatuksessa pyritään. Vertaisryhmän nähtiin olevan kuin yksi kasvattaja yli puolessa haastatteluista (4/6).

Yhteisöllisyys on tärkeässä roolissa, ja sitten toisten auttaminen. Että toi toinen voi olla hyvä tossa asiassa ja tossa ei oo niin hyvä, mutta sitten taas jossain toisessa voi olla hyvä ja minä voin auttaa häntä siinä missä minä itse olen parempi, meillä lapsi voi sitten toivoa kaverilleen avuliaisuus-runoa, kun on saanut apua tai itse auttanut. Ja opetellaan sietämään, kunnioittamaan, hyväksymään ja arvostamaan erilaisuutta. Ja se (yhteisöllisyys) on tärkeää esimerkiksi syrjäytymisen ehkäisyssä. Että se on se yksilön arvostaminen, mutta sitten kuitenkin tää yhteisöllisyys on tosi tärkeää! H5

Erityisen tärkeää olisi mielestäni muistaa pysyvien aikuissuhteiden ja pysyvän lapsiryhmän merkitys päivähoitossa olevalle lapselle. Kuten Koivulan (2010) väitöstutkimuksessa viitataan, lasten yhteisöllisyyden tunne kehittyi hitaasti useiden kuukausien aikana. Lapsiryhmän ryhmäytymistä ja yhteisöllisyyttä pitäisikin tukea pitkäkestoisesti esimerkiksi yhteisten leikkien ja keskustelujen avulla, jopa koko toimintavuoden ajan. Lasten kanssa pitäisi myös puhua enemmän yhteisöllisyydestä ja sen merkityksestä, koska olisi tärkeää saada nimenomaan lapset tiedostamaan hyvin toimivan ryhmän merkitys. Aikuisten tulisi pyrkiä eri tavoin sitouttamaan ja vastuuttamaan lapset yhteisöllisyyden edistämiseen esimerkiksi puhumalla ystävyys-suhteista ja kavereiden kohtelusta. Olisi myös tärkeää, että aikuisten keskinäinen ja aikuisten ja lasten välinen yhteisöllisyys nostettaisiin keskusteluun ja tarkastelun kohteeksi. (Koivula 2010, 168.)

No sosiaaliset taidot ja leikki-aidot ja toisen huomioon ottaminen ja kunnioittaminen, että myös sitten puhutaan ryhmässä olemisesta, niin kyllähän ne luotavallaan pohjaa sitten niinkun siihen isompana lapsena ja sitten aikuisena elämiseen. H6

Monissa haastatteluissa haluttiin korostaa päivähoiton yhteisöllisyyttä sekä lasten ikätovereilleen saaman tuen merkitystä. Yhteisöllisyyden koettiin yksimielisesti olevan se positiivinen asia, mitä varhaiskasvatus voi tuottaa antamalla lasten olla, leikkiä ja oppia sitä kautta toisilleen ryhmässä. Aina paras kanava oppimiseen ja oivallukseen ei ole aikuisen tuottama opetus, vaan yhdessä toimiminen. Lasten sosiaalisten taitojen, tunteiden sanottaminen ja vuorovaikutustaitojen harjoittelu ja niissä kehittyminen nähtiin monessa päiväkodissa tärkeimpinä asioina, myös tiedollisia ja taidollisia asioita tärkeämpinä. Näitä asioita toteuttamaan tarvitaan turvallisia aikuisia, jotka luovat puitteet lasten yhteisölliselle oppimiselle, jossa myös epäonnistumista harjoitellaan.

Yksilöitä korostavana aikana kaipaamme yhteisöllisyyttä, koska sen toivotaan vaikuttavan negatiivisten ilmiöiden, kuten yksinäisyyden, kiusaamisen tai syrjäytymisen ehkäisemiseen. Lasten kasvatukseen liittyvät käsitteet yhteisö ja yhteisöllisyys, koska on kyse yhtä aikaa lapsista

ja aikuisista sekä lasten vertaisryhmistä ja kasvattajien yhteisöistä ja näistä kaikista yhdessä. Ihmisten välinen dialogi, tietoinen kohtaaminen vaatii aikaa ja tilaa. Jo varhaislapsuudessa tulee saada rakentaa yhteisöllisyyden kokemuksia. (Marjanen ym. 2013, 229.) Varhaislapsuudessa koetuilla yhteisöllisyyden kokemuksilla voi olla vaikutusta koko eliniäksi, jolloin varhaiskasvatuksella on oma merkityksensä syrjäytymisen ehkäisijänä. Varhaiskasvatus voi olla osaltaan sellainen yhteisö, jossa oma näkyvä ja kuuluva roolinsa on niin lapsella, kuin hänen perheelläänkin sekä kasvattajilla. Yhteisöllistä ilmapiiriä luodaan varhaiskasvatuksessa monenlaisten koko perheen tapahtumien avulla ympäri toimintavuoden perinteisen päivähoitopäivän lisäksi.

5.3.3 Varhaiskasvatuksen tulevaisuusnäkymät

Varhaiskasvatuksen tulevaisuuden näkymät näyttivät haastateltavien (3/6) mielestä huolestuttavilta, säästämisen ennustettiin jatkuvan entistä tehokkaammin varhaiskasvatuksesta. Resurssien supistuminen vuosi vuodelta on ollut niin tavallinen näky, että sen koettiin jatkuvan myös tulevaisuudessa. Tämä tuntui kaikista haastateltavista huolestuttavalta. Säästösyistä ryhmäkokoja on kokoajan kasvatettu ja oma sekä työkaverin jaksaminen mietitytti kovasti. Ryhmäkokojen kasvamisen nähtiin tuovan mukanaan ongelmia lasten myöhemmässä elämässä, myös tämä mainittiin puolessa haastatteluista (3/6). Työn vaateiden tehostuminen tuli esiin yli puolessa haastatteluista (4/6). Henkilökunnan ajautuminen pois alalta tuli esiin yhdessä vastauksessa. Resurssit koettiin riittämättömiksi niin lasten, vanhempien kuin työntekijöiden tarpeisiin. Erityispäivähoidon päätöksiä on jopa purettu eräässä kaupungissa, joten integraation ja inklusion periaate näkyy voimakkaasti lapsiryhmissä, mikä vaikuttaa työssä jaksamiseen ja siinä suoriutumiseen. Koska resurssit eivät kuitenkaan kasva, näiden päätösten nähtiin vaikuttavan hyvin voimakkaasti myös työn tekemiseen. Jaksaminen, uupumus ja riittämättömyys tulivat esiin puolessa haastatteluista (3/6). Rakennusten kunto ja niistä aiheutuvat terveysuhat mietityttivät kahdessa (2/6) haastattelussa.

Sit tässäkin talossa on tälläkin hetkellä sellaisia ryhmiä, joissa on 21 lasta ja sit siellä on erityislapsia. Niin kyllä se aika hurjalta tuntuu ja mä kyl oikeesti paha pelkään, että tässä taloudellisessa tilanteessa, tää tämmönen tehokkuusvaatimus vielä lisääntyy! Ja sit sitä kautta sitä miettii sitä työntekijöiden jaksamista. H2

Vanhemmuuden hukassa oleminen mainittiin kaikissa (6/6) haastatteluissa, samalla tiedostettiin vanhemmuuden eri ongelmat, työelämän muuttuminen sekä sen vaikutukset perhe-elämään sekä perheiden moniongelmaisuuksien lisääntyminen. Vanhempien kanssa toteutettavaan kasvatuskumppanuuteen toivottiin edelleen panostettavan. Vanhempien kanssa tehtävään yhteistyöhön nähtiin tulevaisuudessa liittyvän aiempaa enemmän sosiaalityön ja lasten-

suojelun kumppaneita. Eräänlaisena uhkana mainittiin yhdessä haastattelussa se, että päivähoiton henkilökunta joutuu entistä enemmän hoitamaan perhettä, eikä lapsi olisi enää niin keskiössä. Vanhempien nähtiin olevan tulevaisuudessa yhä enemmän tuen tarpeessa (3/6), mikä näkyy jo nyt vanhempien voimattomuutena lastensa kasvattamisessa.

Tuntuu, että se vanhempien avuttomuus vaan lisääntyy, et on sellaisia vanhempia, jotka vaan työntää sen lapsensa tänne ovesta sisään, et tehkää sille jotakin..! Että ne ei ite sen kanssa pärjää... niin se jotenkin tuntuu lisääntyvän. Et miten se sitten tulevaisuudessa tuleekaan näkymään, kouluissa ja nuorisopsykiatriassa ja niin pois päin, niin näitä asioita kyl välillä joutuu miettimään. Musta se on selkeesti semmonen uhkakuva. H2

Vanhempien voimattomuuden tai avuttomuuden näkeminen ei kuitenkaan ollut haastateltavien kertoman mukaan yhteydessä syrjäytymisen uhkaan. Syrjäytyminen mainittiin vain kahdessa haastattelussa (2/6). Vaikka yhteiskunnallisessa keskustelussa syrjäytyminen nähdään kasvavana uhkana nuorille tai nuorille lapsiperheille, eivät haastateltavat osanneet yhdistää niemeämiään vanhempien moniongelmaisuuksien lisääntymistä tai vanhempien avuttomuutta niinkään syrjäytymiseen. Aina nämä eivät ehkä kosketa syrjäytymistä, mutta mielestäni vastauksista oli havaittavissa selkeitäkin uhkia joko vanhempien tai lasten syrjäytymisen uhalle. Hallitusohjelman (2011, 32) mukaisen päivähoiton kehittämisen syrjäytymistä ehkäisevänä palveluna, tulisikin ehkä aloittaa päivähoiton henkilökunnan tietoisuuden kasvattamisesta suhteessa tähän teemaan.

Myös monikulttuurisuuden ja maahanmuuttajien lisääntyminen mainittiin yhdessä haastattelussa (1/6). Monikulttuurisuuden lisääntyessä toivottiin, että myös suomalainen kulttuuri pysyisi voimissaan, ja että myös sitä ja sen perinteitä vaalittaisiin. Eri toimijoiden, kuten perheyön, sosiaalityön tai vaikkapa taiteen ammattilaisten lisääntyminen päivähoitossa nähtiin mahdollisena. Lisäksi erilaisten avointen päivähoitopalveluiden sekä leikkitoiminnan lisääntyminen tulevaisuudessa nähtiin toivottavana mahdollisuutena tarjota perheille heidän tarpeisiinsa sopivaa päivähoitopalvelua (2/6). Vesterisen (2011, 122) mukaan perhekeskeisyys tulee tulevaisuudessa asiakaskeksyyden tilalle pysyvästi, mikä edellyttää kokeneilta työntekijöiltä poisoppimista vanhasta asiantuntijuus- ja professioajattelusta. Vanhempien kanssa tehtävä yhteistyö, vuorovaikutus, asiakaslähtöisyys ja kysyntälähtöisyys tulevat kasvamaan, jolloin palvelut kootaan asiakkaan ympärille. Tähän muutokseen halutaan vastata asiakkaan kannalta joustavasti ja räätälöidysti, jolloin lasten ja perheiden yksilöllisten palvelutarpeiden korostuminen edellyttää uusia palvelutuotteita ja joustavuutta toimintatapoihin.

Subjektiiiviseen päivähoito-oikeuteen toivottiin jonkinlaista rajausta, vaikka yleisesti sitä pidettiin tärkeänä palveluna monille perheille. Subjektiiivinen päivähoito-oikeus näyttäytyy kui-

tenkin nykyään enemmän vanhemman kuin lapsen oikeutena pitää lasta hoidossa, vaikka itse olisi kotona (1/6). Onnismaan (2010, 258) mukaan päivähoito oli kuitenkin pitkään tarveharkintainen palvelu ja se oli myös käyttäjiään jossain määrin leimaava, olihan paikkoja tarjolla vain pahimpaan tarpeeseen. Vasta subjektiivinen päivähoito-oikeus poisti leimaavuuden kokopäivähoidosta, kun myös keski- ja hyvätuloisten perheiden lapset pääsivät mukaan toimintaan.

Teknologian kehittyminen sekä prosentteihin ja lukumääriin tuijottaminen nähtiin uhkana varhaiskasvatuksen palveluille. Koettiin, kuten seuraavassa esimerkissä, että varhaiskasvatus on ajautumassa tilaan, jossa ei ole merkitystä, että kuka hoitaa ja ketä, kunhan käyttö- ja täyttöasteet ovat kunnossa.

Uhkakuva on se, et lapsilla ei oo enää niitä omia paikkoja, vaan iPadilla tosisaan lähetetään kuva, että meidän Reetu tulee tänään teille, ja sitten siellä on vastassa joku Lissu, joka on hälytetty jostakin, kukaan ei tiedä mistään mitään... Et se on semmonen uhkakuva, se on se kaikista karmeista ja kaikista pelottavista!! Että on vaan joku tietty määrä lapsia, että se on vaan se määrä, sit on joku tietty määrä ihmisiä... Taas se määrä...! Et ne ei niinkun muodosta mitään! H3

Tällainen ajattelu voi olla pelottavakin näkemys, mutta se on kuitenkin asiallista kritiikkiä varhaiskasvatuksen työntekijältä suunnitelmassa oleville lakimuutoksille päivähoiton tuntimääräisistä maksuista. Yllä oleva lastentarhanopettajan uhkakuva varhaiskasvatukselle ei ole välttämättä kaukana. Kaikki työ voidaan pilkkoa osiin ja asettaa jokaisella työllä ja sen osalla jokin hinta, jolla työ tulee tehdyksi. Jos kuka tahansa voi sitten tehdä työn, asiantuntijuutta ei enää tarvita, ja kuka tahansa voi hoitaa lapsia päiväkodissa. Tärkeintä on, että lakimääräiset suhdeluvut aikuisten ja lasten välillä toteutuvat. Voit ostaa itsellesi palvelun nimeltä lapsen päivähoito muutamaksi tunniksi päivässä ja sen tuottaa sinulle palveluntuottaja x. Työvoimana käytetään, mitä tahansa mitä halvalla saadaan, kuten nuoria ja maahanmuuttajia, joilla ei ole kielitaitoa tai koulutusta, tätä kutsutaan myös McDonaldisaatioksi (Spolander 2012; Ritzer 2009). Tällöin päivähoiton palvelu tosin ei ole enää laadukasta lapsen varhaiskasvatuspalvelua, vaan verrattavissa enemmänkin lapsiparkkeihin, joita löytyy jokaisesta kauppakeskuksesta, koska palvelusta puuttuu pysyvyys, tutut ja turvalliset aikuissuhteet sekä pysyvä ja tuttu vertaisryhmä.

Aiheesta käytiin keskustelua Helsingin Sanomien mielipideosastolla maaliskuussa 2013, varhaiskasvatuksen asiantuntijakirjoittajien mukaan tuntilaskutus voisi tuoda lisää laatua päivähoitoon. Lapsiryhmiin saataisiin päiväkodeissa väljyyttä, mikäli osa lapsista alkaisi viettää enemmän aikaa kotona. Vaarana kuitenkin on, että kunnat tavoittelevat tuntilaskutukseen

siirtymällä säästöjä henkilökunnan palkkakustannuksiin, sillä jo nyt päivittäistä käyttöastetta tarkastellaan päiväkodeissa tiiviisti. Laskelmien perusteella työntekijöitä siirretään ryhmästä toiseen ja päiväkodista toiseen, sinne missä laskennallisesti on tarvetta. Tunneittain tapahtuvassa käyttöasteen seurannassa vaarana on entistä rajumpi ihmisten siirtely ryhmien välillä ja päiväkodin täyttöasteen lisääminen. Lapset tarvitsevat kehittyäkseen ja voidakseen hyvin tuttuja, välittäviä ja pysyviä varhaiskasvattajia sekä oman, tutun lapsiryhmän. Oikeita ihmisiä ei voi ilman seurauksia siirrellä sinne tänne sen mukaan, missä kellokortti raksuttaa alitunteja. Tämä on uhkana tuntilaskutukseen siirryttäessä Rintakorven mukaan. Lisäksi Onnismaan mukaan kellokorttisysteemi ei lisääisi perheiden yhteistä aikaa vaan tekisi lasten elämästä entistäkin katkonaisempaa. Tällainen malli perustuisi käsitykseen päiväkodista säilytyspaikkana ja varhaiskasvatuksen sijaan tulisi puhua lapsiparkista. (Helsingin Sanomat 2013b, 2013c.)

Päätäjiltä toivottiin enemmän resursseja päivähoidon. Resurssien supistamisten myötä mietityttää myös päivähoiton saama arvostus, koska työntekijät kuitenkin arvostavat omaa asiantuntijuuttaan korkealle. Kaikissa haastatteluissa (6/6) toivottiin enemmän aikaa ja resursseja tehdä perustehtävän mukaista työtä, jotta turvallisen aikuisen läsnäolo lasten kanssa olisi turvattu. Toivottiin myös enemmän resursseja tukea vanhemmuutta. Moni haastateltava koki, että kaikki lähtee vanhempien kanssa tehtävästä yhteistyöstä (3/6). Kasvatuskumppanuus nähtiin lähtökohtana kaikelle yhteistyölle. Kasvatuskumppanuudessa korostettiin avointa keskustelua, kuuntelua, vanhempien kunnioittamista sekä työntekijän asennetta ja halua tehdä yhteistyötä.

Se, et millä tavalla me annetaan se oma asiantuntijuus niiden perheiden käyttöön, niin se on aika iso juttu. H2

Varhaiskasvatuksen mahdollisuuksina kohti parempaa tulevaisuutta pidettiin yhteisöllisyyttä sekä lasten, vanhempien että päiväkodin henkilökunnan kesken, tässä suvaitsevaisuus olisi tärkeässä roolissa. Yhteisöllisyyden keskellä lapsella on lupa olla oma ainutlaatuinen itsensä, joten yksilöllisyyttä ei suljeta pois, vaan se jopa korostuu. Henkilökunta olisi vakituista, sitoutunutta, innokasta ja koulutettua. Työn ytimessä olisi pedagogiikka ja lapsi sen keskiössä.

Olis enemmän resursseja siihen niinkun myös siihen vanhempien kanssa tehtävään työhön, päästäis varmasti kohti sellaisia onnellisempia, tyytyväisempiä, tasapainoisempia lapsia ja hyvinvoivaa henkilökuntaa. H1

Onnismaan (2010, 269) mukaan 2000-luvun alusta lähtien on keskusteltu sekä päivähoitolain kokonaisremontin tarpeesta että subjektiivisen päivähoito-oikeuden rajoittamisesta sekä sen siirtämistä jälleen tarpeeseen perustuvaksi oikeudeksi. Pessimistisimmän arvioin mukaan ympärä näyttää sulkeutuneen, koska on palattu järjestelmän alkuvaiheessa vallinneisiin asentei-

siin. On kuitenkin tapahtunut paljon hyvää kehitystä, ja päivähoito- ja varhaiskasvatusjärjestelmän luomista voi pitää monin tavoin pohjoismaisen hyvinvointiyhteiskunnan menestystarina, jossa lasten ja perheiden olosuhteisiin on vakavasti paneuduttu valtiovallan toimesta.

Haastatteluista nousseet teemat olivat hyvin samanlaisia kuin Vesterisen toimittamassa Varhaiskasvatuksen tulevaisuuden ennakoinnissa (2011). Vesterinen on esitellyt varhaiskasvatuksen visioita, muutostrendejä ja haasteita liittyen sosiaali- ja terveysalan tulevaisuuden ennakointiin. Vision luomisessa on toiminut asiantuntijaryhmänä Lappeenrannan kasvatus- ja opetustoimen varhaiskasvatuksen johtoryhmä, sähköpostivastauksilla kuuden kaupungin varhaiskasvatusjohtajat sekä sote-ennakoinnin oma projektiryhmä. (Vesterinen 2011, 121.)

Varhaiskasvatuksen visioissa päivähoitoyksiköt tulevat monipuolistumaan ja kasvamaan tulevaisuudessa, mitä ennakoitiin myös haastatteluissa. Vesterisen mukaan tullaan yhä enemmän keskittämään päivähoitopalveluita suurempiin keskuspäiväkotiyksiköihin ja monipuolisiin päivähoitocentereihin. Näissä on tarjolla myös erilaisia harrastustoimintoja, kuten kuvataide- tai musiikkileikkikoulutoimintaa sekä erilaista palveluneuvontaa, kuten neuvolapalvelua tai vanhusten päivätoimintaa. Lainsäädäntö tulee muuttamaan varhaiskasvatuksen sisällöllisiä vaatimuksia. Päiväkotiyksiköissä on laajasti tarjolla erilaisia päivähoitomahdollisuuksia, joista asiakas voi valita, kuten avoin päiväkotitoiminta, vuoropäivähoito ja leikkitoiminta. Erityistä tukea tarvitsevien lasten erityispäiväkoteja ei tarvita lisää, vaan erityislapset ovat päiväkodissa mukana muiden lasten kanssa. (Vesterinen 2011, 121-122.) Erityistukitoimien lakkauttamiset olivat esillä myös haastatteluissa, niiden koettiin kuormittavan entistä enemmän koko lapsiryhmää, koska esimerkiksi avustajia ei enää saada ja lapsiryhmien kokoa on kasvatettu.

Niin haastatteluissa kuin Vesterisen visioissa asiakaslähtöisyys, yksilöllisyys ja kasvatuskumppanuus korostuvat, jolloin myös erityisen tuen tarve kasvaa. Tulevaisuudessa korostuvat erilaiset perherakenteiden muutokset, kansainvälisyys, lasten ja perheiden ongelmat ja jopa pahoinvointi johtuen vanhempien päihde-, työttömyys-, ja mielenterveysongelmista. Niinpä varhaiskasvatuksen erityisenä haasteena on enenevässä määrin kyky toimia yhdessä perheen kanssa. Kyky ennaltaehkäisevään toimintaan ja varhaiseen puuttumiseen sekä perheen ohjaamiseen saamaan apua asiantuntijaverkostosta tulevat myös korostumaan. Perhettä lähestytään ekokulttuurisin työmenetelmin yksilöllisesti kohdaten. (Vesterinen 2011, 123.)

Muutostrendeissä ammattiryhmät ja osaaminen moninaistuvat, mutta myös eriytyvät. Samaan aikaan varhaiskasvatuksen hallintomallin eriytyminen hallinnolliseen ja pedagogiseen johtoon vahvistuu. Taloudellinen ja hallinnollinen ajattelu voimistuu myös varhaiskasvatuksessa tuloksellisuuden kriteerinä. Varhaiskasvatus siirtyy opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonalalle ja moniammatillinen yhteistyö lisääntyy ja selkiytyy. (Vesterinen 2011, 123-125.) Haastatteluissa kerrotut muutokset kohdistuivat lähinnä jo tapahtuneisiin muutoksiin. Toki haastatte-

luissa tulivat voimakkaasti esille muutokset esimerkiksi taloudellisuudesta ja tuloksellisuudesta varhaiskasvatuksessa. Haastatteluista oli ennakoitavissa myös toiveita muutoksille esimerkiksi pedagogisen johtamisen vahvistumiselle ja moniammatillisuudelle.

Myös Vesterisen tulevaisuuden haasteissa näkyy samoja piirteitä kuin haastateltavien kertomuksissa, lapsen maailma laajenee viestintävälineiden kautta, jolloin lapsuutta uhkaa sen lyheneminen, lastentarhanopettajakoulutuksen saaneista tulee olemaan pulaa, mikä haastaa myös sosionomi (AMK)-koulutusta. Haasteiden osalta samoja teemoja olivat myös varhaisen puuttumisen haasteellisuus, kansainvälistyminen ja monikulttuurisuuden lisääntyminen, koska ne haastavat osaamista ja työmuotoja sekä teknologian käytön lisääntyminen. (Vesterinen 2011, 125-126.)

6 Yhteenveto

Varhaiskasvatuksessa uusliberalismi on esiintynyt nimettömänä, mutta silti voimakkaasti aiemmin esittelemieni teemojen mukaisesti. Tuottavuutta ja tehokkuutta maksimoidaan erilaisin toimenpitein, muun muassa ryhmäkokoja kasvattamalla, henkilöstöstä säästämällä ja ulkoistamisilla. Palveluja on muun muassa eriytetty siten, että ruoka- ja siisteyspalvelut on useimmissa päiväkodeissa ulkoistettu ja tai yksityistetty. Tällä tavoitellaan sekä säästöjä että tuottavuutta. Päiväkotien täyttö- ja käyttöasteet mittaavat henkilökunnan työn tehokkuutta. Kärjistäen ajatellen varhaiskasvattajien tehtävänä tuntuukin olevan prosenteista huolehtiminen lasten sijaan. Uusi julkisjohtaminen näyttäytyy päivähoidon johtamisessa toimintayksiköiden yhdistämisinä, alaisten määrän kasvuna ja hallinnollisten tehtävien lisääntymisenä. Päiväkotien johtajalla on haastattelujen mukaan entistä vähemmän aikaa pedagogiseen johtamiseen sekä fyysiseen läsnäoloon päiväkodeissa. Kaiken kaikkiaan varhaiskasvatusta sekä sen johtamistyötä mitataan, arvioidaan ja kehitetään hyvin paljon. Kehittämistehtävät, projektit ja niiden kirjaamiset ja dokumentoinnit ovat lisääntyneet jopa siinä määrin, että henkilökuntaa mietityttää perustehtävään jäävän ajan riittäminen lapsille.

Ensimmäisessä tulosluvussa 5.1. kuvattiin päivähoidon nykytilaa sekä niitä teemoja, jotka näyttäytyvät varhaiskasvattajien kertoman mukaan jokapäiväisessä työssä. Säästöjä tavoitellaan palveluiden pilkkomisella sekä ulkoistamisella, sijaisista säästämällä että ryhmäkokojen suurentamisella. Vähemmällä henkilökunnalla hoidetaan enemmän lapsia. Joidenkin palvelujen, kuten siisteyspalvelujen ulkoistamiset sekä pitkät jonot eri yhteistyökumppaneiden palveluihin ovat lisänneet varhaiskasvattajien työtä. Uusi julkisjohtaminen on tuonut varhaiskasvatukseen toimintayksiköiden yhdistämiä, mikä on lisännyt niin toimintayksiköiden esimiesten hallinnollista työmäärää kuin vähentänyt fyysistä läsnäoloa päiväkodeissa. Päätöksiä pitää pystyä tekemään myös johtajan ollessa poissa ja vastuuta jaetaan työntekijöille; jaettu johtajuus ja alaistaidot ovat tärkeässä roolissa. Resurssien kiristyminen vaikuttaa työtyytyväisyy-

teen sekä työhyvinvointiin. Riittämättömyyden tunteet, kiire ja stressi ovat tuttuja varhaiskasvattajille.

Laadukas varhaiskasvatus ja sen kriteerit tuntuivat olevan hyvin varhaiskasvattajien tiedossa. Laadun kehittäminen on tärkeä osa myös varhaiskasvatuksen kehittämistyötä. Haastateltavista suurimman osan mielestä päivähoidon tärkein tehtävä nykypäivänä on tarjota laadukasta varhaiskasvatusta. Laadukkaasta hoivasta, kasvatuksesta ja opetuksesta pidetään kiinni myös kiristyvillä resursseilla sekä vajuustilanteissa ja pyritään tarjoamaan jokaiselle päivähoitossa olevalle lapselle jokaisena päivänä hyvä päivä.

Toisessa tulosluvussa 5.2. käsiteltiin päiväkotityössä tapahtuneita painopisteiden muutoksia ja haasteita. Kappale kuvaa myös osaltaan päivähoiton nykytilaa sekä tuottavuuden ja tehokkuuden vaateita päivähoitossa. Haastateltavien mukaan tuottavuutta ja tehokkuutta mitataan erityisesti käyttö- ja täyttöprosentteilla. Yhteiskunnallisesti ajatellen perheen ja työn yhdistäminen, kilpailun ja työolojen koventuminen näkyvät lapsissa ja perheiden avuntarpeissa. Vanhemmilla on yhä enemmän toiveita, joita päivähoiton tulisi pystyä täyttämään. Asiakkaan tarpeen mukaan räätälöityjä varhaiskasvatuspalveluja kaivattaisiin. Varhaiskasvatustyön painopisteissä on alkanut entistä enemmän näkyä erityislasten osuus päivähoitoryhmissä sekä vanhemmuuden tukemisen haasteet. Haastateltavien mukaan varhaiskasvattajan asiantuntijuudelta vaaditaan paljon osaamista myös muilta aloilta, joissa korostuvat perhetyön, erityispedagogiikan ja asiakkaan kohtaamisen erityisosaaminen sekä palveluohjaus, varhaiskasvatuspedagogiikan lisäksi.

Kolmannessa tulosluvussa 5.3. kuvataan kehittämistyötä varhaiskasvatuksessa sekä suunnataan katse kohti tulevaisuutta. Arviointi, mittaaminen ja kehittäminen ja niihin liittyvä kirjaaminen ja dokumentointi ovat lisääntyneet huomasti viime vuosina. Näillä on myös tuottavuuden ja tehokkuuden ulottuvuudet, joilla saadaan näkyville varhaiskasvatuksen suoritteita numeerisesti. Yleisesti ottaen kehitystä pidetään kuitenkin positiivisena muutoksena. Koulutusten, projektien ja hankkeiden avulla jokaisella on mahdollisuus osallistua oman ammatillisen osaamisensa kehittämiseen. Välillä kehittäminen on ollut haastateltavien mukaan kuitenkin ikään kuin itsetarkoitus, jolloin uuden tiedon ja taidon syventäminen on jäänyt puolitiehen. Kehittämisestä on tullut aikamme trendi. Arviointi- ja kehittämistyössä haluttiin pitää lapsi toiminnan keskiössä niin, että myös perustehtävälle jäisi aikaa. Haastateltavien mukaan kirjaaminen, tietokoneella istuminen ja erilaisten lomakkeiden täyttö ei saisi mennä perustehtävän editse. Päiväkotien kilpailukykyisyyttä mitattaessa haluttaisiin korostaa myös pehmeitä arvoja. Yhteisöllisten arvojen tärkeänä pitäminen meni yksilön korostamisen edelle. Haastateltavien mukaan yksilöllisyys ja yhteisöllisyys eivät sulje toisiaan pois, vaan molemmille löytyy tilaa. Kasvatuskumppanuus ja vanhempien kanssa tehtävä yhteistyö korostuvat, mikä

vaatii avointa vuorovaikutusta puolin ja toisin. Kasvatuskumppanuudessa on myös yhteisöllinen näkökulma, jota toivottiin varhaiskasvatuksessa kehitettävän edelleen.

Haastateltavien mukaan varhaiskasvatuksen tulevaisuuden ennakoinnissa tehokkuusvaatimukset lisääntyvät entisestään, ja säästötoimet aiheuttavat huolestuttavia näkymiä. Työssä jakaminen, väsymys, kiire ja riittämättömyys, suuret ryhmäkoot, lasten ja perheiden erityistarpeiden lisääntyminen, terveysuhat, monikulttuurisuuden lisääntyminen, teknologian kehittyminen ja sen mukanaan tuomat muutokset mietityttävät enenevässä määrin myös tulevaisuudessa. Vanhempien tukemiseen ja oikeaan kasvatuskumppanuuteen toivottaisiin olevan enemmän aikaa ja resursseja. Kaikkein eniten toivottiin aikaa ja arvostusta perustehtävän mukaiselle työlle, jossa pedagogiikka olisi keskeinen asia. Moni toivoi pehmeämpien arvojen paluuta.

Vesterisen (2011, 121-123) mukaan perheiden kiinnostus ja vaatimustaso nousevat kuitenkin tulevaisuudessa yhä. Päivähoidon räätälöinti perhekohtaisesti ja kasvatuskumppanuusajattelu korostuvat tulevaisuudessa entisestään. Ne hakevat vielä parhaita muotojaan, jotta koko päiväkotiyhteisö siirtyisi asiantuntijälähtöisyydestä perhelähtöisyyteen. Yksilölliset tarpeet, kuten hoitoajat, vuorotyö, erityistarpeet ja yksilöllinen varhaiskasvatussuunnitelma lisääntyvät ja niihin etsitään ratkaisuja yhdessä perheen kanssa. Oleellinen osa toimintaa tulee olemaan yhteistyö ja vuorovaikutus perheen kanssa ja sen ytimenä on dialogisuus. Toisaalta perheiden vaatimustasolle halutaan asettaa myös yhdessä sovittuja rajoja. Eri ammattiryhmien erityisosaamista ja vahvuuksia hyödynnetään työnjaossa ja ammattinimikkeissä, joten erityisosaamisen tarve tulee kasvamaan. Tulevaisuudessa korostuvat myös verkosto-osaaminen ja kumppanuustaidot. Muiden osaamista on osattava hyödyntää, eikä itse tarvitse osata kaikkea. Lisäksi päiväkodin henkilöstöllä tulee olemaan kasvava palveluohjaustehtävä.

Tulevaisuudessa päivähoiton kehittämisen avainasemassa ovat todennäköisesti erilaiset joustavat päivähoitopalvelut, kuten avoin päiväkotitoiminta, jossa on koulutettu henkilökunta. Räätälöidyt palvelut tulevat olemaan avainasemassa, koska asiakas- ja kysyntälähtöisyys tulevat lisääntymään. Toiseksi perhetyön kehittäminen varhaiskasvatuksessa vaatii yhä enemmän resursseja varhaiskasvatukseen. Myös syrjäytymisen ehkäisyyn ja varhaiseen puuttumiseen tulee kiinnittää huomiota entistä enemmän. Kunnissa tehdyt päätökset ennaltaehkäisevien palvelujen supistamisesta ovat todennäköisesti vaikuttaneet lasten pahoinvoinnin kasvuun, joten toteutetulla hyvinvointipolitiikalla on siis yhteys lapsiperheiden tilanteeseen (Halme ym. 2010, 18-19). Lisäksi varhaiskasvatuksessa on lähtökohtaisesti kaikkein paras mahdollisuus vaikuttaa lasten yhteisyyden ja osallisuuden tunteisiin esimerkiksi yhteisen tekemisen, luovan toiminnan sekä elämyksellisen kokemisen muodoissa. Kehittäminen vaatisi kuitenkin uudelleen arviointia ja asioiden priorisointia päättäjien taholta sekä budjetointia varhaiskasvatuksen suuntaan.

Vesterisen (2011, 124) mukaan hallinnollinen ja taloudellinen ajattelu voimistuvat entisestään varhaiskasvatuksessa. Tuloksellisuuden kriteerinä ja tärkeänä tavoitteena nähdään myös taloudellinen ja johtamistaidollinen toiminta. Taloudellisuutta tavoitellaan kustannustehokkaila päivähoitokeskuksilla, keskitetyllä aluejohtamisella ja henkilöiden työpisteen laajentamisella koskemaan joustavasti alueen eri päiväkoteja. Toiminnan tehokkuutta tavoitellaan myös paremmalla koulutukseen ja osaamisprofiiliin perustuvalla työnjaolla. Tulevaisuudessa pitäydytään entistä tiukemmin niissä tehtävissä, jotka varhaiskasvatus on itselleen määrittänyt strategioissaan ja rajapintojen selkiyttämässä muiden toimijoiden kanssa. Näin vaikutetaan myös päivähoiton taloudelliseen henkilöstömitoitukseen ja sen riittävyyteen. Henkilöstön tietoisuus omasta työnkuvasta sekä koko palvelujärjestelmästä että omasta roolista siinä kasvavat nykyiseen verrattuna.

Suomalainen hyvinvointipolitiikka elää globaalissa murroksessa, jossa kansainvälisesti näkyvät teemat toistuvat myös meillä. Kansainvälisesti vertailtuna ongelmamme ovat vielä ehkä pieniä. Silti hyvinvointipalveluissa kehittämisellä ja kehittymisellä on suuri merkitys ja se vaikuttaa palvelun tuottamiseen koko yhteiskunnassa. Tehokkuus, tuottavuus ja toiminnan kehittäminen kuuluvat arkeen jokaisella työpaikalla. Pohjoismaisten hyvinvointiarvojen vaaliminen on kuitenkin tärkeää jatkuvan kehittämisen keskellä. Myös johtajuudella on merkityksensä siinä, mitä kaikkea kehitetään, koska jokaisessa kehittämishankkeessa ei voi olla mukana. Työn tulisi säilyä ihmisille mielekkäänä mahdollisimman pitkään ja työkyky optimaalisena varsinkin tämän ajan Suomessa, jossa paineet työikien pidentämiselle kasvavat kokoajan. Elinikäisen oppimisen kulttuurilla on tässä varmasti suuri merkitys.

7 Pohdinta ja jatkoasteet

Varhaiskasvatustyön laatu ja lasten hyvinvointi päivähoitossa toimivat tämän työn keskeisinä tarkastelukohteina myös työntekijöiden näkökulmasta. Tällä tutkimuksella halusin osoittaa sen, kuinka vahvasti uusliberalismi näyttäytyy varhaiskasvatuksessa sekä sen johtamisessa ja kehittämisessä. Tutkimukseni mukaan uusliberalismilla on vaikutuksensa niin varhaiskasvatukseen kuin sosiaali- ja terveyspalvelujen palveluntuottamiseen ja sillä on ilmentymiä monella saralla. Olen vertaillut haastatteluista saamiani tietoja teoreettiseen viitekehykseeni sekä aihetta koskevaan kirjallisuuteen ja sitä kautta pyrkinyt ymmärtämään varhaiskasvatuksen työntekijöiden kokemuksia työelämästä. Haastatteluista saamani työntekijöiden näkemykset tukivat hyvin teoreettisia lähtökohtiani. Teorian ja vastausten vertailu oli tulosten esiin tuomisessa erittäin hedelmällistä. Varhaiskasvattajien näkemykset olivat myös samassa linjassa Vesterisen (2011) varhaiskasvatuksen tulevaisuuden ennakkoinnin kanssa.

Uusliberalismista keskusteltaessa ollaan yleensä joko puolesta tai vastaan. Uusliberalismista puhutaan yleensä kriittisessä mielessä, eivätkä järjestelmän kannattajat halua tulla kutsuttaviksi uusliberalisteina, kuten Patomäkikin (2007) asian esittää. Onkin vaikea ehkä ymmärtää, miksi näin paljon vapauksia ajava aate olisi edes kriittisen tarkastelun tarpeen. Yksilön vapaus, tasa-arvo, kansalaisten vaikuttamismahdollisuudet ja työllisyys nähdään hyvinvointivaltion peruspilareina. Mitä pahaa tuottavuuden ja tehokkuuden maksimointi voisivat sinällään sitten saada aikaan? Globalisaation aikakaudella niiden avulla kehitetään Suomea yhä kilpailukykyisemmäksi, menestyneemmäksi ja saadaan aikaan voittoa, mikä taas vaikuttaa jokaisen suomalaisen hyvinvointiin. Vaan millä seurauksilla? Ajatteleeko uusliberaali talouspolitiikka asiaa työväestön, pienipalkkaisten, vanhusten, lapsiperheiden tai syrjäytymisen vaarassa olevan nuoren näkökulmasta. Ääntä voi olla hyvin vaikea saada kuuluville siitä näkökulmasta käsin, alhaalta ylöspäin.

Helne ja Laatu (2007, 16-17) toteavat, että ihmisistä piittaamattoman politiikan seuraukset ovat olleet pahimmillaan dystooppisia, sillä ne ovat johtaneet ylilyönteihin ja lisänneet ihmisten pahoinvointia, syyllisyyttä ja häpeää. Samalla hyvinvointivaltio on kuormittunut ja sen palvelukyky heikentynyt. Itseään ruokkiva luonne ja sen heikko kyky ottaa vastaan kansalaispalautetta aiheuttamistaan seurauksista on ollut yksi politiikan ongelmallisimmista piirteistä. Kuten Metteri (2005) on todennut, että tavallaan on tehty tieto-opillinen arvovalinta, kun on alettu pitää luotettavampina asiakirjoja ja numeroita ja sivuutettu ihmisten omat kokemukset (ks. Latvala 2005, 7.)

Mikäli julkista sektoria tulee pienentää roimasti, on kasvatettava palvelutuotantoa muilta sektoreilta. Yksilöllä on siis vapaus ostaa palvelunsa haluamaltaan palvelun tarjoajalta. Vanhemmilla on vapaus valita haluamansa päiväkotia, jotka kilpailevat asiakkaista erilaisten toiminnansuuntauksien avulla. Lapsi voi jatkaa koulumaailmaan jälleen vanhempiensa parhaaksi katsomassa oppilaitoksessa. Samaan aikaan yksityisen sektorin palveluntuottajien kilpaillessa on julkista sektoria pienennetty ja esimerkiksi päivähoitopalveluja karsittu. Onko edessä sellainen tulevaisuus, jossa julkista palvelua saavat ne, joilla ei ole varaa valita ja maksaa yksityisen sektorin hienouksista, jolloin julkinen sektori kutistuu lopulta marginaaliväestön ja vähävaraisten käyttöön. Mitä tämä tekee eriarvoisuudelle tai laadukkaalle kunnalliselle varhaiskasvatukselle?

Uuskonservatismiin tähtäimessä olevan hallinnan järjestelmän rakentaminen olisi mahdollista tehdä myös paljon kunniakkaammin. Vapaudelle on olemassa paljon arvokkaampi tulevaisuuden näkymä kuin se, mitä uusliberalismi saarnaa. (Harvey 2005, 206.) Kyse on siis myös ajattelumme muutoksesta. Olemmeko menossa suuntaan, jossa ne ihmiset, jotka eivät koe tarvitsevansa julkisia palveluja tai sosiaaliavustuksia, eivät myöskään pidä niitä tärkeänä. On ihan sama tuottaako lähiterveyskeskuksen palveluja kunta vai jokin yksityinen palveluntuottaja.

Omat palvelut saadaan rahalla, hoitoa saa nopeammin ja ilman jonotusta yksityiseltä lääkäriasemalta ja rahat saa takaisin sairausvakuutuksesta. Julkiset palvelut, kuten terveyskeskukset ja päivähoito sekä lähikoulut uhkaavat jäädä sen väestönsosan käyttöön, jolla ei ole mahdollisuutta mihinkään muuhunkaan. Tätä on yhteiskunnan polarisaatiokehitys, ja tämä on eriarvoisuutta lisäävä suunta.

Suomi on vahvasti kansainvälisten teemojen vaikutuksen alaisena. Kriisit uhkaavat niin maailman kuin kotimaankin taloutta. Velkaantuminen, EU:n talous ja kriisipaketit vakuuksineen ovat tulleet jokaiselle suomalaiselle tutuksi. Toisaalta olemme väistämättömien toimien edessä. Tarvitsemme uusia malleja tuottaa palveluja kuntien yhdistyessä ja ikärakenteen muuttuessa. Rakennamme Suomea kiristyvien talouden, tuottavuuden ja tehokkuuden, sekä palvelujen riittävyyden ja laadukkuuden nimissä siten, että säilytämme tulevaisuudessakin Suomen hyvinvointiyhteiskuntana.

Mediassa vilkkaana käyvä keskustelu varhaiskasvatuksen ja päivähoidon erilaisista sudenkuopista on kiihkeätä myös varhaiskasvattajien kesken. Jää nähtäväksi, viekö yhteiskunnallinen keskustelu johonkin suuntaan. Tutkimushankkeeni vahvuudet liittyvät kentän kokemukseen ja heidän näkemykseensä asioista. Heidän ansiostaan sain liitettyä uusliberalismin ilmenymät varhaiskasvatukseen kokemuksellisella tasolla. Uuden tiedon kautta voisi olla mahdollista kehittää varhaiskasvatuksen laajenevia säästötoimenpiteitä. Kaikilla aloilla säästetään, mutta onko oikein, että säästöt kohdistuvat lapsiin? Voidaanko ihmisten tehokkuutta mitata samoilla mittareilla kuin tehtaiden koneiden? Pelkona kustannustehokkuutta korostavassa yhteiskunnassa on se, että pian myös varhaiskasvatusta ja päivähoitoa aletaan mitata suoritusperusteisesti. Tätä on alettu pilotoida jo esimerkiksi Jyväskylässä (SPB 2011). Useassa kunnassa on myös kiinnostuttu tuntiperusteisesta päivähoidosta, jossa lasten hoitopäivää mitataan kellokorkein (Helsingin Sanomat 2013a).

Jatkotutkimuksen kannalta olisi mielenkiintoista tarkastella koko maan tilannetta. Tulokset saattaisivat olla erilaisia isojen ja pienten kuntien välillä myös maantieteellisesti vertailtuna. Tämä tutkimus kuvaa vain osaa pääkaupunkiseudun tilanteesta, eikä maanlaajuisia yleistyksiä voi siis tehdä. Kansallisesti ajatellen perhekeskeisen varhaiskasvatuksen kehittämistä ja johtamista voisi tutkailla kuitenkin myös uusliberalismin vaikutusten kannalta. Kansainvälisestikin tarkasteltuna tutkimuksella voisi olla jotain annettavaa. Jatkohaasteena voisi olla myös tutkimus siitä, miten päivähoidossa olevat lapset kokevat säästöt ja niiden aiheuttamat muutokset?

Kriittinen teoria esittää todellisuuden vaihtoehtojen kohtaamisena. Kysymykset identiteetistä, sekä yksityisestä että julkisesta näkökulmasta katsoen, ja erityisesti kysymykset niiden ristiriitaisuuksista ovat keskeisiä. Päähuomio kiinnittyy prosessiin, jonka kautta nämä identiteetit ovat kehittyneet. Toinen kriittisen teorian pääkysymys kohdistuu siihen, miten kulttuu-

ri-instituutiot mediasta uskontoon sekä tieteenharjoittamiseen saakka vaikuttavat identiteettien muodostumiseen sanellen sitä, mitä on pidettävä totena, normaalina tai hyväksyttävänä jonkin kulttuurin sisällä, tarjoten etuoikeuksia joillekin ja marginalisoimalla tai torjumalla muita. (Anttila 2006, 590.) Kriittisen tutkimusstrategian avulla myös varhaiskasvattajan rooli muodostuu kiintoisaksi tutkimuskohteeksi. Millaisena ammattikasvattaja saa näyttäytyä? Kulttuurisesti ja sosiaalisesti ajateltuna varhaiskasvattajan kaksoisrooli on kiinnostava. Työntekijät kokevat oman työnsä muuttuneen viime vuosien aikana, ja arki koetaan usein kiireisenä ja vähillä resursseilla kamppailemisena päiväkodeissa. Päivähoidossa pärjätään aina, vaikka resursseja supistettaisiin kuinka. Aineistonkeruuvaiheessa koin yllättävän käänteen, sillä vaikeiksi koetuista asioista ei mielellään puhuttu. Sain useamman kerran kuulla vähättelyä haastateltavien kertoessa, kuinka riittämättömältä tai vaikealta työtehtävät voivat tuntua. Varhaiskasvattajan rooli on olla lämmin, positiivinen, hymyilevä, iloinen ja reipas tilanteessa kuin tilanteessa. Negatiivisten asioiden kertominen tuntui silmin nähden vaikealta, ehkä juuri näiden ammatti-identiteettiin liittyvien yleistysten takia. Näiden tilanteiden myötä jouduin tarkastelemaan myös omaa ammatti-identiteettiäni lastentarhanopettajana.

Kriittinen tutkimusstrategia on antanut tutkimustyölleni ensisijaisesti kriittiset silmälasit, joiden kautta olen pohtinut yhteiskunnallisesti niitä ilmiöitä, joiden parissa varhaiskasvatuksen työntekijät ovat tekemisissä päivittäin, kuten työelämän koventuminen ja yhteiskunnan polarisoituminen. Kriittis-emansipatorisella tutkimusotteella olen pyrkinyt myös osoittamaan yhteyksiä muun muassa liiallisen yksilönkorostamisen tai tehokkuusvaateiden vaikutuksista lapsiin tai varhaiskasvatuksen työntekijöihin. Toiveenani olisi pyrkiä muuntamaan säästötoimenpiteitä niin, että lapsi olisi toiminnan keskiössä, eivät prosenttiyksiköt. Opinnäytetyön kautta voisi olla mahdollista tuottaa suomalaista käytäntöä näkyväksi sekä esitellä suomalaista asiantuntijuutta ja laadukasta varhaiskasvatuspalvelua kansainvälisessäkin foorumissa. Toisaalta tutkimus saattaa tuoda julki epäkohtia, mikä taas tuottaisi kriittistä näkökulmaa vallalla oleviin säästötoimenpiteisiin. Hännisen ym. (2006, 334) mukaan tällaisen toisen tiedon tiedonintressi ei ole poliittisessa aritmetiikassa, eikä tilastotuotannon vuosisataisessa perinteessä, jonka tehtävänä on viime kädessä tuottaa hallinnan ja hallinnon välineitä. Hallinnon olisi pysyttävä katsomaan aina aika ajoin itseään peilistä. Silloin tällöin olisi hyvä myös vilkaista peruutuspeiliin, jotta paljastuisi, mitä kaikkea kärryjen kyydistä putoaa.

Ylemmän korkeakoulututkinnon opiskelu on tuonut minulle monenlaisia uusia näkemyksiä myös työelämästä. Tutkintonimikkeenä perhekeskeisen varhaiskasvatuksen kehittäminen ja johtaminen on mielestäni monitasoista osaamista kuvaava sekä ajankohtainen. Varhaiskasvatus, niin kuin moni muukin suomalaisen yhteiskunnan osa-alue elää keskellä muutoksia, jossa kehittäminen ja kehittyminen ovat keskeisiä osia niin työelämässä yksilötasolla, työyhteisötasolla kuin suomalaisessa hyvinvointipolitiikassakin. Näkisin itseni sellaisena työntekijänä sekä opiskelijana, jolle tutkiva asennoituminen on jokseenkin luonnollinen tapa katsoa maailmaa.

Kaikkea ei pidä ottaa valmiiksi pureskeltuna, vaan asioihin voi löytyä uudenlaisia ratkaisutapoja tai toimintamalleja. Myös vaikeaksi koetuista asioista pitää pystyä avaamaan keskustelua. Pidän tärkeänä työhön sitoutuneisuutta, joka näyttäytyy käytännössä aktiivisuutena ja tarmokkuutena sekä vastuun kantamisena. Kehittämiseen tulisi suhtautua tietyllä vakavuudella, mutta myös joustavuudella ja arvostuksella. On tärkeää kiinnittää huomiota työssä jaksamiseen ja positiivisuuteen, kaiken kiireen ja resurssien vähenemisen keskellä.

Tutkimus ei ole vain metodologiaa ja teoretisointia, vaan se on suurelta osin kirjoittamista, samalla se on vuorovaikutusta niin luetun kirjallisuuden kuin potentiaalisen lukijan kanssa (Törrönen 2000, 154). Opinnäytetyöni syntyi omien kiinnostusteni saattamana, mutta myös lukemalla muiden tekstejä sekä keskustelemalla muiden ihmisten kanssa niistä kysymyksistä, jotka samalla virittivät ajatuksiani sekä ajattelun että kirjoittamisen prosessiin. Kiitokset siis opiskelukavereille, opettajille, ystäville ja vanhemmilleni! Tehokkuuden ja inhimillisyyden väliltä ei tarvitse mielestäni välttämättä valita. Inhimillinen yhteiskunta voi olla myös tehokkaampi ja kilpailukykyisempi joskus tulevaisuudessa. Laadukkaaseen varhaiskasvatukseen panostamalla taataan hyvät mahdollisuudet edistää lasten ja perheiden tasa-arvoa ja hyvinvointia, millä on myös sosiaalipoliittista vaikutusta tulevaisuudessa.

Lähteet

- Aaltio, I. & Puusa, A. 2011. Laadullisen tutkimuksen luotettavuus. Teoksessa Puusa, A. & Juuti, P. (Toim.) Menetelmäviidakon raivaajat. Perusteita laadullisen tutkimuslähestymistavan valintaan. Johtamistaidon opisto. Vantaa: HansaBook, Hansaprint Oy. s.153-167.
- Ahonen, S. 2003. Yhteinen koulu -tasa-arvoa vai tasapäisyyttä? Koulutuksellinen tasa-arvo Snellmanista tähän päivään. Tampere: Vastapaino.
- Ahonen, S. 2012. Neulankärkitutkimuksesta makronäkökulmaan. Kasvatus 3/2012. Suomen kasvatustieteellinen seura ry.
- Alasuutari, M. 2003. Kuka lasta kasvattaa? Väitöstutkimus. Helsinki: Gaudeamus.
- Alasuutari, P. 2011. Laadullinen tutkimus 2.0. Tampere: Vastapaino.
- Anttila, P. 2006. Tutkiva toiminta ja ilmaisu, teos, tekeminen. Artefakta 16. Hamina: Akatiimi Oy.
- Bardy, M. & Salmi, M. & Heino, T. 2002. Mikä lapsiamme uhkaa? Suuntaviivoja 2000-luvun lapsipoliittiseen keskusteluun. Stakes. Raportteja 263. Kolmas painos. Saarijärvi: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Bardy, M. & Känkänen, P. 2005. Omat ja muiden tarinat. Ihmisyyttä vaalimassa. Sosiaali ja terveystieteiden tutkimus- ja kehittämiskeskus Stakes. Vammala: Vammalan Kirjapaino Oy.
- Bardy, M. 2007. Mitä meille ja meissä tapahtuu? Teoksessa Helne, T. & Laatu, M. (Toim.) Vääräkirja. Helsinki: Kelan tutkimusosasto. s.241-255.
- Bell, D. 1973. The Coming of Post-Industrial Society. A Venture in Social Forecasting. New York: Basic Books.
- Bonoli, G. & Vic, G. & Taylor-Gooby, P. 2000. European Welfare Futures. Towards a Theory of Retrenchment. Cambridge: Polity Press.
- Burns, N. & Grove, S.K. 1997. The practice of nursing research. Conduct, critique & utilisation. Philadelphia: W.B. Saunders Company.
- Castel, Robert. 2007. Sosiaalinen turvattomuus. Mitä on olla suojattu? Helsinki: Kelan tutkimusosasto.
- Castells, M. & Himanen, P. 2002. The Information Society and the Welfare State: The Finnish Model. Oxford: Oxford University Press.
- Clarke, J. & Newman, J. 1997. The Managerial State. London: Sage.
- Deetz, S. & Kersten, S. 1983. Critical Models of Interpretive Research. Teoksessa Putnam, I. & Pacanowsky, M. (Toim.) Communication and Organizations. Beverly Hills: Sage.
- Eskola, J. & Suoranta, J. 1998. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.
- Esping-Andersen, G. & Gallie, D. & Hemerijck, A. & Myles, J. 2003. Why we need a new welfare state. Oxford: University Press, 2003.
- Esping-Andersen, G. 2004. Untying the Gordian Knot of Social Inheritance. Teoksessa Kalberg, A.L. & Morgan, S.L. & Myles, J. & Rosenfeld, R. A. (Toim.) Research in Social Stratification and Mobility, Vol.21. Inequality: Structures, Dynamics and Mechanism. Oxford: Elsevier, 115-138.

- Eräsaari, L. 2007. New Public Management on julkista koskevien vääryyksien isä. Teoksessa Helne, T. & Laatu, M. (Toim.) Vääryyskirja. Helsinki: Kelan tutkimusosasto.
- Frost, P.J. 1987. Power, Politics and Influence. Teoksessa Jablin, I.F. (Toim.) Handbook of Organizational Communication. Newbury Park: Sage.
- Giddens, A. 1998. The Third Way. Renewal of Social Democracy. Cambridge: Polity Press.
- Hakanen, J. 2004. Työuupumuksesta työn imuun: työhyvinvointitutkimuksen ytimessä ja sen reuna-alueilla. Työ ja ihminen Tutkimusraportti 27. Helsinki: Työterveyslaitos.
- Halme, N., Perälä, M-L., Laaksonen, C. 2010. Yhteistyöinterventioiden vaikuttavuus lapsiperhepalveluissa. Järjestelmällinen katsaus. Raportti 10/2010. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Harrikari, T. 2008. Riskillä merkityt, lapset ja nuoret huolen ja puuttumisen politiikassa. Nuorisotutkimusseura. Julkaisuja 87. Nuorisotutkimusverkosto. Helsinki: Hakapaino Oy.
- Harrinvirta, M. 2000. Strategies of Public Sector Reform in the OECD Countries. A Comparison. Helsinki: Tiedeseura.
- Harvey, D. 2005. A Brief History of Neoliberalism. Oxford: University Press.
- Hay, C. 2005. Too Important to leave to the Economists? The Political Economy of Welfare. Retrenchment. *Social Policy & Society* 2005; 4 (2): 197-205.
- Heikkilä, A. & Jokinen, P. & Nurmela, T. 2008. Tutkiva kehittäminen, avaimia tutkimus- ja kehittämishankkeisiin terveysalalla. Helsinki: WSOY Oppimateriaalit Oy.
- Heikkilä, M. & Kaakinen, J. & Korpelainen, N. 2003. Kansallinen sosiaalialan kehittämisprojekti. Selvityshenkilöiden loppuraportti. Sosiaali- ja terveysministeriön työryhmämuistioita 2003:11. Helsinki.
- Heikkilä, M. & Kautto, M. & Teperi, J. 2005. Julkinen hyvinvointivastuu sosiaali- ja terveydenhuollossa. Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 5/2005.
- Heino, T. 2000. Lasten psykososiaaliset palvelut ja lastensuojelu. Teoksessa Uusitalo, H. & Parpo, A. & Hakkarainen, A. (Toim.) Sosiaali- ja terveydenhuollon palvelukatsaus. Stakes. Raportteja 250. Helsinki.
- Heinämäki, L. 2004. Erityisesti päivähoitossa. Kunnallisten toimijoiden ja päättäjien näkemykset erityispäivähoiton funktiosta palvelujärjestelmässä. Väitöstutkimus. Stakes. Tutkimuksia 136. Saarijärvi: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Heinämäki, L. 2012. Hyvä varhaiskasvatus tukee yhteisöllisyyttä. *Opettaja-lehti*. Artikkelit 17.2. 2012.
- Heiskala, R. 2006. Kansainvälisen toimintaympäristön muutos ja Suomen yhteiskunnallinen murros. Teoksessa Heiskala, R. & Luhtakallio, E. (Toim.) Uusi jako. Miten Suomesta tuli kilpailukyky-yhteiskunta? Helsinki: Gaudeamus. s. 14-43.
- Heiskala, R. & Luhtakallio E. 2006. Johdanto: Suunnittelutaloudesta kilpailukyky-yhteiskuntaan? Teoksessa Heiskala, R. & Luhtakallio, E. (Toim.) Uusi jako. Miten Suomesta tuli kilpailukyky-yhteiskunta? Helsinki: Gaudeamus. s. 7-14.
- Helne, T. & Laatu, M. (Toim.) 2007. Vääryyskirja. Kolmas painos. Helsinki: Kelan tutkimusosasto.

- Helsingin Sanomat. 2013b. Tuntilaskutus voisi tuoda lisää laatua päivähoitoon. Kasvatustieteen tohtoriopiskelija Kati Rintakorven mielipidekirjoitus. 11.3.2013.
- Helsingin Sanomat. 2013c. Tehdäänkö päiväkodeista lasten parkkihalleja? Filosofian tohtori, varhaiskasvatustutkija Eeva-Leena Onnismaan mielipidekirjoitus. 12.3.2013.
- Helsingin Sanomat. 2013d. Lastenhoitajat rajoittaisivat päivähoito-oikeutta. 9.4. 2013.
- Hiilamo, H. 2005. Subjekttiivisen päivähoito-oikeuden toteutuminen Ruotsissa ja Suomessa 1990-luvulla. Teoksessa Takala, P. (Toim.) Onko meillä malttia sijoittaa lapsiin? Helsinki: Kelan tutkimusosasto. s. 58-79.
- Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2008. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Gaudeamus.
- Huhtanen, K. 2004. Varhainen puuttuminen. Erityisen tuen tarpeen kohtaaminen päivähoitossa. Helsinki: Oy FINN LECTURA ab.
- Hämäläinen, J. 1987. Laadullinen sosiaalitutkimus käytännössä. Johdatus sosiaalitutkimuksen "käsityötaitoon". Kuopion yliopiston julkaisuja. Yhteiskuntatieteet. Tilastot ja selvitykset 2/1987. Kuopio.
- Hämäläinen, T. 2006. Yhteiskuntien polarisaatio. Kohti hyvinvoivaa ja kilpailukykyistä yhteiskuntaa. Kansallisen ennakoitiverkoston näkemyksiä Suomen tulevaisuudesta. Sitra: Picaset Oy.
- Hänninen, S. & Karjalainen, J. & Lahti, T. 2005. (Toim.) Toinen tieto. Kirjoituksia huono-osaisuuden tunnistamisesta. Helsinki: Stakes.
- Julkunen, R. 2001. Suunnanmuutos. 1990-luvun sosiaalipoliittinen reformi Suomessa. Tampere: Vastapaino.
- Julkunen, R. 2004. Suunnanmuutoksen moraalitalous. Teoksessa Kauppinen, I. (Toim.) Moraalitalous. Tampere: Vastapaino. s. 235-253.
- Julkunen, R. 2006. Kuka vastaa? Hyvinvointivaltion rajat ja julkinen vastuu. Helsinki: Stakes.
- Julkunen, R. 2007. Universalismista köyhyyspolitiikkaan? Teoksessa Helne, T. & Laatu, M. (Toim.) Vääryyskirja. Helsinki: Kelan tutkimusosasto. s. 43-61.
- Jäntti, M. 1995. Ovatko kannustinloukut syy korkeaan työttömyysasteeseen? Talous & Yhteiskunta 23:2, 52-57.
- Järventie, I. & Sauli, H. (Toim.) 2001. Eriarvoinen lapsuus. Helsinki: WSOY.
- Järviö, M-L. 1998. Julkisten hyvinvointipalveluiden suoritteiden kehitys 1990-1997. Teoksessa Tehokkaampaan julkiseen talouteen. VATT:n vuosikirja. Helsinki.
- Kainulainen, S. 2007. Hyvinvointivaltio ei turvaa hyvinvointia kaikille. Teoksessa Helne, T. & Laatu, M. (Toim.) Vääryyskirja. Helsinki: Kelan tutkimusosasto. s. 77-87.
- Kananoja, A. & Lähteinen, M. & Marjamäki, P. (Toim.) 2010. Sosiaalityön käsikirja. Helsinki: Tietosanoma Oy.
- Kantola, A. 2002. Markkinakuri ja managerivalta. Poliittinen hallinta Suomen 1990-luvun taluskriisissä. Viestinnän julkaisuja 6. Viestinnän laitos. Helsingin yliopisto. Helsinki: Pallas, Lokikirjat.

- Kantola, A. 2006. Suomea trimmaamassa: suomalaisen kilpailuvaltion sanastot. Teoksessa Heiskala, R. & Luhtakallio, E. (Toim.) Uusi jako. Miten Suomesta tuli kilpailukyky-yhteiskunta? Helsinki: Gaudeamus. s. 156-179.
- Kantola, A. & Kautto, M. 2002. (Toim.) Hyvinvoinnin valinnat- Suomen malli 2000-luvulla. Sitra 251. Helsinki: Edita.
- Kautto, M. 2006. (Toim.) Suomalaisten hyvinvointi 2006. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus. Vaajakoski: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Kiander, J. & Lönnqvist, H. 2002. Hyvinvointivaltio, sosiaalipolitiikka ja taloudellinen kasvu. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisu 20.
- Kiljunen, K. 2008. Globalisaatio ja demokratian itsepuolustus. Helsinki: Edita
- Kiviniemi, K. 2007. Laadullinen tutkimus prosessina. Teoksessa Aaltola, J. & Valli, R. (Toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Uudistettu painos. Jyväskylä: Ps-kustannus.
- Koivula, M. 2010. Lasten yhteisöllisyys ja yhteisöllinen oppiminen päiväkodissa. Väitöstutkimus. Jyväskylän yliopisto.
- Koivumäki, J. 2005. Uusi julkisjohtaminen ja työelämän muutokset 1990-luvulla- lähenivätkö julkisen ja yksityisen sektorin palkansaajien työelämäkokemukset? Hallinnon tutkimus 24, s. 3, 14-31.
- Kooiman, J. 1993. Modern Governance. London: Sage.
- Kortteinen, M & Elovainio, M. 2006. Miten auttaa huono-osaisia? Teoksessa Kautto, M. (Toim.) Suomalainen hyvinvointi 2006. Helsinki: Stakes. s. 329-343.
- Kosonen, P. 1998. Pohjoismaiset mallit murroksessa. Tampere: Vastapaino.
- Kovanen, P. 1998. VARSU-arviointi- ja suunnittelumenetelmä -alle kolmivuotiaiden lasten kokonaisvaltaiseen arviointiin. Opetusmateriaali 4 A. Jyväskylän yliopisto. Erityispedagogiikan laitos. Jyväskylä.
- Kuivakangas, J. 2002. Kuuluuko ääni, löytyykö keinot? Lähtökohtia lasten pahoinvoinnin tarkasteluun. Teoksessa Rönkä, A. & Kinnunen, U. (Toim.) Perhe ja vanhemmuus. Suomalainen perhe-elämä ja sen tukeminen. Jyväskylä: PS-kustannus. s. 30-50.
- Kuokkanen, K. 2012. Koulu halutaan valita vapaasti. Helsingin Sanomat 22.10.2012.
- Kuokkanen, K. 2013. Päivähoidosta on poikunut bisnes. Helsingin Sanomat 23.2.2013.
- Kuula, A. 2006. Tutkimusetiikka. Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys. Tampere: Vastapaino.
- Kyngäs, H. & Vanhanen, L. 1999. Sisällön analyysi. Hoitotiede 11. s. 3-12.
- Laaksola, H. 2005. Lapsi on elävä huutomerkki, pääkirjoitus. Varpu-projekti. Oaj ja Opettaja-lehti. (Toim.) Opettaja-lehden Varpu-liite nro 38 B.
- Lainiala, L. 2010. Perhepolitiikan uudet tuulet -perheen paluu. Perhebarometri. Helsinki: Väestöliitto.
- Lassila, A. 2012. "Hyvinvointivaltio on tehokas". Sixten Korkmanin haastattelu. Helsingin Sanomat 16.10.2012.

- Latvala, M. 2005. Sosiaaliturvan tehokkuus ei estä kohtuuttomia tilanteita. (Anna Metterin haastattelu). Sosiaalivakuutus 2005; 43 (4): s.4-7.
- Lähdesmäki, K. 2003. New Public Management ja julkisen sektorin uudistaminen. Väitöstutkimus. Vaasan yliopisto.
- Manka, M-L. 2010. Tiikerinloikka työniloon ja menestykseen. Helsinki: Talentum.
- Marjanen, P. & Marttila, M. & Varsa, M. 2013. (Toim.) Pienten piirissä. Yhteisöllisyyden merkitys lasten hyvinvoinnille. Jyväskylä: Ps-kustannus.
- Metso, T. 2004. Koti, koulu ja kasvatustieteet. Kohtaamisia ja rajankäyntejä. Kasvatustieteiden tutkimuksia 19. Turku: Suomen kasvatustieteellinen seura.
- Miles, M.B. & Huberman A.M. 1994. Qualitative Data Analysis. California: Sage.
- Mingley, J. 1997. Social Welfare in Global Context. London: Sage.
- Moisio, P. 2006. Sosiaalinen liikkuvuus ja mahdollisuuksien tasa-arvo 2000-luvun Suomessa. Teoksessa Kautto, M. (Toim.) Suomalaisten hyvinvointi 2006. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus. Vaajakoski: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Morrow, R.A. & Brown, D.D. 1994. Critical Theory and Methodology. Contemporary Social Theory. Volume 3. Thousand Oaks, California: Sage.
- Mäkelä, J. 2010. Lastenpsykiatriin tervehdys: Lapsen kehityksen tukeminen hänen kehitysympäristössään. Teoksessa Ikonen, O. & Krogerus, A. (Toim.) Ainutkertainen oppija. Jyväskylä: Ps-kustannus. s. 7-9.
- Määttä, M. & Kallioma-Puha, L. 2007. Sopivaksi kasvattava yhteiskunta. Teoksessa Rantala, K. & Sulkunen, P. (Toim.) Projektityhteiskunnan käänköpuolia. Helsinki: Gaudeamus. s.179-194.
- Määttä, P. & Rantala, A. 2010. Tavallisen erityinen lapsi. Yhdessä tekemisen toimintamalleja. Jyväskylä: Ps-kustannus.
- Niemi, R. 2007. Kuka pelkää kotiäitiä? Teoksessa Helne, T. & Laatu, M. (Toim.) Vääräkirja. Helsinki: Kelan tutkimusosasto. s.173-185.
- Oinonen, T. 2005. Sosiaalisen pääoman ylläpitämisen vaikeus uudessa julkisjohtamisessa. Työelämän tutkimus 2005; 3 (1). s.142-152.
- Onnismaa, E-L. 2010. Lapsi, lapsuus ja perhe varhaiskasvatustutkimuksissa 1967-1999. Väitöstutkimus. Helsingin yliopisto. Käyttäytymistieteiden tiedekunta. Kasvatustieteen tutkimuksia 313.
- Oulasmaa, M. & Riihonen, R. (Toim.) 2013. Ammattikasvattajan kielletyt tunteet. Helsinki: Väestöliitto.
- Palola, E. 2005. Sosiaalipolitiikka ja laajentuneen unionin uudet puitteet. Työpoliittinen Aikakauskirja 2005; 48 (1). s.12-22.
- Palsanen, K. 2007. Varhainen puuttuminen lastensuojelun sosiaalityössä -sosiaalialan työntekijöiden näkökulma. Sosiaalityön pro gradu-tutkielma. Yhteiskuntapolitiikan laitos. Helsingin yliopisto.
- Patomäki, H. 2007. Uusliberalismi Suomessa. Lyhyt historia ja tulevaisuuden vaihtoehdot. Helsinki: WSOY.

- Polit, D.F. & Hungler B.P. 1997. Nursing Research. Principales and Methods. Philadelphia: JB Lippincott Company.
- Pollit, C. & Bouckaert, G. 2000. Public Management Reform. A Comparative Analysis. Oxford: Oxford University Press.
- Punkka, P. 2012a. Epäpätevät opettavat tarhassa. Helsingin Sanomat 30.9.2012.
- Punkka, P. 2012b. Älä itke, Veeti, tati pyyhkii nyt pöydän. Helsingin Sanomat 30.9.2012.
- Puuronen, V. 2004a. Hyvinvointiyhteiskunta uhattuna. Janus 2004; 12 (4). s. 426-434.
- Puuronen, V. 2004b. Suomalaisen hyvinvointiyhteiskunnan tienhaarassa. Joensuun yliopisto. Karjalan tutkimuslaitoksen raportteja 8. Joensuu.
- Puusa, A. 2011. Haastattelu laadullisen tutkimuksen menetelmänä. Teoksessa Puusa, A. & Juuti, P. (Toim.) Menetelmäviidakon raivaajat. Perusteita laadullisen tutkimuslähestymistavan valintaan. Johtamistaidon opisto. Vantaa: HansaBook, Hansaprint Oy.
- Pyörälä, E. 1995. Kvalitatiivisen tutkimuksen metodologiaa. Teoksessa Leskinen, J. (Toim.) Laadullisen tutkimuksen risteysasemalla. Kuluttajatutkimuskeskus. s.11-27.
- Rantala, K. & Sulkunen, P. (Toim.) 2006. Projektityhteiskunnan käänköpuolia. Helsinki: Gaudemus.
- Raunio, K. 2010. Syrjäytyminen. Sosiaalityötä kiinnostavia näkökulmia. 2. muuttamaton painos. Helsinki: Sosiaali- ja terveysseuran keskusliitto ry.
- Ritzer, G. 2009. The McDonaldisation of Society. Los Angeles: Pine Forge Press.
- Ruusuvuori, J. & Tiittula, L. 2005. Haastattelu, tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Tampere: Vastapaino.
- Räsänen, K. Trux, M-L. 2012. Työkirja, ammattilaisen paluu. Kansanvalistusseura. Helsinki: Otava Oy.
- Salmi, M. & Huttunen, J. & Yli-Pietilä, P. 1996. Lapset ja lama. Stakes. Raportteja 197. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Sandelowski, M. 1995. Qualitative Analysis: What it is and how to begin. Research in Nursing an Health 4. s. 371-375.
- Sandberg, S. 2006. Kipupisteet ja pohjoismaiset mallit. Teoksessa Hirvikorpi, H. (Toim.) Paras tuoreeltaan tulkittuna. Helsinki: Kunnallisan kehittämssäätiö.
- Sarajärvi, A. 2002. Sairaanhoidon opiskelijoiden hoitotyön näkemyksen muotoutuminen sairaanhoitajakoulutuksen aikana. Oulun yliopisto. Hallinnon ja terveyshallinnon laitos. Oulu: Oulu University Press.
- Savolainen, J. 2013. Lähihoitajat vaativat pienempiä ryhmiä päiväkotiin. Helsingin Sanomat 6.3.2013.
- Savolainen, J. & Vihavainen, S. 2013. Päivähoidon rajaus saa kannatusta kunnissa. Helsingin Sanomat 30.3.2013.
- Siltala, J. 2004. Työelämän huonontumisen lyhyt historia. Helsinki: Otava.

Sjöblom, S. 2007. Kohti projektoitunutta julkishallintoa. Teoksessa Rantala, K. & Sulkunen, P. (Toim.) Projektiyhteiskunnan käänöpuolia. Helsinki: Gaudeamus. s. 71-87.

Schmidtz, D. & Goodin, R.E. 1998. Social Welfare and Individual Responsibility. For and Against. Cambridge: Cambridge University Press.

Strauss, A.L. & Corbin, J. 1990. Basics of qualitative research: Grounded theory. Procedures and techniques. London: Sage.

Toikko, T. & Rantanen, T. 2009. Tutkimuksellinen kehittämistoiminta, näkökulmia kehittämisprosessiin, osallistamiseen ja tiedontuotantoon. Tampere: Yliopistopaino.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2012. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Kustannus-osakeyhtiö Tammi.

Työterveyslaitos. 2009. Työelämän laatu kunnissa paranee alkavasta lamasta huolimatta. Työterveyslaitoksen tiedote 9/2009. Kunta10-kysely.

Törrönen, M. 2000. Lapset arjen subjekteina. Teoksessa Karvinen, S. & Pösö, T. & Satka, M. (Toim.) Sosiaalityön tutkimus. Metodologisia suunnistuksia. SoPhi. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. s.146-171.

Vahtera, J. & Kivimäki, M. & Virtanen, P. (Toim.) 2002. Työntekijöiden hyvinvointi kunnissa ja sairaaloissa. Tutkittua tietoa ja haasteita. Helsinki: Työterveyslaitos.

Valtioneuvoston selonteko eduskunnalle lasten ja nuorten hyvinvoinnista. 2002. Valtioneuvoston selonteko. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2002:12. Helsinki.

Viitala, R. 2001. Arviointi ja suunnittelu -perhe mukaan! Teoksessa Pihlaja, P. & Kontu, E. (Toim.) Työkaluja päivähoiton erityiskasvatukseen. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2001: 14. s.112-123.

Vilka, H. & Airaksinen, T. 2004. Toiminnallinen opinnäytetyö. Jyväskylä: Gummerus.

Vesterinen, M-L. 2011. Varhaiskasvatuksen tulevaisuuden visio, muutokset ja haasteet. Teoksessa Vesterinen, M-L. (Toim.) SOTE-ENNAKOINTI -sosiaali- ja terveysalan sekä varhaiskasvatuksen tulevaisuuden ennakointi. Loppuraportti 2011. Etelä-Karjalan koulutuskuntayhtymän Raportteja ja tutkimuksia 3. Lappeenranta. Iisalmi: Painotalo Seiska Oy.

Walters, W. 1997. The 'Active Society': New Designs for Social Policy. Policy and Politics 1997; 25 (3). s. 221-234.

Williams, F. 1999. Good-enough Principles for Welfare. Journal of Social Policy 1999; 28 (4). s. 667-687.

Wrede, G.H. 2007. Kuka omistaa aatteellisen yhdistyksen projektit? Projektiarviointi aatteellisen yhdistyksen näkökulmasta. Teoksessa Rantala, K. & Sulkunen, P. (Toim.) Projektiyhteiskunnan käänöpuolia. Helsinki: Gaudeamus. s. 87-105.

Internet-lähteet ja painamattomat lähteet:

Alanen, P. & Kilpi, P. & Turunen, J. 2001. Kohti julkisten palvelujen yhteistä arviointia. Kansallinen tuottavuusohjelma, Tuottavuudella tulevaisuuteen. Keskustelualoite. Suomen Kuntaliitto. Sisäasiainministeriö. Valtiovarainministeriö. Erikoispaino oy. Tulostettu 21.3. 2013.

Anttila, P. 2013. Kriittinen teoria ammatillisessa tutkimuskäytännössä. Analyysimenetelmiä. Ylemmän AMK-tutkinnon metodifoorumi. Virtuaali ammattikorkeakoulu. Tulostettu 14.2. 2013. <http://www.amk.fi/opintojaksot/0709019/1193463890749/1193464144782/1194348641731/1194356879229.html>

Asetus lasten päivähoitosta. A 21.8.1992/806, 6§. Päivähoitolaki. 16.3.1973/239. Sosiaali- ja terveysministeriö. Tulostettu 7.3. 2013. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1973/19730239>

Education: quality standards essential to boost child learning and development, says OECD. 2012. OECD-raportti. 23.1. 2012. Tulostettu 30.1.2012. <http://www.oecd.org/newsroom/educationqualitystandardsessentialtoboostchildlearninganddevelopmentsaysoecd.htm>

Forma, P. & Kuivalainen, S. & Niemelä, M. & Saarinen, A. 2007. Kuinka hyvinvointivaltio kesytetään? Julkisen sektorin uudistaminen ja hyvinvointipalveluiden muutos Pohjoismaissa. Turun yliopiston sosiaalipolitiikan laitoksen julkaisuja. Tulostettu 2.6. 2012 <http://www.soc.utu.fi/laitokset/sosiaalipolitiikka/julkaisut/materiaalit/khk.pdf>

Hallitusohjelma 2011. Pääministeri Jyrki Kataisen hallituksen ohjelma. Valtionneuvoston kanslia. <http://valtioneuvosto.fi/hallitus/hallitusohjelma/pdf/fi.pdf>

Helsingin Sanomat. 2013a. Päiväkotien kellokortit yleistyvät. 20.2.2013. Tulostettu 20.2.2013. <http://www.hs.fi/kotimaa/P%C3%A4iv%C3%A4kotien+kellokortit+yleistyv%C3%A4t/a1361248137189>

Hujala, E. & Fonsén, E. & Heikka, J. 2008. Varhaiskasvatuksen johtajuuden ytimessä - tutkimuksen ja käytännön puheenvuoroja. Kasvatus- ja opetusalan johtajuus- projekti III. Opettajankoulutuslaitos. Varhaiskasvatuksen yksikkö. Tampereen yliopisto. Tulostettu 6.11.2012. <http://www.uta.fi/edu/johtajuusfoorumi/julkaisut/030309Fooruminjulkaisu.pdf>

Hujala, E. & Fonsén, E. 2009. Johtajuus ja varhaiskasvatuksen laatu. Projektin loppuraportti. Tampereen yliopisto. Varhaiskasvatuksen yksikkö. Tulostettu 12.3. 2013. <http://www.tsr.fi/tsarchive/files/TietokantaTutkittu/2008/108041Loppuraportti.pdf>

Johtamisen kehittämisverkosto. 2012. Sosiaali- ja terveysministeriö. Vireillä. Kehittämisohjelmat ja -hankkeet. Tulostettu 7.11. 2012. http://www.stm.fi/vireilla/kehittamisohjelmat_ ja_hankkeet/johtamisverkosto

Jyväskylän yliopisto. 2013. Kriittinen tutkimus tutkimusstrategiana. Tutkimusstrategiat. Menetelmäpolku. Menetelmäpolkuja humanisteille. Humanistinen tiedekunta. Avoimet. Jyväskylän yliopisto. Tulostettu 12.3. 2013. <https://koppa.jyu.fi/avoimet/hum/menetelmapolkuja/menetelmapolku/tutkimusstrategiat/kriittinen-tutkimus>

Karvonen, E. 2002. Frankfurtin koulukunta ja kriittinen tutkimus. Viestinnän tutkimuksen opihistoria. Johdatus viestintätieteisiin. Tampereen yliopisto. Tulostettu 14.2. 2013. <http://viesverk.uta.fi/johdviest/tutkistoria/frankfurt.html>

Keskisuomalainen. 2013. Moni ammattikasvattaja kokee "kiellettyjä" tunteita. 11.2.2013. Tulostettu 11.2.2013. <http://www.ksml.fi/uutiset/kotimaa/moni-ammattikasvattaja-kokee-kiellettyja-tunteita/1297032>

Kuntaliiton hallitus. 2011. Vahva peruskunta rakenneuudistuksen perustaksi. Suomen kunta-liitto. Tulostettu 2.6. 2012. http://www.kunnat.net/fi/palvelualueet/uusikunta2017/Documents/vahvaperuskunta_4x4e-book.pdf

Kriittinen tutkimus. 2013. Tutkimusstrategiat. Menetelmäpolku. Menetelmäpolkuja humanisteille. Humanistinen tiedekunta. Avoimet. Jyväskylän yliopisto. Tulostettu 12.3. 2013.
<https://koppa.jyu.fi/avoimet/hum/menetelmäpolkuja/menetelmäpolku/tutkimusstrategiat/kriittinen-tutkimus>

Laakso, P. 2008. Varhaiskasvatuksen laadun kehittäminen seudullisella yhteistyöllä. Pro gradu-tutkielma. Kasvatustieteiden tiedekunta. Kasvatustieteen laitos. Tampereen yliopisto.
<http://tutkielmat.uta.fi/pdf/gradu02356.pdf>

Laki kunta- ja palvelurakennemuutoksesta. 169/ 2007. Tulostettu 22.8. 2012.
<http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2007/20070169>

Lapsiasiavaltuutetun vuosikirja. 2010. Lapsen oikeudet Suomen esityslistalle. Lapsiasiavaltuutetun toimiston julkaisuja 2010:2. Tulostettu 22.2. 2013.
http://www.lapsiasia.fi/c/document_library/get_file?folderId=479644&name=DLFE-11613.pdf

Lastensuojelu. 2010. Lapsuus ja perhe. Tilastoja aiheittain. Tilastot ja rekisterit. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Tulostettu 15.11. 2012.
<http://www.stakes.fi/FI/Tilastot/Aiheittain/Lapsuusjaperhe/lastensuojelu.htm>

Lastensuojelu 2012. Lastensuojelulaki 417/2007, 2§. Tulostettu 22.8. 2012.
[http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417?search\[type\]=pika&search\[pika\]=lastensuojelulaki%20417](http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417?search[type]=pika&search[pika]=lastensuojelulaki%20417)

Lastentarhanopettajaliitto. 2010. Liian suuria ryhmiä. Ammatilliset asiat. Tulostettu 21.2. 2013.
http://www.lastentarha.fi/portal/page?_pageid=535,474477&_dad=portal&_schema=PORTAL

Liiten, M. 2012. Varhaiskasvatuksen siirrosta syntyi kiista. Aulis Pitkäsén haastattelu. Helsingin Sanomat 29.8.2012. Tulostettu 29.8. 2012.
<http://www.hs.fi/digilehti/kotimaa/Varhaiskasvatuksen+siirrosta+syntyi+kiista/a1346120381102>

Luukkainen, O. 2011. Rakenteet ovat tärkeitä. eOpettaja-lehti. 26.8.2011.
http://www.opettaja.fi/pls/portal/docs/PAGE/OPETTAJALEHTI_EPAPER_PG/2011_35/162563.htm

Opetus- ja kulttuuriministeriö. 2012. "OECD pitää Suomen varhaiskasvatusta laadukkaana". OKM- tiedote 24.1. 2012. Tulostettu 30.1. 2012.
http://www.minedu.fi/OPM/Tiedotteet/2012/01/varhaiskasvatus_oecd.html?lang=fi

Pursiainen, H. & Pääkkönen, J. & Seppälä, T. 2011. Julkisten palvelujen tuottavuusseurannan kehittäminen. Valtioneuvoston kanslian raporttisarja 14/2011. Valtioneuvoston kanslia. Tulostettu 24.3. 2013.
<http://vnk.fi/julkaisukansio/2011/r14-julkisten-palvelujen/PDF/fi.pdf>

Raitakari, S. 2009. Sosiaalityön mahdolliset tulevaisuudet. Kuukauden kolumni. 11/ 2009. Sosiaalityön tutkimuksen seura. Tulostettu 10.10. 2012.
<http://www.sosiaalityontutkimussensura.fi/Kolumnit%202008/marras2009.htm>

Rantanen, T. & Toikko, T. 2006. Käytäntötutkimuksesta kansalaislähtöiseen kehittämiseen. Janus vol. 14 (4). s. 403-410. Tulostettu 16.7. 2012.
http://www.sosiaalipoliittinenyhdistys.fi/janus/0406/4_06_Rantanen_etal.pdf

Rimpelä, M. 2008. Tiedosta hyvinvointia. Tutkiva työpaja: Lasten hyvinvointi ja terveys. Suomen Akatemia. 13.2.2008. Stakes. Tulostettu 14.2.2013.
<http://www.aka.fi/Tiedostot/Tiedostot/LAPSET/Matti%20Rimpel%C3%A4.ppt%20%5BYhteensojivuustila%5D.pdf>

Rimpelä, M. 2010. Kouluhyvinvointi. Teoksessa Rimpelä, M. & Fröjd, S. & Peltonen, H. (Toim.) Hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen perusopetuksessa. Peruseräraportti. Opetushallitus. Tulostettu 13.2.2013.

http://www.oph.fi/download/124847_Hyvinvoinnin_ja_terveyden_edistaminen_perusopetuksessa_2009.pdf

Risikko, P. 2009. Johtamisella laatua ja työhyvinvointia sosiaalialalle. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2009:17. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö. Tulostettu 15.11. 2012.

http://www.stm.fi/c/document_library/get_file?folderId=39503&name=DLFE-10778.pdf

Sosiaali- ja terveysministeriö 2002. Valtioneuvoston periaatepäätös varhaiskasvatuksen valtakunnallisista linjauksista. Julkaisuja 2002:29. Tulostettu 22.3.2013.

<http://pre20031103.stm.fi/suomi/pao/varhais2/julkaisu0209.htm>

Sosiaali- ja terveysministeriö 2008. Varhaiskasvatus vuoteen 2020. Varhaiskasvatuksen neuvottelukunnan loppuraportti. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2007:72. Helsinki: Yliopistopaino. Tulostettu 22.3. 2013.

http://www.stm.fi/c/document_library/get_file?folderId=28707&name=DLFE-4044.pdf&title=...

Sosiaali- ja terveysministeriö 2012. Verkkouutinen. Suomalaisessa varhaiskasvatuksessa vahvistettava henkilökunnan osaamista. 27.3.2012.

<http://www.stm.fi/tiedotteet/verkkouutinen/-/view/1744428>

SPB. 2011. Suoritusperusteinen budjetointi päivähoitossa. Vertikal Oy.

http://www.vertikal.fi/spb/markkinointi/SPB_suoriteperusteinen_budjetointi_tarjous_ph_varh_kasv.pdf

Spektri. 2012. Uutiskirje 1/2012. Suomen varhaiskasvatukselle kiitosta OECD-vertailussa. Ajankohtaista. Opetushallitus. Tulostettu 20.3. 2013.

Spolander, G. 2012. Luentomuistiinpanot aiheesta "Neoliberalism" 6.10.2012. Ethical Approach in Social and Health Care Leadership and Management II. 5.-6.10. 2012. Laurea University of Applied Sciences, Hyvinkää.

Varhaiskasvatuksen suunnitelman perusteet. 2005. Stakes. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus. 2005. Oppaita 56. Gummerus. Saarijärvi. Tulostettu 27.8. 2012.

<http://www.thl.fi/thl-client/pdfs/7eef5448-e8a3-4887-ab97-19719ea74066>

Yle Uutiset. 2011. Helsingin lastentarhanopettajat kaipaavat parempia työoloja. 2011. Yle Uutiset. Tulostettu 10.10.2011.

http://yle.fi/uutiset/helsingin_lastentarhanopettajat_kaipaavat_parempia_tyooloja/5435261

Yle Uutiset. 2013. Vanhemmat eivät ymmärrä, että päiväkotien resurssipula vaikuttaa heidän lapsiinsa. Yle Uutiset 11.2.2013. Tulostettu 11.2.2013.

http://yle.fi/uutiset/vanhemmat_eivat_ymmarra_etta_paivakotien_resurssipula_vaikuttaa_heidan_lapsiinsa/6489908

Liitteet

Liite 1 Haastattelukysymykset

1. Mikä on mielestäsi päivähoidon tärkein tehtävä nykypäivänä?
2. Mitä muutoksia päivähoito on kohdannut viime vuosina? Miten muutokset näkyvät omassa työssäsi?
3. Millaisia tehokkuusvaateita päivähoidolla mielestäsi on nykypäivänä? Miten tehokkuutta tai tuottavuutta mitataan päivähoidossa?
4. Näkyykö palveluiden ulkoistaminen päivähoidossa? Mitä palveluja on ulkoistettu? Millaisia seurauksia siitä on tullut?
5. Miten varhaiskasvatuspalveluita mitataan, millaisin keinoin?
6. Millaisessa roolissa kehittämistyö on varhaiskasvatuksessa? Millaisin keinoin varhaiskasvatusta kehitetään? Millaisissa projekteissa ja hankkeissa olette olleet mukana? Millaisia asioita niissä on kehitetty? Miten kehittymistä mitataan? Miten kehittämistyötä arvioidaan?
7. Miten yksilöllisyyttä korostava toimintakulttuuri näkyy varhaiskasvatuksessa? Millaisessa roolissa yhteisöllisyys näyttäytyy?
8. Miten johtajuus on muuttunut viime vuosina? Miten muutokset ovat vaikuttaneet työn tekemiseen?
9. Millaisia haasteita päivähoito tulee kohtaamaan tulevaisuudessa? Näetkö jotain uhkakuvia? Mitä mahdollisuuksia päivähoidolla voisi olla? Mihin suuntaan päivähoitoa tulisi mielestäsi kehittää?